

Драгољуб-Драга Пантић, *Ноћ каме : покољ невиних у селу Вранићу*

Београд : Градски одбор СУБНОР-а, 1996 (Београд : Политоп-П)

163 стр. : фотогр. ; 24 cm.

Sadržaj

Umesto predgovora

I – O Vraniću

II – Početak rata

III – Ustanak

IV – Četnici

V – Sukobi

VI – Priprema zločina

VII – Strašna noć

VIII – Dan posle

IX – Novi užasi

X – Najzad sloboda

UMESTO PREDGOVORA

Godinama sam prikupljao i sistematizovao građu o u ratnim danima izvršenom pokolju u selu Vraniću. To sam činio u cilju opremanja svoje Spomen-sobe koja treba da čuva trajnu uspomenu na poklane nevine žrtve.

Mnogi posetioci Spomen sobe predlagali su mi da iz te bogate građe na tu šemu objavim knjigu o tom nečuvenom zločinu, tim pre, što ima pokušaja prekrajanja i falsifikovanja istorije, što je sve manje preživelih svedoka i što je sve više mladih ljudi koji rat i ratne zločine nisu zapamtili.

Prihvatio sam savet drugova i prijatelja i preuzeo obavezu da događaje iz ratnih dana što vernije prikažem, a pokolj što detaljnije u knjizi opišem. S željom da se nevine žrtve nikad ne zaborave, a zločin nikad više ne ponovi.

Da bi se to postiglo, prava istina o pokolju u Vraniću se mora znati. To je najveća obaveza živih prema poklanim žrtvama i njihovim porodicama.

Oni su časno živeli, hrabro se borili i slavno umirali.

Njima su sloboda, čast, ponos i dostojanstvo bili važniji od života, zato su tako hrabro i dostojanstveno podnosili sva ratna iskušenja. Čuvajući uspomenu na njih, Vranić se s pravom ponosi.

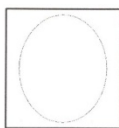
Na njihovim svetlim i slavnim primerima treba da uče nove generacije kako se voli i brani sloboda i kako se treba žrtvovati za svoj narod.

Oni su slobodi i svom narodu dali sve što su imali, dali su svoje živote i živote svojih porodica. To naš narod shvata i razume, jer se u srpskom narodu SLOBODA uvek pisala velikim slovima.

Mnogo je teže shvatiti i razumeti otkuda u ovom našem slobodarskom srpskom narodu takvih izroda, koji su po nalogu i za račun tuđina klali i ubijali sopstveni narod i stavljali pod nož čitave porodice - od dece u kolevkama do staraca u posteljama, samo zato što su ovi neizmerno voleli slobodu, a mrzeli četničku izdaju.

Vida Pantić

Пантић
Јована Јоксим

Пантић
Јованка Стеван

Пантић
Степана Милева

Пантић
Степан Драгомир

Пантић
Драгомира Милева

Пантић
Драгомира Лубомир

Пантић
Мироslava Видоса

Пантић
Јованка Милева

Пантић
Јована Бранислава

Пантић
Јована Светомир

Deset ubijenih Pantića

Пантић
Драгомира Љубомир

Илић
Михаила Катарина

Bebe ubijene u kolecvi

Пантић
Јована Бранислав

Пантић
Јована Светомир

Ђорић
Душана Томислав

Поповић
Велисава Јулијана

Митровић
Марка Славољуб

Zaklani đaci osnovci

Слика 48. Катарина Матић, Ангелина Матић, Дикосава Митровић и Јованка Радосављевић
Ове четири девојке су по ред родитељима силоване и заклане.

Silovane i zaklane devojke

O VRANIĆU

Na 35 kilometara jugozapadno od Beograda, sa desne strane Ibarske magistrale, nalazi se partizansko selo Vranić, u kome živi više od tri hiljade stanovnika.

Vranić se ubraja u veća sela Srbije. Prostire se na trideset kvadratnih kilometetara, a njegovi žitelji poseduju oko 2.900 hektara zemlje.

Selo Vranić spada u najstarija naselja beogradskog područja. Tragovi sežu do bronzanog doba. Još za vreme Ilira, Rimljana, Varvara i Slovena u ovim krajevima nalazila su se veća naselja.

Atar sela Vranića pripada severnom delu šumadijske Kolubare. Graniči se selima: Meljakom, Bačevcem, Šiljakovcem, Baljevcem, Draževcem, Jasenkom i Malom Moštanicom. Vranić se nalazi u opštini Barajevo, koja je u sastavu grada Beograda.

Selo Vranić se sastoji od četiri zaseoka: Crkveni kraj, Piperija, Rašić kraj i Taraiš.

Vranić je izuzetno bezvodno područje; površinske vode skoro da i nema. Postoje, doduše, dve reke - Marica i Vrbovica - koje paralelno teku kroz Vranić, od istoka prema zapadu, ali u njima ima vode samo kada padaju jake kiše ili kada se tope snegovi, što znači da su dobar deo godine njihova korita suva.

Pre rata, Vranić nije bio povezan nikakvim saobraćajem. Za Beograd se odlazilo pešice ili zapregom. Nešto kasnije, od Umke se za Beograd putovalo lađom, a uoči rata od Male Moštаницe vozom. Kako nije bilo ni električne struje, slobodno se može reći da su tada u Vraniću ljudi živeli u blatu i mraku, odsečeni od ostalog sveta.

U tom i takvom selu živeli su izuzetno vredni i napredni ljudi, koji su bili svesni položaja u kojem se nalaze. Zato su vrlo jasno izražavali spremnost da se bore protiv zaostalosti, za bolji i brži ekonomski, kulturni, politički i svaki drugi napredak.

Tako se već na prvim izborima posle Prvog svetskog rata, 1920. godine, ogromna većina ljudi iz Vranića izjasnila za komunističkog kandidata. A kada je Komunistička partija zabranjena, ljudi su svoju aktivnost nastavili kroz Seljačku stranku, koja je tada bila najbliža KPJ. U tom periodu osnovan su zemljoradnička i potrošačka zadruga, kao i zdravstvena zadruga, pri kojoj je naročito bio aktivan odeljak zdravstvene omladine, koji je obuhvatao najnaprednije omladince u selu. Oni su 1941. godine, skoro svi, bez kolebanja, stupili u partizane.

I pored izuzetno teških uslova, u tom periodu je povremeno radilo i Kulturno-umetničko društvo Vranić.

Kroz zadruge i društva, KPJ je ostvarivala svoj uticaj, povezivala sa širokim slojevima naroda i borila za ostvarivanje opšteg napretka kulture.

Ta povezanost naroda i Partije najsnažnije je došla do izražaja 1941. godine, kada je, na poziv KPJ, iz Vranića stupilo u narodnooslobodilačku vojsku 280 boraca, od kojih su 62 dali svoje živote za oslobođenje zemlje.

Opšte je mišljenje da ovo ustaničko selo, zbog svoje slavne prošlosti, treba da ima posebno mesto u srpskoj istoriji. Tome u prilog govore mnogi argumenti:

Slobodarsko selo Vranić je u Prvom srpskom ustanku dalo ogroman doprinos razvoju ustanka i konsolidovanju srpske vlasti, preko svog zemljaka Pavla Popovića, koji je bio jedan od najbližih Karađorđevih saradnika.

Iz oslobodilačkih ratova, od 1912. do 1918. godine, 327 ratnika iz Vranića nisu se vratili svojim kućama, junački su pali na bojnopolju, braneći čast i ponos svoje otadžbine.

U Drugom svetskom ratu, od 1941. do 1945. godine, partizansko selo Vranić ponovo piše zavet slobodi sa 177 položenih života.

Dana 15. oktobra 1941. godine, nemačka kaznena ekspedicija opkolila je selo Vranić, pohvatala i u selu streljala 38 rodoljuba i popalila više od 50 kuća.

Najveći broj žrtava pao je prilikom četničkog pokolja, koji je izvršen 20. decembra 1943. godine. Taj užasni zločin ne može i ne sme da se zaboravi, prikriva ili pravda gnusnim lažima.

Jer istina je sledeća:

U noći između 20. i 21. decembra 1943. godine, četnici Draže Mihailovića okupili su se u susednom selu Jasenku i, podeljeni u tri grupe, mučki su upali u selo Vranić i zverski, na spavanju, poklali čitave porodice parti-zanskih saradnika. U četrnaest porodica, ko god se te noći zatekao u kući - nije preživeo.

Te stravične noći, zločinci su zaklali sedamdeset dva rodoljuba, među kojima trideset pet žena i devojaka i desetero nedužne dece, od kojih dvoje u kolevkama. Četiri devojke, bolje reći devojčice, bile su pred roditeljima silovane pa zaklane, a jedan mladić je bio kastriran pa zaklan.

Pored toga, četnici su zarobili sedam boraca NOR-a iz Vranića. Četvoricu su, posle strahovitih mučenja, zaklali u selu, a tri borca su ustupili nemačkom Gestapou. Posle mučenja u logoru na Banjici, obešeni su u selu Čumiću kod Kragujevca.

Međutim, ovo nije kraj četničkog divljanja. Oni su doveli još jedanaest građana, koji nisu bili iz Vranića i nad njima izvršili pokolj.

Iz ovih podataka se vidi da je u selu Vraniću, od četničke kame, zaklano ukupno devedeset građana, što je najveći četnički zločin učinjen prema stanovnicima jednog sela u Srbiji, i po broju i po strukturi žrtava i po svireposti.

Nekoliko dana je trajala sahrana. Poklane žrtve nisu imale u šta da se obuku i po narodnom običaju sahrane, jer su četnici, prilikom pokolja, opljačkali sve vredne stvari, odela, nameštaj i novac, čak su iz mnogih domaćinstava oterali i stoku, koju su kasnije klali i pekli za proslave, koje su organizovali u čast uspešno izvršenog pokolja nad nedužnim stanovnicima Vranića.

Kolevke u kojima su deca zaklana, nošene su kao dokazni materijal suđenje ratnom zločincu Draži Mihailoviću, koji je tada, za izvršene ratne zločine prema svom narodu, osuđen na smrt, a sada mu neki, bez stida, podižu spomenike i traže da bude rehabilitovan.,

Narod smatra da najveći zločin prema poklanim žrtvama i preživelim članovima porodica, kao i prema svom narodu, čine oni koji traže rehabilitaciju ratnih zločinaca i koji koljaše i saradnike okupatora hoće silu da proglase borcima za slobodu.

U kući Stevana Pantića, četnici su poklali najviše - deset članova porodice. Takva strašna sudbina, znamo iz istorije, zadesila je samo porodicu deset Jugovića. S tom razlikom, što su oni svi bili za borbu sposobni ljudi i što su pali na bojnom polju. Narod ih je, zbog velikog broja žrtava jedne porodice, u pesmi opevao i do naših dana sačuvao trajnu uspomenu.

Iz porodice Pantić je i najstarija žrtva pokolja - deda Joksim imao je 87 godina. Pored njega, zaklane su tri žene i četvoro dece. Najmlađe - jednogodišnji Ljuba zaklan je u kolevci i na osam mesta izboden nožem. Od deset članova porodice, samo su Stevan, nosilac Albanske spomenice i njegov sin Dragomir bili za vojsku sposobni ljudi i verovatno su mogli biti opasni četnički pokret i nemačkog okupatora.

Oni koji su preživeli taj strašni pokolj, kakav istorija ne pamti je jedna nacija izvršila nad sopstvenom nacijom, najbolje znaju ko se za vre rata borio protiv okupatora i domaćih izdajnika, a ko je sve vreme rata sarađivao sa okupatorom u borbi protiv svog naroda. Sve to narod zna i pamti. O tome postoje i brojni dokumenti.

U selu Vraniću postoje Spomen dom i dve spomen sobe, gde se čuvaju dokumenti i spiskovi imena svih ratnika i boraca iz oba svetska rata i spis žrtava četničkog pokolja. Takođe, spisak žrtava četničkog pokolja nalazi se u Spomen sobi porodice Pantić kao i u seoskoj crkvi, čijeg su sveštenika popa Boru Gavrilovića četnici zaklali u aprilu 1944. godine, kao zarobljenog partizana.

Kao nemi svedoci, na tri groblja u selu Vraniću, rasuti su grobo masovnog pokolja iz 1943. godine, koji i danas stravično podsećaju i ukazuju četnički zločin.

Čineći nečuvene zločine nad nedužnim narodom i sopstvenom nacijom, kakve nisu činili ni Turci ni Nemci, četnici su želeli da unište slobodarski duh Vranićana

U tome nisu uspeli. Vranić je jedinstveno osudio počinjena zverst i još se odlučnije svrstao pod zastavu slobode, koju je tako gordo nosio još početka ustanka

Tim ponosnim i nepokornim ljudima, njihovoj herojskoj borbi i gavnom umiranju posvećena je ova knjiga.

Na njihovim svetlim i slavnim primerima treba da uče nove generacije kako se voli i brani sloboda i kako se treba žrtvovati za svoj narod.

Da bi se istinito prikazalo ko je i kakav doprinos dao narodnooslobodilačkoj borbi, ko je i kakve žrtve podneo u toku rata, ko je sve četiri ratne adine bio na pravoj, a ko na pogrešnoj strani, mora se, pre svega, krenuti od 1941. godine.

POČETAK RATA

Martovska politička gibanja u Jugoslaviji najavila su burne i sudbonosne događaje u 1941. godini.

Pristupanje Jugoslavije trojnom paktu, rušenje trojnog pakta, hitna mobilizacija vojnih obveznika, bili su očigledni dokazi da je rat blizu. Budi su više želeli, nego što su verovali da rata neće biti.

Tu neizvesnost prekinule su nemačke "štuke" u zoru 6. aprila 1941. h)dine, koje su svojim zastrašujućim sirenama i eksplozijama ogromnih bombi probudile Beograđane.

Seljaci ranoranioci već su bili krenuli za svojim poslom - jedni su namirivali stoku, drugi vršili pripremu zemljišta za prolećnu setvu, kada su čuli brujanje nemačkih aviona i gruvanje bombi. Niko više nije bio u dilemi: rat je počeo.

Svi su zaboravili na svoje redovne poslove i brzo su se okupljali na 'zvišenju u selu, odakle se bolje videlo nebo nad Beogradom i jata nemačkih viona, koji su nemilosrdno izbacivali smrtonosne bombe velike razorne nage, od kojih je i u Vraniću zemlja podrhtavala. Žene koje su još nosile crne marame za svojim najmilijim, poginulim u Prvom svetskom ratu, a i sada su poslale svoje sinove u rat, kukale su na sve strane po selu, kao da su im sinovi već izginuli.

Ljudi su prvo nemo posmatrali bombardovanje, a onda, sećajući se događaja iz Prvog svetskog rata, spontano su započeli razgovor.

-Ovako su silovito napadali i prošlog rata, a posle, kada su odstugali, ponašali su se kao babe.

-Neće ni sad bolje proći.

-Drugo je bilo onda, a drugo je sad.

-Zašto drugo?

-Zato što je sada odnos snaga mnogo nepovoljniji za nas. Onda nije bilo izdaje, bili smo jedinstveni, a sada su petokolonaši prodali zemlju Nemcima.

-To je tačno, ali treba verovati, da će se naći dovoljan broj patriota i rodoljuba koji će da se bore za svoj narod i svoju zemlju.

-Daj bože, ali teško je protiv sile.

Narednih dana počеше da pristižu izbeglice iz Beograda, često bez igde ičega, lako obučeni, onako kako su se zatekli kada je bombardovanje počelo. Ogromna većina seljaka ih je lepo primila. Pokazali su mnogo razumevanja za ljude u nevolji. Primili su ih u kuće, dali im svoju odeću i nahranili. Ali, bilo je i pojedinaca koji su želeli da na tuđoj muc i nesreći nešto ušićare i da se obogate. Za staru suknju, dečje pantalonice ili torbu žita, tražili u dukate, satove, nakit. A bilo je i onih najdrskijih, koji su žene i devojke izbeglice ucenjivali da sa njima vode ljubav, da bi im tek onda ustupili nešto od odeće, obuće ili čanak masti.

Vojska, napuštena od starešina i oficira, odstupala je u neredu, bez komande i bez cilja. Na svakom seoskom putu videla su se po neka zaprežna kola zavaljena u duboko blato i ostavljena, a ponegde i čitava kolona vozila sa oružjem i opremom bila su ostavljena i napuštena. Seljaci su verovali da su vojnici namerno dovozili i ostavljali po selima oružje, municiju i vojnu opremu, da ne bi pala neprijatelju u ruke, već da je narod preuzme.

Komunisti, skojevci i napredni omladinci su, po zadatku Partije, kupili oružje, municiju i sanitetski materijal i sklanjali u pripremljena skloništa.

Seljaci su uzimali šta je ko stigao: kola, konje, amove, ćebad, šatorska krila, odela, oružje i druge predmete.

Da bi promenili boju, seljaci su vojnička odela kuvali u orahovom listu. Posle kuvanja odela su dobijala lepu "duvansku" boju i samo se po kroju primećivalo da su vojnička. Zato su neki na odela stavljali neke sitne detalje ili menjali dugmad, za svaki slučaj, da neprijatelj ne primeti.

Veliki broj vojnih obveznika, koji nisu pali u zarobljeništvo, vratili su se svojim kućama. Mnogi od njih nisu ni učestvovali u borbi, niti su videli neprijatelja, a kapitulacija je bila potpisana.

Stariji ljudi, koji su se četiri godine hrabro borili i pobedonosno završili Prvi svetski rat, nisu mogli da shvate kakva je to država i vojska koja nije ni pokušala da brani zemlju.

-Nemačka jeste velika sila, ali su oni agresori, osvajači, a mi branimo naš prag i našu rodnu grudu, kaže stari Solunac i zato mi ne ide u glavu da rat može da se završi pre nego što je i počeo.

-Rat nije završen, kaže Dragomir Pantić, koji je uoči rata bio regrutovan i nije još odslužio vojsku. Država se raspala zato što su petokolonaši izdali i prodali zemlju fašistima. Obezglavljena i razjedinjena vojska je morala da kapitulira. Ali rat tek predstoji. Treba se temeljito pripremiti i sve snage ujediniti za odlučnu bitku protiv fašista.

Okupljeni ljudi su sa pažnjom slušali mladića ohrabreni njegovom odlučnošću pomislili su: - Eh, kad bi nas takvi predvodili, ne bi se Nemač mirno šetao po našoj zemlji.

USTANAK

Na osnovu Proglasa CK KPJ od 15. aprila 1941. godine, komunisti su intenzivno vršili pripreme za dizanje ustanka. Uporno su objašnjavali narodu da se naša sudbina nalazi u našim rukama i da nam niko sa strane neće doneti slobodu. Podsećali na slavne tradicije našeg naroda i neprestanu borbu protiv tuđina i osvajača. Ulivali veru narodu u sopstvene snage ako bude složan i jedinstven u borbi protiv okupatora.

Ovo političko delovanje imalo je veoma veliki uticaj na široke narodne mase. To se najbolje videlo kada se 22. juna saznalo da je Hitlerova Nemačka napala na Sovjetski Savez. Ljudi su se spontano okupljali kod Klupica, kafana, dućana i po seoskim utrinama Svuda se vrlo živo raspravljalo i komentarisalo o napadu Nemačke na Rusiju. Radost se videla na svakom licu, ljudi su se u zanosu grlili i ljubili, nikoga nije napuštala nada da će rat brzo biti završen, naravno pobedom Rusije.

Po prvi put su aktivisti Partije javno istupali na ovim nezvaničnim skupovima. Na jednom takvom skupu, koji se održavao kod Klupica, govorio je omladinac Dragomir Pantić.

U Vraniću je, u to vreme, bilo svega dva radio aparata, u školi i kafani. Međutim, Dragomir je za sebe napravio detektorski aparat i pomoću slušalice vrlo uspešno hvatao Radio Beograd. Zatim je napravio na desetine takvih aparata i razdelio ih aktivistima. Zato se to jutro tako brzo doznalo za nemačku agresiju na Sovjetski Savez.

Dragomir je to jutro dugo slušao marševe, a onda je usledilo nemačko saopštenje o napadu na Rusiju.

- "Drugovi", obratio se Dragomir okupljenim ljudima, "jutros su u zoru nemačke fašističke horde napale na državu radnika i seljaka - na Sovjetski Savez. Danas kad gotovo svi evropski narodi stenju pod jarmom nemačkog fašizma, dužnost je svih naprednih, poštenih i istinskih rodoljubivih naga, svih porobljenih naroda, da uz pomoć Sovjetskog Saveza i njegove Crvene armije zbacе neprijateljske okove. Zato je i našа sveta dužnost da se jedinstveno dignemo i svrstamo u pokret otpora i prema svojim mogućnostima doprinesemo bržem slamanju i uništenju fašističke nemani".

Ljudi su sa odobravanjem pratili govornika, veći broj je učestvovao u diskusiji. Svi su se složili, da se treba organizovati i braniti od okupatorskog terora Ukazivali su da je okupator, uz pomoć petokolonaša i izdajnika našeg naroda, već uspostavio i učvrstio svoju vlast, da ta vlast po nalogu okupatora pravi spiskove Jevreja, Cigana, komunista i njihovih simpatizera radi hapšenja i sprovođenja u koncentracione logore, da se, takođe, prave spiskovi vojnih obveznika i ostalih sposobnih ljudi, koje će da šalju na Istočni front, u zarobljeništvo ili u radne brigade - da rade za Nemce. - Bolje nam je da svi izginemo braneći svoj prag i svoje dostojanstvo, nego zajedno sa Nemcima da ratujemo protiv naše velike slovenske braće i majke Rusije - isticali su seljaci!

Skup se sporo razilazio. Vladalo je očito zadovoljstvo, zbog verovanja da će se rat brzo završiti, ali i straha zbog neizvesnosti onoga što tek treba da dođe. Najduže su na Klupicama ostali Dragomir Pantić i Radomir - Raca Radovanović, koji se nije usudio na skupu bilo šta da kaže ili pita, jer u znao da bi njegov stav bio osuđen od većine prisutnih. Sada, kada su ostali sa mi, on se osmeli i reče: - Ja se, Dragomire, s tobom i sa ovim ljudima uopšte ne slažem. Ja mislim da će Nemačka vrlo brzo, još pre zime, da sruši Sovjetski Savez. Rusi nisu mogli Finsku da pobede, već su se posle nekoliko meseci ratovanja povukli. Otkuda sada mogu da pobede najjaču silu na svetu - kakva je Nemačka. Zato Nemce treba prihvatiti kao svoje najbolje prijatelje.

Uzalud je Dragomir pokušavao argumentima da ubedi Racu da će Nemci, pre ili kasnije, sigurno izgubiti rat, da su oni okupatori i naši najveći neprijatelji, da su došli u našu zemlju sa namerom da unište srpski narod i da saradnja i prijateljstvo sa njima znači nacionalnu izdaju.

Kada je ostao sam na Klupicama, Dragomir pogledom obuhvati još gole grane oraha i zapazi da se orah brzo i pravilno razvio. U mislima se vratio na 1938. godinu, kada je iz svog vinograda iskopao sadnicu oraha, pa je, uz konsultaciju sa još nekoliko omladinaca, odlučeno da se orah posadi baš tu, na raskrsnici, gde se ljudi najčešće okupljaju. Dve godine kasnije, oko oraha su napravljene četiri drvene klupe, pa se od tada to mesto u Vraniću zove Klupice.

Što se zborova tiče, slično je bilo i na drugim mestima u selu, svuda su preovladavala tri osnovna stava:

- Spremnost ljudi da se uključe u pokret otpora i da se bore za svoju slobodu;

-Čvrsto verovanje da će se rat brzo završiti i

-Strah od neprijateljskih represalija.

U prvo vreme u partizane su stupili samo komunisti, skojevci i jedan broj istaknutih aktivista, a onda se ustanak brzo širio i jačao.

U noći između 1. i 2. jula 1941. godine, na sastanku koji je održan na Kosmaju, kod Hajdučke česme, odlučeno je da se 7. jula formira Posavsko-kosmajski partizanski odred u koji treba da uđu dve posavske i dve kosmajske partizanske čete.

Za komandanta odreda postavljen je Koča Popović, član Pokrajinskog komiteta KPJ za Srbiju i istaknuti španski borac.

Na prve partizanske akcije nije se dugo čekalo, već u julu isečene su telefonske žice i neki stubovi, čime je prekinuta telefonska veza između opštinskih uprava i okupatorskih vlasti. Ova akcija je imala veliki značaj, jer je onemogućavala opštinske uprave da brzo i efikasno, telefonskim putem obavestavaju Nemce i nedićevce o kretanju i akcijama partizana. U cilju sprečavanja kretanja nemačkih vozila, prekopavani su drumovi i seoski putevi. Porušena je železnička pruga, potapani nemački brodovi na Savi, blokirani gradovi Obrenovac i Umka, a bio je skoro zatvoren i saobraćaj prema Beogradu, što je za posledicu imalo višednevne prekide u saobraćaju i opšti haos kod okupatora.

Okupator je, preko Nedića i opštinskih uprava, postavio na svim vršalicama svoje kontrolore - petokolonaše, koji su upisivali u knjigu svaki ovršeni kilogram žita. Na osnovu knjiga vršaja okupator je seljacima ostavljao minimalne količine pšenice, a sve ostalo su bili dužni da predaju.

Da bi sprečili pljačku seljaka partizani su palili knjige vršaja, a kontrolorima zabranjivali da idu uz vršalice.

Druga partizanska četa se 2. avgusta, na svetog Iliju, nalazila u jednoj šumici blizu crkve u Vraniću, gde se održavao vašar. Partijskim aktivistima u susednim selima javljeno je da dođu na vašar i sastanu se sa rukovodstvom čete, koje će takođe biti na vašaru.

Aktivisti su se na vašaru našli sa novim komandrom Druge čete Boškom Markovićem i Dobrivojem Pešićem, koji je vršio dužnost komesara čete. Tada im je Pešić dao izvesnu količinu partijskog propagandnog materijala, najviše Proglasa CK KPJ o dizanju ustanka od 12. jula, koje su oni poneli u svoja sela, a jedan deo razdelili narodu na vašaru.

Istog dana izvršen je napad na žandarmerijsku stanicu u Vraniću. Žandarmi koji su razoružani i pušteni kući, otišli su iz Vranića u Obrenovac i obavestili Nemce o dolasku partizana u Vranić.

Uveče, kada se narod razilazio sa vašara, u Vranić je došlo 10 kamiona Nemaca i ljotićevaca. Narod je počeo bežati, čim je video da Nemci ulaze u selo. Tom prilikom, ubili su jednu ženu koja nije uspela da se na vreme ukloni sa puta. Nemci su bukom kamiona i pucnjavom demonstrirali silu i narodu ulivali strah. Tom prilikom su pretresali kuću Trifuna Marinkovića, partizanskog saradnika.

Posle šest dana, tačnije 8. avgusta, Nemci su blokirali planinu Kosmaj. U blokadi je učestvovalo pet hiljada nemačkih vojnika, četnika i ljotićevih dobrovoljaca. Na Kosmaju se tada nalazilo svega dvadeset sedam partizana Kosmajске čete.

U ovoj borbi poginulo je dvanaest partizana. Poginuli su, pored ostalih: Branko Krsmanović, član Glavnog štaba partizanskih jedinica Srbije, i komandir čete Milan Milosavljević - Žuća. Iz blokade se probilo samo petnaest partizana, koji su iza sebe ostavili oko dvadeset poginulih neprijateljskih vojnika.

Da bi sprečili širenje ustanka, Nemci su, iznenada, kamionima upadali u pojedina sela i, po spisku koji je okupatorska vlast napravila, kupili sve vojne obveznike i odvezli ih u zarobljeništvo.

Zato je, na opšti zahtev građana, doneta odluka da se zabrani rad opštinskoj okupacionoj vlasti na svim oslobođenim teritorijama, a da se istovremeno izaberu novi narodnooslobodilački odbori, kao predstavnici nove vlasti.

Sprovodeći ovu odluku, partizani su od svih opština oduzeli pečate, zapalili arhivu i sve spiskove koji su sačinjeni po nalogu i za račun Nemaca. Predsednicima je saopšteno da više ne dolaze u opštinu i ne saraduju sa okupatorom. U svim selima razoružane su žandarmerijske stanice, a žandarmi su, ako nisu hteli da se priključe partizanima, poslani svojim kućama.

Žandarmerijska stanica u Vraniću, razoružana 2. avgusta, bila je nastavila sa radom, pa je ponovo razoružana 9. avgusta 1941. godine, oko 19 časova.

Samo nekoliko dana kasnije izabran je novi narodooslobodilački odbor u Vraniću. U odbor su izabrani: Ilić I. Milić, Joksić Tihomir, Pantić Stevan, Gajić Vojislav, Matić Milijan, Mihajlović Ivan, Popović Velisav i Stajković Zlatomir.

Zadaci narodoslobodilačkih odbora bili su:

- da se što bolje povežu sa najširim slojevima naroda,
- da se odlučno bore protiv neprijateljske propagande,
- da narodu objašnjavaju ciljeve narodnooslobodilačke borbe,
- da organizuju snabdevanje i pruže svaku drugu pomoć partizanskš jedinicama na svom terenu, pod borbenom i akcionom parolom "Sve za front - sve za pobeđu".

Partizani su tih dana vodili svakodnevno veće ili manje bitke s Nemcima, nedićevcima i ljotićevcima. Jedna od značajnijih borbi odigral se u Dubokoj, kod Umke. Partizani su izvršili napad na Umku, ali nisu uspjeli da je osvoje. Zatim je jedan vod partizana postavio zasedu u Dubokoj. Dočekana su tri kamiona Nemaca iz Obrenovca i jedna putnička kola iz Beograd; Snažnom vatrom sva vozila su oštećena. Nemci su prihvatili borbu koja je trajala više od jednog časa. Kada su Nemcima od Umke stigla pojačanja, partizani su se planski povukli. Veštim manevrisanjem, naveli su Nemce da pucaju jedni na druge. Tom prilikom poginulo je sedam Nemaca, dok partizani nisu imali gubitaka, iako su Nemci u ovoj borbi, po prvi put, učestvovali sa sedam aviona protiv posavskih partizana.

Ova vojna akcija imala je ogroman značaj u podizanju borbenog morala partizana. Ulila im je samopouzdanje i jačala uverenje da se partizanskom taktikom ratovanja može uspešno voditi borba protiv Nemaca i da im se mogu nanositi veliki gubici, iako su oni uvek, po pravilu, bili brojniji i bolje naoružani. Zato su Nemci sve češće, u borbi protiv partizana, upotrebljavali avijaciju.

Kroz svakodnevne vojne akcije najbrže je dolazilo do borbenog i organizacionog jačanja partizanskih jedinica. Borba Posavskog partizansko odreda dobijala je nove oblike i nove razmere. To nije više bila samo čarka; akt sabotaže ili prepad iz zasede, nego bitka između dve

vojske. I brojnija, bolje naoružana fašistička vojska, često je morala da se povlači uz znatne gubitke. Posle svake uspešno okončane borbe, masovno su u partizane pristizali novi borci.

Što se ustanak više širio, to je bilo potrebnije objašnjavati suštinu borbe protiv okupatora i neophodnost što većeg učešća naroda u oružanoj borbi.

Zato je Sreski komitet KPJ Obrenovac, 5. avgusta 1941. godine, izdao Proglas, u kome je pozvao narod Posavine iz srezova Umka i Obrenovac, da se još većem broju odazove pozivu u borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika.

U Proglasu se kaže:

"Radnicima, seljacima, građanima, omladini i svim rodoljubima Posavine.

Nepuna četiri meseca posle mučkog napada na narode Jugoslavije i njihovog porobljavanja Hitlerove horde isto tako su mučki napale Rusiju i miroljubive narode SSSR-a. Već preko šest nedelja traje džinovska borba i od njenog ishoda zavisi sudbina ne samo sovjetskog naroda nego i svih porobljenih naroda, čitavog radnog čovečanstva, celog kulturnog sveta. Posrćući pod strahovitim udarcima herojske Crvene armije, pritešnjeni sve snažnijim naletom narodnih masa u čitavoj Evropi, fašistički banditi su izgubili glave i u paničnom strahu počeli suda sprovode najkrvaviji teror. Pobesnela reakcija krvavog nemačkog fašizma nije mimoišla ni narode Jugoslavije. Danas je, u svim krajevima Jugoslavije, nemilosrdna borba protiv okupatora i izdajnika u punom zamahu.

U Srbiji, nemački okupatori, potpomognuti Ljotićevcima, Aćimovićem i ostalim izdajnicima i krvnicima srpskog naroda, povelili su divlju hajku protiv svih poštenih rodoljuba i poslali na gubilište stotine najboljih sinova srpskog naroda. U svojoj dugoj i slavnoj istoriji, srpski narod se uvek herojski borio za svoju slobodu protiv osvajača; ni ovog puta zverstva fašističkih okupatora neće uspeti da uguše njegovu pravednu borbu za nacionalno oslobođenje. Sa svojim plodnim poljima, Posavina je za sve porobljivače našeg naroda bila privlačan plen. Zato se u svojoj slavnoj istoriji narod Posavine, sa valjevskom nahijom, uvek među prvima dizao na ustanak protiv osvajača.

Ni ovog puta Posavina nije mogla da izostane i nije izostala iz opštenarodne borbe.

U nadi da će ugušiti rastući narodni ustanak, fašistički okupatori streljali su 15. jula u Obrenovcu desetericu boraca za slobodu. Ali ova prolivena krv nije zastrašila sinove Posavine, nego je, naprotiv, izazvala još veću mržnju i ogorčenje protiv okupatora i njegovih sluga.

Na krvavi teror, narod Posavine je još čvršće zbio svoje redove oko radničke klase i njegove avangarde, Komunističke partije Jugoslavije, koja već preko 20 godina, pod najtežim uslovima organizuje i predvodi borbu radnog naroda. Time je narod Posavine povezao svoju borbu sa narodnom borbom ostalim krajevima Srbije i Jugoslavije, kao i sa nacionalnooslobodilačkom borbom svih naroda Evrope protiv zajedničkog krvnog neprijatelja: nemačkog fašizma.

Danju i noću, na svakom koraku, partizanske čete Posavine svuda uspešno navaljuju na okupatore i njegove slugu. Neustrašivo, ne ustupajući ni pred kakvom opasnošću, partizani sprovode dezorganizaciju okupatorske vlasti, štiteći narodna bogatstva od pljačke i braneći sam narod od petokolonaškog terora - doprinoseći istovremeno, prema svojim snagama, borbi Sovjetske Rusije za oslobođenje svih naroda. Rušenjem mostova, železničkih pruga i telefonskih

veza, oni onemogućavaju prevoz oružja, municije i namirnica koje treba da služe fašističkim napadačima za produženje rata protiv bratske Sovjetske Rusije, pa dakle, i za produženje robovanja našeg naroda.

Drugovi i braćo seljaci!

Zajedno sa partizanima, ne dajte da ijedan predstavnik okupatorske vlasti, bio on Nemač, žandarm ili egzekutor, svojom nogom pogani tle naših sela.

Posavina treba da se digne kao jedan čovek, treba da se slijeu opšti borbeni front srpskog naroda, da snažnim udarcem dotuče sustalog krvnika - nemačkog okupatora. Jedina partija koja u dosadašnjim teškim vremenima nije savila svoj barjak, nego ga je gordo i smelo još više podigla, okupivši oko sebe ceo srpski narod jeste Komunistička partija Neka nam neustrašiva borba partizanskih četa u čitavoj Srbiji, koje ona predvodi, služi kao primer i ukaže put kojim treba odmah da pođu svi pošteni Srbi."

Odazivajući se pozivu Komunističke partije, oružani ustanak u Posavini sve se više širio i razvijao. Svakodnevne borbe Posavskog partizanskog odreda i drugih odreda u Srbiji imale su veliki odjek u narodu ovog kraja. Ogromna većina naroda prihvatila je partizane kao svoju narodnu vojsku. suočeni sa zločinima i odmazdama okupatora, ljudi su se radovali prvim borbenim rezultatima i uspesima svoje oslobodilačke vojske, svojih sinova poznanika i prijatelja. Bili su svedoci, a ponekad i pomagači četama u rušenju železničkih pruga, mostova, puteva, razoružavanju žandarmerijskih stanica, potapanju brodova, blokadi varošica, borbama protiv Nemaca i njihovih pomagača. Odobravali su akciju rušenja stare vlasti, koja je bila u sprezi sa okupatorom i opredeljivali se za narodnooslobodilački antifašistički front bez obzira na politička i verska ubeđenja. I borci i narod su verovali da će nemačka sila morati brzo da doživi neuspeh na Istočnom frontu i da rat neće dugo trajati.

Znatan deo stanovništva je pružao svesrdnu pomoć partizanskim jedinicama u ishrani, smeštaju, obaveštavanju, izboru narodnooslobodilačkih odbora, održavanju reda i mira u selu, u svemu što je bilo usmereno ka zajedničkoj borbi protiv okupatora i petokolonaša. Naročita pažnja je posvećena omasovljenju partizanskih jedinica novim borcima. U tom smislu konkretno u selu Vraniću, sredinom septembra 1941. godine, organizovani su zborovi građana po krajevima, na kojima je dogovoreno da se masovno ide u partizane. U Rašić kraju održana su 12. septembra 1941. godine dva zbora, jedan na raskršću kod Šmitove kuće, a drugi kod Klupica.

Dogovoreno je da svi za vojsku sposobni ljudi dođu uveče u Taraš, kod kuće Ranisava Lazića, u čijem će se dvorištu formirati Posavska partizanska četa

U dogovoreno vreme, na mestu formiranja partizanske čete, sakupilo se skoro celo selo, a više od 250 ljudi izrazilo je želju da pođe u partizane. Odazvali su se svi, i stari i mladi, i bogati i siromašni seljaci. Mnogi su došli sa puškama. Oni su već ilegalno učestvovali u nekim akcijama, koje su partizani preduzimali. Iz mnogih porodica pošli su dva brata, ili otac i sin.

Postrojenim partizanima govorio je politički komesar Ivan Vondarček - Vanjka Pored ostalog, on je govorio o političkoj situaciji, uzrocima sloma Kraljevine Jugoslavije, o potrebi da se sami borimo za svoju slobodu i da podržimo borbu Sovjetskog Saveza, o potrebi prikupljanja oružja i aktivnog učešća u ustanku koji je započeo pod vođstvom Komunističke partije Jugoslavije, o ciljevima oslobodilačke borbe i potrebi stupanja u partizanske čete. Zatim se zahvalio okupljenim ljudima na takvom masovnom odzivu i spremnosti da se bore protiv okupatora i

izrazio žaljenje što, trenutno, neće moći svi da stupe u partizane. - Sada ćemo primiti onoliko boraca koliko imamo oružja, a ostali da se vrate svojim kućama - rekao je Vanjka - Mi smo vas sve evidentirali, primi ćemo vas u partizane kada se ukaže potreba i kada obezbedimo oružje i druge potrebne uslove. Međutim, vi se smatrajte borcima za slobodu i znajte da je podjednako važno i opasno biti u četi kao i ostati kod svojih kuća, jer smo svi mi, na ovaj ili onaj način, uključeni u jedinstven front borbe protiv fašističkog okupatora

Kada je komesar završio, nastala je prepirka, ko da ide u partizane a ko, za sada, da se vrati kući. Svi su hteli odmah u partizane. U razgovor se umešao i komandir čete Dobrivoje Pešić, koji je istakao neke kriterijume, koji treba da se imaju u vidu prilikom odlučivanja. Prvo treba da pođu mlađi ljudi i oni koji su došli na zbor sa oružjem, zatim gde su iz porodice došli po dvojica, jedan da se vrati kući itd.

I dva sina Stevana Pantića, Milijan i Dragomir, došli su u partizane. Sada kada je trebalo da se jedan vrati kući, nisu mogli da se dogovore. Hteli su oba da ostanu. Prišao je Pešić i "presudio", neka ostane Dragomir, on je mlađi, a ti Milijane vrati se kući, bićeš nam korisniji kao saradnik.

Tog dana, više od 150 ljudi iz Vranića stupilo je u partizane, a još toliko se vratilo svojim kućama, uz obećanje da će biti aktivni saradnici i simpatizeri partizana i da će u partizane stupiti kad god se za to ukaže potreba.

Zatim se pristupilo formiranju četa i vodova: za komandira Prve čete postavljen je Dobrivoje Pešić, a za političkog komesara Ivan Vondarček – Vanjka. Za komandira Druge čete postavljen je Danilo Đorđević, a za političkog komesara Jovan Dikić. Za komandira Treće čete postavljen je Dragan Marković, a za političkog komesara Simo Kecman.

Seljaci su celu noć ostali sa svojim partizanima, živo su diskutovali o ciljevima narodnog ustanka, radovali se brzom pobjedi nad fašističkom Nemačkom. Isticali da celo selo, kao jedan čovek stoji uz partizane. Ovo verovanje nije bilo bez osnova, jer samo retki pojedinci su stali uz okupatora Bili su to predstavnici stare vlasti i neki bogatiji seljaci, koji su naseli neprijateljskoj propagandi o neuništivosti Hitlerove Nemačke, pa su se i: straha ili ubeđenja stavljali na stranu okupatora

Odmah po formiranju partizanskih četa, Prvi vod sa komandrom Miladinom Ivanovićem na čelu, opkolio je 14. septembra Hemijsku fabriku u Bariču, koju su branili Nemci i žandarmi.

Sa južne strane, fabriku su štitili žandarmi, partizani su ih po zvali da bace oružje i da se predaju, što su oni energično odbili i osuli rafalima po partizanima. I Nemci su se brzo uključili u borbu. Preciznom vatrom partizani su prvo likvidirali žandarme, a onda se ceo vod usmerio prema Hemijskoj fabrici, koja je radila za okupatora. Borci su se u streljačkom stroju i uraganskom vatrom sve bliže primicali i upali u krug fabrike. Nemci su počeli da se povlače prema Savi, gde su imali pripremljene čamce i pa nično pobjegli na levu obalu Save, u Srem.

Po zauzimanju fabrike, partizani su delimično porušili postrojenja i privremeno onemogućili proizvodnju.

U poteri za Nemcima, partizani su izbili na desnu obalu Save. Tu su ugledali šlep koji je plovio od Beograda ka Obrenovcu, pozvali su ga da se za ustavi, ali posada nije poslušala, partizanski puškomitraljezac zapucao je preko njihovih glava, posle čega je na brodu istaknuta bela zastava.

Prišli su obali i pošto teret nije bio interesantan za partizane, posada je izbačena i puštena kućama, a brod potopljen.

Istog dana, partizani su likvidirali žandarme na tunelu kod Umke zatim demolirali železničku stanicu u Maloj Moštanici i minirali most nad Dubokom.

Zbog ovih akcija Nemci su u borbu protiv partizana poslali eskadrilu aviona (štuka) koji su u talasima mitraljirali i bombardovali partizanske položaje.

Od avgusta do sredine oktobra 1941. godine stvorena je ogromna slobodna teritorija, koja je obuhvatala sva sela i manje gradove sa desne strane Save od Valjeva pa sve do Beograda Na ovoj teritoriji opštinske uprave su prestale sa radom, sve žandarmerijske stanice bile su razoružane, u većem broju sela bili su obrazovani i vrlo aktivno radili narodnooslobodilački odbori, prekinute su sve telefonske linije koje su išle preko teritorije, drumovi Beograd-Lazarevac i Beograd-Obrenovac, kao i železnička pruga Beograd-Obrenovac bili su često u prekidu. Partizanske patrole su dolazile do pod sam Beograd.

Preko ove slobodne teritorije iz Beograda su izašli i otišli u partizane, odnosno u Glavni štab, koji se tada nalazio u Zapadnoj Srbiji, Aleksandar Ranković, Edvard Kardelj, Ivo Lola Ribar, Ivan Milutinović i drugi.

Sredinom oktobra 1941. godine, samo u Posavskom partizanskom odredu bilo je 2.985 boraca i to zemljoradnika 1.484, radnika 684, zanatlija i trgovaca 38, đaka 40, studenata 39, učitelja 13, službenika 38, lekara 4, ostalih intelektualaca 17, oficira BJV 8, podoficira 37, vojnih pitomaca 5, domaćica 14 i nepoznatih zanimanja 79. U odredu su bili uglavnom mladi ljudi, preko 50 godina bilo je svega 13 partizana. Jednu trećinu boraca činili su komunisti i skojevci.

Odred je bio organizovan u manje vojne jedinice i raspoređen na celoj slobodnoj teritoriji. Prihvatao je borbu samo onda kada partizanima odgovara i tada se odred grupisao u veće jedinice, upravo, susedne jedinice pricale su u pomoć četama koje su vodile vojne akcije, ili su iznenada bile napadnute od neprijatelja. Na taj način, neprijatelju nikada nije omogućeno da opkoli i uništi neku veću vojnu jedinicu partizana. Kada Nemci sa velikim snagama opkole i napadnu jedno područje, partizani na nekom drugom području napadnu manje nemačke jedinice i nanesu im velike gubitke. Pošto su bili slabije naoružani, partizani su morali taktički da nadmudruju Nemce i na taj način uspostavljaju vojnu ravnotežu, što je izazivalo bes kod nemačkih oficira i komandanata.

Kada je plamen ustanka obuhvatio sve krajeve Srbije, pokazalo se da ni nemačke trupe, ni žandarmerija, ni komesarska uprava Milana Aćimovića nisu u stanju da uguše partizansku borbu. Nemci su odlučili da dovedu pojačanje iz drugih okupiranih zemalja, ali i da ojačaju kvislinške snage. Zato su dozvolili Milanu Nediću, generalu bivše jugoslovenske vojske, da 29. avgusta 1941. godine formira srpsku vladu i oružane odrede, čije je pripadnike narod odmah prozvao nedićevci. Nemci su isto tako odobrili svom starom saradniku Dimitriju Ljotiću da formira svoje fašističke odrede, koje je narod nazvao ljotićevci. Nemci su se takođe sporazumeli sa četničkim vođom Kostom Pećancem, da formira četničke odrede. Sve ove tri oružane formacije nedićevce, ljotićevce i četnike Koste Pećanca, Nemci su obukli, naoružali i dali im plate da se bore protiv svoje braće partizana. Kasnije su se njima pridružili i četnici Draže Mihailovića.

I Nemcima i izdajnicima mnogo su smetali oslobodilački pucnji u blizini Beograda. Nervirala ih je i uznemiravala Lipovička šuma, Vranić, Baćevac, Kosmaj, Duboko, Stubline, Skela, Grabovac, blokada Obrenovca, oslobođenje Uba, Koceljeva, Banjana, Debrca i mnogih drugih mesta. Njihovi odredi su se vraćali iz borbe sa osetnim gubicima, tražeći sve nova i nova pojačanja.

Hitlerov štab u Berlinu dobijao je iz ustaničke Srbije dramatične izveštaje u kojima su nemački komandanti tražili nova pojačanja.

Feldmaršal List je s pravom tražio pojačanje, jer Nemci su, uprkos svemu što su do tada preduzimali, trpeli iz dana u dan sve veće gubitke.

Sledio je dolazak 125. pešadijskog puka i dva bataljona 16 pešadijske divizije iz Grčke, ojačane 342. pešadijske divizije iz Francuske, i, kasnije, 113. pešadijske divizije sa Istočnog fronta, te dodela jedne eskadrole jurišnih bombardera "štuka" mađarske Dunavske rečne flotile i nekoliko obezbeđujućih i tehničkih bataljona, kao i usmeravanje svih posadnih jedinica i oružanih odreda Nedića, Ljotića, Pećanca i četnika Draže Mihailovića.

Ovo grupisanje svih neprijatelja, narod je najbolje prikazao u pesmi "Sve te bande na jednoj su strani, a na drugoj mladi partizani". Hitler je, 16. septembra 1941. godine, potpisao specijalnu naredbu o ugušenju ustanka u Srbiji. Nemačkim, italijanskim, mađarskim i bugarskim snagama naređeno je da, koordiniranom akcijom, što pre, na najsvirepiji način uguše ustanički pokret u Srbiji.

Sprovodeći Hitlerovo naređenje, načelnik štaba nemačke Vrhovne komande Vilhelm Kajtel potpisao je 16. septembra 1941. naredbu o svirepom obračunu sa ustanicima, svim partizanskim borcima i stanovništvom u okupiranoj Srbiji.

U toj naredbi je stajalo:

"Vođa je sada naredio da treba svuda primeniti najoštrije mere, kako bi se pokret ugušio u najkraćem roku, pri tome imati u vidu da jedan čovečji život u dotičnoj zemlji često ne vredi ništa i da se zastrašujuće dejstvo može postići samo neobičnom svirepošću. Kao odmazda za život jednog nemačkog vojnika mora se, u tim slučajevima, uzeti kao opšte pravilo, da odgovara smrtna kazna od 100 komunista. Način izvršenja smrtne kazne mora još pojačati zastrašujući efekat".

Nekoliko dana kasnije general Beme, kome je Hitler poverio voj operacije protiv partizana u Srbiji, obratio se svojim jedinicama naredbom:

"Srbija je u martu ove godine sramno pogazila ugovor o prijateljstvu sa Nemačkom, da bi s leđa napala nemačke trupe koje su se prikupljale protiv Grčke.

Vaš je zadatak da prokrstarite zemljom u kojoj se 1914. potocima lila nemačka krv usled podmuklosti Srba, muškaraca i žena. Vi ste osvetcnici tih mrtvih.

Za celu Srbiju ima se stvoriti zastrašujući primer, koji mora najteže pogoditi celokupno stanovništvo".

Tako su Hitlerovi generali podizali borbeni duh svojih vojnika budili u njima zločinačke nagone.

Iako su sve preduzimali da uguše narodni ustanak i osiguraju okupatorsku vlast, evo kako je nacistički novinar Valter Gruber, u jesen 1941. godine, u jednom svom poverljivom izveštaju pisao o stanju u Srbiji:

"Srbija i dalje vri. Vrenje i dalje raste. Posetio sam neke predele Mačve i neka mesta u Srbiji. Naše trupe su nemilosrdno intervenisale i svuda sejale pravu pustoš i smrt, onako kako to zaslužuje srpski narod, jer moramo priznati - šumski ljudi nisu osamljeni. Iza njih stoji skoro celokupan srpski narod, koji ih svestrano pomaže. Nikakav teror neće Srbe odvratiti od puta kojim su pošli. Isto ono što je učinjeno sa Šapcom biće učinjeno i sa drugim mestima, ali Srbi će nastaviti da se bore. Naša akcija izaziva sve veće kuljanje u šumu, a u šumi smo mi, takoreći, nemoćni."

Nezadovoljni što im u mnogim preduzetim poterama i velikim vojnim akcijama nikako nije uspevalo da opkole i unište neku veću vojnu partizansku jedinicu, nemački komandanti su se u prvoj ofanzivi, koju su nazvali "kaznena ekspedicija", uglavnom opredelili za vršenje masovnih zločina prema civilnom stanovništvu.

Sto dvadeset peti nemački pešadijski puk, sa tri ojačana bataljona započeo je 12. oktobra 1941. godine, iz sela Veliki Crljeni, veliku ofanzivu radi čišćenja oblasti jugozapadno od Obrenovca od partizana

U zoru, 13. oktobra, upali su u Stepojevac, gde su ubili oko 50 ljudi i popalili oko 50 kuća i drugih zgrada. Oko podne, Nemci su produžili za Konatice, gde su uveče ubili oko 30 građana.

Između Konatica i Draževca, 14. oktobra, jedna grupa od oko 180 partizana sačekala je Nemce i otvorila vatru, Nemci su uzvratili, zatim se razvila borba koja je trajala od 9 do 14 časova. Kada su Nemci počeli topovima i minobacačima da tuku partizanske položaje, ovi su se povukli za Vranić.

U toj borbi poginula su dva partizana, a na nemačkoj strani poginula su dva oficira i pet vojnika.

Sprovodeći dosledno Hitlerovo naređenje, nemačke jedinice su popodne 14. oktobra 1941. godine, opkolile selo Draževac, pohvatale i na jednoj livadi straljele više od 150 ljudi, koje su posle sakupili na gomilu, polili benzinom i zapalili. Među streljanima je bilo i teško ranjenih ljudi, koji su živi izgoreli.

Sutradan, 15. oktobra, Nemci su rano počeli tući artiljerijskom i minobacačkom vatrom zapadni deo Vranića, gde se tada nalazila prva partizanska četa, koju su građani molili da ne prihvata borbu sa Nemcima, da bi se izbegle civilne žrtve. Četa se na molbu građana povukla iz sela, a Nemci su bez otpora, pod zaštitom artiljerijske i minobacačke vatre, upali u selo iz više pravaca. Krećući se streljačkim strojem, u svom divljačkom pohodu hvatali su ljude i terali pred sobom, palili kuće i ostale zgrade i pljačkali sve vrednije stvari: zlato, nakit, novac, narodne rukotvorine, rakiju i vino.

Ljudi u Vraniću su bili obavešteni od strane partizana o zločinima Nemaca u Draževcu i zamoljeni da se sklone, da ne dozvole da padnu Nemcima u ruke. Mnogi su poslušali i pobjegli od svojih kuća; zato Nemci nisu mnogo ljudi pronašli. Međutim, jedan broj ljudi je mislio da je dovoljno da nađu u nekom ozbiljnom poslu pa da ih Nemci neće dirati. Zato su tog jutra, bez neke velike potrebe, otišli u seoski mlin da samelju žito.

Kada su Nemci stigli do centra sela, terajući pred sobom mali broj ljudi, koje su uz put uspeli da uhvate, u mlinu su pronašli veću grupu ljudi, izbacili ih iz mlina i priključili onima koje su sprovođili. Sve su doveli u centar sela, gde su već bili pripremljeni mitraljezi, naterali ih u jedan tesan seoski put, koji je bio s obe strane omeđen gustim glogovim trnjem.

Iznenada su Nemci osuli vatru iz mitraljeza i šmajsera u izbezumljene seljake, koji su padali jedan preko drugog, kao pokošeno snoplje. Od 40 ljudi, samo su dvojica uspela, s teškim ranama, da pobjegnu sa stratišta. To s Radosav Jelić i Velimir-Ciga Đurđević. Njih 38 pokosili su nemački mitraljezi.

Gust, crni dim, prekrpio je celo selo, dižući se iz kuća koje su dogorevale i rušile se. Svojim ljutim ukusom unosio je tugu u srca svih ljudi, koji su celu noć gledali u plamene jezike koji im odnose sve ono što su celog života stvarali ili nasledili od svojih predaka. Kuknjava žena i dece, koji žalili za svojim poginulima i svojim zapaljenim kućama, a koja je dolazila; svih delova sela, slila se u jedan zavet i jednu opštu zakletvu, da se neprijatelj mora goniti i tući svim sredstvima, sve do konačnog oslobođenja naše zemlje.

Nemci su 17. oktobra 1941. godine u Baćevcu i Meljaku zapalili više od 125 kuća i drugih zgrada.

Do kraja oktobra nastavili su da pale sela i da ubijaju nedužne seljake. Samo u toku 29. i 30. oktobra, ubili su još 37 ljudi i to: u Barajevu 6, Lisoviću 9, Boždarevcu 4, Beljini 4 i Velikom Borku 14 ljudi.

Započeta 12. oktobra, nemačka kaznena ekspedicija u beogradskoj posavini bila je završena 30. oktobra. Za to vreme Nemci su u ovom kraju ubili oko 400 ljudi, uglavnom nedužnih civila i zapalili preko hiljadu kuća i mnogo drugih zgrada. Pored ubijanja i paljenja, nemilosrdno su pljačkali sve vredne stvari po selima kroz koja su prolazili.

Partizani su tih dana bili u stalnom pokretu, svakodnevno su napadali nemačke snage i na taj način, sa manje ili više uspeha, ometali i sprečavali paljenje sela i ubijanje ljudi.

Posle ovih borbi, Drugi beogradski bataljon se povukao na teren Kosmaja, a potom je otišao za Sandžak, da bi 22. decembra 1941. godine, u malom bosanskom gradiću Rudo, prilikom formiranja Prve proleterske brigade, ušao u njen sastav pod nazivom Šesti beogradski bataljon.

Nemačka ofanziva je u prvom redu imala za cilj da otera ili uništi jedinice Posavskog partizanskog odreda od Beograda i južno od reke Save, Lipovičke šume, Vranića, Barajeva, Obrenovca i Uba, pa sve do Valjeva i Šapca. To im je delimično i uspelo krajem oktobra 1941. godine, jer se većina partizanskih jedinica povukla dublje u Šumadiju, a kasnije prešla u Bosnu.

Međutim, na ovom terenu ostao je Kosmajski partizanski odred, partizanski saradnici i simpatizeri, ostao je slobodarski srpski narod. Zato je okupator, zajedno sa domaćim izdajnicima, preduzeo oštre represalije protiv stanovništva.

Pravljeni su spiskovi ljudi koji su bili u partizanima i svih onih koji su na bilo koji način pomagali partizane. Ljudi su bez ikakvog razloga tučeni, hapšeni i sprovođeni u logore, sve sa ciljem zastrašivanja i odvratanja seljaka od ustanka i revolucije.

Putem brojnih naredbi, obaveštenja, saopštenja, upozorenja, štampe, radija, letaka itd., okupator i njegove sluge su pretile građanima uništenjem, ako budu i dalje pomagali partizane. To se vidi iz jednog kvislinškog letka sledeće sadržine:

"Srbi,

Zima je i snežne vejavice su pred vratima, komunistički razbojnici, koji se još skrivaju po šumama, pokušaću da se spuste u selo, da bi tamo, u mirnim seljačkim kućama, našli skloništa i hrane.

Nemačka oružana sila i vlada generala Nedića rešena je da konačno i zauvek istrebi komunističku kugu u srpskom narodu. Zato neće dozvoliti da seljaci ove razbojnice skupljaju ili na bilo koji način pomažu, kako bi komunisti u proleće nastavili svoja zločinačka dela.

Stoga razloga stavlja se sledeće do znanja:

Ko pruža ustanicima skloništa,

Ko zataji mesto njihovog boravka,

Ko im daje životne namirnice,

Ko ih obaveštava,

Ko po njihovom nalogu vrši akte sabotaže,

Ko ih na bilo kakav način pomaže,

Biće i sam smatran pobunjenikom i kao takav streljan !"

U proleće 1942. godine, po nalogu Nedićeve vlade, sresko načelstvo je zabranilo sve javne skupove, igranke, svadbe i vašare, s obrazloženjem, da se u tim prilikama, sakupljaju samo komunisti i neradnici, koje treba terati u logore i na rad u rudnike, a ne da se međusobno, na skupovima, povezuju i u selu šire komunističku propagandu.

Uprkos ovoj zabrani, napredna omladina Vranića, organizovala je igranke u mestu zvanom Jazine, daleko od očiju okupatorske vlasti. Na tim igrankama su svirali braća harmonikaši Ilija i Milija Spasojević iz Meljaka, koji su bili partizanski simpatizeri.

Na početku ustanka ljudi su bili jedinstveni, svi su bili spremni da stupe u partizane i sa puškom u ruci čuvaju svoju kuću i svoje selo. Međutim, kada su se promenile okolnosti i kada je pod pritiskom udruženih i prijateljskih snaga trebalo napustiti svoj rodni kraj i povlačiti se na neke druge nepoznate terene, a kuće i porodice ostaviti na milost i nemilost neprijateljima, nije se bilo lako odlučiti. Tim pre, što su još uvek bili sveži utisci i prizori paljenja sela i svirepog ubijanja civilnog stanovništva od strane okupatora i domaćih izdajnika.

Zato je posle prve neprijateljske ofanzive, kod do tada jedinstvenih ljudi, došlo do prve diferencijacije, na one partizane, koji su ostali u odredu i povukli se za Sandžak, odnosno Bosnu. Drugu grupu čine oni, koji su po zadatku Partije, ili zato što su izgubili vezu sa partizanima, ostali kod svojih kuća, ali su i dalje bili aktivni saradnici ili simpatizeri partizana. Treću grupu čine oni koji su se vratili svojim kućama, ali su se trudili da budu strogo neutralni i da ni pod kojim okolnostima ne stupe u kvislinške organizacije, koje su radile za okupatore.

I na kraju, bilo je nekoliko pojedinaca, koji su iz partizana otišli u četnike. Bili su to uglavnom seoski lopovi, kockari i siledžije, koji su među prvima stupili u partizane, misleći da je to naoružana seoska rulja, koja može uz pretnju oružja, da pljačka, siluje i zlostavlja ostale seljake.

Međutim, vrlo brzo su se uverili da su partizani izuzetno organizovana narodna vojska, u kojoj je vladala gvozdена disciplina. Za ubran grozd, jabuku ili krušku, vrlo oštro se kažnjavalo, a za krađu, pljačku, silovanje bilo kakvo zlostavljanje građana, izricana je smrtna kazna.

Kada su ocenili da to nije vojska koja njima odgovara, napustili su partizane i otišli prvo u četnike Koste Pećanca, a zatim u četnike Draže Mihailovića.

Koristeći smanjenu aktivnost partizana u prvoj polovini 1942. godine, četnici su intenzivno radili na svom organizovanju. Uz svesrdnu podršku Nemaca i uz pomoć Nedića i Ljotića, vršili su snažan pritisak na ljude, pretnjama i represalijama terali seljake da stupe u četnike. Govorili su seljacima: ko ne stupi u četnike, biće uhapšen i sproveden u koncentracioni logor, ili će ih Nemci pokupiti i oterati na Istočni front. I Nemci su, sa svoje strane, dali veliki doprinos organizovanju četnika. Čak su rasformirali četnike Koste Pećanca, a ljude i naoružanje ustupili četnicima Draže Mihailovića, jer su verovali da će četnici moći da se suprotstave pa tizanima i njima olakšaju posao.

Uprkos svim nastojanjima i pretnjama udruženih neprijatelja, iz slobodarskog Vranića, za sve četiri ratne godine, u četnike Draže Mihailovića, dobrovoljno je stupilo samo petnaest do dvadeset ljudi.

Pored aktivnih četnika, postojali su još četnički ideolozi, saradnici, simpatizeri i doušnici, koji nisu bili u četničkim vojnim formacijama, ali su za narod bili mnogo opasniji od aktivnih četnika. Oni su odlučivali ko treba da se batina, ubije, zakolje ili sprovede u koncentracioni logor, a četnici su to sa zadovoljstvom i bez pogovora izvršavali.

Pojedini ugledni, imućni domaćini verovatno su želeli da se posle rata vrati kralj i dinastija i da se sačuva stari društveni poredak, ne zato što je taj poredak bio dobar, već zato što nisu znali šta ih čeka, ako na vlast dođu komunisti. Jer, svašta se pričalo: da će komunisti, ukoliko dođu na vlast, ukinuti privatnu svojinu, porušiti crkve, ukinuti religiju i slave, da ne poštuju porodicu i rodbinu, da će se svi hraniti na jednom kazanu itd. Međutim, ni ti domaćini ni pod kojim uslovima nisu dozvolili svojim sinovima da stupe u četničke redove i da se u njima bore za te svoje ciljeve, odnosno, za kralja i otadžbinu, kako su to četnici isticali.

Zašto ljudi nisu hteli u četnike, postoji najmanje dva objašnjenja. Prvo, što su u četnike stupili ljudi bez ugleda i morala i što su se ponašali kao razularena rulja. Umesto borbe protiv okupatora, oni su se svojim siledžijskim ponašanjem najviše borili protiv svog naroda i najviše zla naneli baš tom svom narodu. Danima su jeli i pili, a narod je morao to da im obezbeđuje bez pogovora, jer ko im se bilo u čemu suprotstavio, dobijao je od dvadesetpet do sto batina, a mnogi su zbog raznih sitnica i zaklani.

Zahtevali su da im se od hrane donosi samo pečenje i gibanica, pa ih je narod zbog toga nazvao "gibaničarima".

Siledžijstvo, pljačka, silovanje, tuča i zlostavljanje građana bila je normalna pojava. Vladao je opšti strah, čak su i simpatizeri četnika živeli u stalnom strahu, jer nikad nisu bili sigurni, ako se zamere nekom značajnijem četniku, da ih ovaj neće zaklati ili zaželeći da im siluje kćerku ili ženu.

Drugo, što se narod, iz dana u dan, sve više uveravao da četnici sarađuju sa okupatorom. Mnogi seljaci su videli da predsednik opštine organizuje sastanke nemačkih i četničkih komandanata. Posle sastanka, postavljalo se jelo i piće i to naočigled građana. U mnogim borbama protiv partizana četnici su nastupali zajedno sa Nemicima, što su svi ljudi osuđivali kao nacionalnu izdaju. Tim pre što su kod ljudi još bila živa sećanja na Prvi svetski rat i zločine koje su počinili ti isti agresori nad srpskim narodom. Zbog goga što su četnici aktivno sarađivali sa okupatorom

narod ih je mnogo više mrzeo nego Nemce. Za Nemce se oduvek znalo da su nam krvni neprijatelji, a četnici su bili naši, srpski izrodi.

Tokom 1942. godine, izvršena je u Vraniću do kraja podela na malobrojne pristalice četništva i na ogromnu većinu naroda koji je bio na strani partizana.

Ocenjujući opredeljenje i doprinos pojedinih sela u narodnooslobodilačkom ratu, legendarna partizanka, narodni heroj, Božidarka Damnjanović - Kika, u svojoj knjizi Ja. i moji ratni drugovi, pored ostalog kaže: 'Postojala su sela koja su od početka ustanka pa do kraja rata bila partizanska. Zvali su ih 'mala Moskva' ili 'Partizanska republika'. Takvo je bilo selo Vranić. Druga su to postajala kasnije, u toku rata. Svoju odanost borbi za slobodu skupo su plaćala surovom odmazdom od strane neprijatelja, ali se nikada nisu pokolebala ili pokorila, čak ni onda kada su četničke bande u besu svoje nemoći stavljale pod nož sve - od deteta u kolenjima do staraca u postelji.'

Pored ogromne većine ljudi koji su se opredelili za borbu protiv okupatora i narodnu revoluciju i aktivno pomagali ustanak, u Vraniću su pos tojale čitave porodice, koje su bile opredeljene za partizane i čiji su svi čl. novi bili aktivno uključeni u partizanski pokret.

Te porodice su, u teškim uslovima ilegalnog rada na neoslobođenoj teritoriji, igrale vrlo značajnu ulogu. U tim kućama su držani partijski, skojevski i drugi sastanci na kojima su rešavana važna pitanja, prorađivan materijal, zauzimani stavovi, upoznavanja sa političkom situacijom na terenu itd. Na punktove su donošeni i razmenjivani razni materijali i poruke između političkih radnika i kurira.

Terenski politički radnici su dolazili samo na one punktove koji su bili najprovereniji i najsigurniji za izvršenje takvih specijalnih zadataka, što podrazumeva da svi članovi te porodice rade za narodnooslobodilački pokret.

Takvih je porodica bilo dosta, ali treba pomenuti bar one karakteristične:

Posebno treba istaći pop Boru Gavrilovića i njegovu ženu Zorku koji su se još 1941. godine opredelili za aktivnu saradnju sa partizanima. A u leto 1943. godine odlaze u Kosmajski partizanski odred. Pop je ovim činom najočiglednije osudio četničku izdaju i svojim primerom pokazao drugim ljudima gde im je mesto, ako žele da sačuvaju čast i dostojanstvo pravih Srba.

Porodica Stevana Pantića je karakteristična, po brojnosti, ugledu i po najvećem broju žrtava, ne samo u Vraniću nego u celoj Srbiji.

Deda Joksims, Stevanov otac, rođen je 1856. godine, osnovnu školu završio je u selu Vraniću sa odličnim uspehom, a zbog svoje prirodne obdarenosti i inteligencije bio je jedan od najpismenijih ljudi tog vremena u ovom kraju.

Joksimsa su, kao pismenog i pravičnog čoveka, ljudi iz Vranića, ali i iz celog sreza, uzimali za predsednika Izbranog suda kada su delili imovinu, jer su svi u njega imali neograničeno poverenje.

Sva četiri sina Joksims je poslao u Prvi svetski rat, a trojica se nisu vratili. Junački su pali na bojnom polju, braneći čast i ponos svoje domovine. Samo se najstariji sin Stevan vratio kući, posle svega što je doživeo i preživeo na Ceru, Kolubari, povlačenju preko Albanije i probuju

Solunskog fronta. Nosilac je Albanske spomenice, a za vojničke zasluge i ispoljenu hrabrost dobio je mnoga priznanja i odlikovanja.

Na prvim izborima posle Prvog svetskog rata 1920. godine, Stevan sa još 80 najuglednijih domaćina iz sela glasao za komunističkog kandidata.

Takav rezultat je neprijatno iznenadio sve druge partije i stranke, jer je postignut bez ijedne reči agitacije u predizbornoj kampanji, u prilog komunističkog kandidata.

Ovih osamdesetak uglednih domaćina u selu bili su okosnica i pokretači svih naprednih stremljenja i ideja u narednih pola veka. Oni su svojim delom i svojim životima istorijski obeležili najteži ali i najslaviji period u životu ovog sela.

Steva je zajedno sa drugim naprednim domaćinima osnovao zemljoradničku i zdravstvenu zadrugu. A pošto je uživao veliki ugled i poverenje zadrugara, biran je više puta za predsednika i jedne i druge zadruge.

Steva je imao tri sina, koji su se između dva svetska rata oženili i zasnovali svoje porodice. Milijan je imao petoro dece, Jovan dva sina i Dragomir jednog. Ukupno njih sedamnaest živeli su harmonično u porodično, u zadruzi čiji je domaćin bio Stevan, pošto je Jaksim već bio ostareo i bolestan. Milijan i Jovan završili su osnovnu školu, a Dragomir gimnaziju sa najboljom ocenom u svojoj klasi. Vrlo rano je pristupio naprednom omladinskom pokretu i prihvatio marksističke ideje o razvoju partije i društva. Dragomir je u domaćinstvo uneo niz savremenih novina, od savremene obrade zemlje, do načina odevanja, ishrane i higijene. Cela porodica se trudila da prihvati sve što je novo i napredno, a i da zadrži ono što dotadašnjem radu i ponašanju bilo dobro i kroz praksu provereno. Oset^e dždž novi ritam, srećno su spojeni novo znanje sa starom praksom i tradicijom koja je oduvek negovana u ovoj porodici.

Pored toga što su njihove njive, voćnjaci i vinogradi, bili na vreme obrađeni i što su se bavili stočarstvom i povrtarstvom, oni su obavljali i sve druge zanate. Praktično, oni su pravili sve što njima treba od drveta, gvožđa, lima, kože i štofa.

Porodica Pantić živela je kao jedno dobro organizovano pčelinje društvo, svaki je član znao i obavljao svoj deo posla, postojao je i negovao se kult rada i poštenja. Zato su uživali ogroman ugled u selu.

Uoči rata, vršene su pripreme da se zadruga podeli. Pored stare, napravljena je nova kuća i vršene su intenzivne pripreme da se napravi još jedna kuća, čime bi se stvorili uslovi za podelu. Međutim, izbio je rat. Jovan je pao u zarobljeništvo, pa je Steva jednog dana sakupio porodicu i rekao, da ne bi trebalo da se dele dok traje rat, već da ostanu svi zajedno dok se Jovan ne vrati iz zarobljeništva. Ovaj Stevin predlog porodica je sa razumevanjem prihvatila.

Ova brojna i ugledna porodica dala je ogroman doprinos na organizovanju i razvoju ustanka u selu Vraniću, bila je značajan partizanski punkt i svojim primerom značajno uticala na druge da se opredele za NOP.

Iz porodice Dragutina Trišića, sin Ljubivoje - Buca bio je jedan od organizatora ustanka u Vraniću. Poginuo je 21. januara 1942. godine na Pjenovcu - Romanija. Drugi sin Dragoljub, kao partizan, ranjen je 28. oktobra 1941. godine u Velikom Borku, zarobljen od četnika i posle nekoliko dana streljan u Maloj Moštanici. A Dragutin je preživeo sve strahote Banjičkog logora.

Porodica Milice Marinković bila je glavni punkt za vezu sa Kosmajskim partizanskim odredom. Otac Trifun ubijen je u koncentracionom logoru Mauthausen, majka Ljubinka i Milica bile su u logoru na Banjici.

U porodici Milijana Matića sin Života je borac od 1941. godine, Milijan hapšen od specijalne policije, teran u logor na Banjicu, a četnici su mu nekoliko puta ubacivali razorne bombe u kuću.

Porodica Dušana Đorića: brat Milisav - Zoka, član KPJ od 1928. godine, borac od 1941. godine, poginuo od strane četnika 24. oktobra 1941. godine u selu Leskovcu.

Porodica Petra Matića je cela bila partizanska. Sin Milan zarobljen je 1943. godine kao borac Kosmajskog odreda od strane četnika Draže Mihailovića, pa ustupljen Nemcima; jedno vreme je proveo u logoru na Banjici, a zatim je obešen u selu Čumiću kod Kragujevca.

Porodica Marka Radosavljevića, preko sina Živana, dala je značajan doprinos organizovanju i širenju ustanka na ovom području.

Porodica Ilije Jelića: sin Milinko, organizator ustanka, borac od 1941, član KPJ od 1941, poginuo 14. februara 1942. godine u Foči. Drugi sin, Jelić Milovan, borac Kosmajskog odreda, poginuo 31. oktobra 1943. godine u Bačevcu, u borbi protiv četnika. Ilija, kao borac Kosmajskog odreda, zarobljen od četnika 1944. godine i zaklan u selu. Ilijina supruga i kćeri prošle su kroz koncentracioni logor na Banjici.

Porodica Joksić Tihomira bila je aktivno uključena u NOP, a sin Boško zaklan je 20. decembra 1943. godine od četnika Draže Mihailovića.

Cela porodica Čedomira Đoinčevića bila je uključena u NOB, a on je kao borac Kosmajskog odreda poginuo 21. novembra 1943. godine, u selu Selevcu, u borbi sa četnicima Draže Mihailovića.

Radovanović Spasoje, borac od 1941. godine, a cela porodica aktivno saradivala sa partizanima.

Porodica Mihailović Ivana aktivno je učestvovala u NOB-u. Sin Bogoljub, borac Kosmajskog odreda, zarobljen od četnika u septembru 1943. godine, sproveden u logor na Banjicu i obešen u selu Čumiću kod Kragujevca. Mlađi sin Bogosav poginuo na Sremskom frontu. Ivan tučen, proganjan i hapšen.

Stepanović Tihomir - Tika, borac od 1941. godine, preživeo je rat, a cela njegova porodica, zbog saradnje sa partizanima, poklana 20. decembra 1943. odine.

Svi članovi porodice Todorović Mirka pomagali su partizane. Mirko je zaklan od četnika 20. decembra 1943. godine, a sin Slobodan, borac Kosmajskog odreda, poginuo je prilikom oslobođenja Vinkovaca 1945. godine.

Porodica Marka Mitrovića nesebično je pomagala partizane. Markov brat Đura poginuo je u novembru 1942. godine, kao borac Prve proleterske brigade, u Ključu - Bosna A Marko, sa svim članovima porodice, zaklan je 20. decembra 1943. godine.

Značajan doprinos razvoju i širenju NOB-a dale su i sledeće porodice: Joksić Živane, Ilić Milivoja, Popović Velisava, Savić Mirka, Todorović (Marka) Miodraga, Todorović (Spasoja)

Miodraga, Jelić D. Milutina, Đoinčević Zorke, Popović Boška, Aleksić Dragiša i Popović Radivoja.

Mnogi su u toj borbi dali sve što su imali, dali su svoje živote i živote svojih porodica.

ČETNICI

Sve vreme rata partizani su blago i humano postupali prema zarobljenim žandarmima, četnicima i nedićevcima. Smatrali su da su ti ljudi možda zbog zablude ili straha krenuli stranputicom u izdaju, da ih treba odvratiti od tog puta i privoleti da se priključe partizanima ili bar idu svojim kućama. Zato su ih samo razoružavali, neke čak i po nekoliko puta, i puštali kućama. Slično su postupali i sa predsednicima opština i opštinskim upravama koje su radile za Nemce. Često im je zabranjivan rad, oduzimani pečati i saopštavano da više ne dolaze u opštinu, ali niko fizički nije zlostavljan ili likvidiran.

Samo izuzetno, kad je neko svojim postupkom izdaje lično doprineo stradanju partizana ili njihovih porodica, partizani su takvog izdajnika osuđivali na smrt i likvidirali. Jedan od takvih slučajeva bio je Čedomir Joksić iz Vranića. Naime, partizani su znali da Čeda šurjuje sa četnicima i više puta su ga upozoravali da to ne čini. Međutim, on se pravdao da to nije tačno i da i on želi da radi za partizane. Da bi ga proverili, partizani su mu poverili jedan sasvim beznačajan zadatak, koji je on sa još dva druga izvršio, a zatim je svoja dva druga prijavio četnicima, koji su ih zaklali. Posle toga, Čeda se otvoreno stavio na stranu četnika, njega je za četnički pokret zavrbovao četnički komandant Spasoje Drenjanin - Zeka, sa kojim se od pre rata poznao, jer se u njegovoj kafani u Obrenovcu često kockao i pravio kavge.

Partizani su preko jednog zarobljenog četnika saznali da Zeka i Čeda pripremaju likvidaciju još nekih partizanskih saradnika u Vraniću. Zato su morali brzo da reaguju.

Vojni sud Kosmajskog odreda osudio je Čedu na smrt streljanjem. Za izvršenje smrtno kazne određena je jedna grupa partizana na čelu sa komandirskom četom Golubom Paunovićem iz Kamendola.

Kada su, 20. maja 1943. godine, partizani došli da izvrše postavljeni zadatak, nisu znali da se kod Čede nalazi četnički komandant Zeka sa pratiocima, pa su rutinski zakucali na vrata i pozvali Čedu da izađe. Na vratima se pojavila Čedina supruga i kazala da on nije u kući, već u štali.

Četnici, kada su čuli da se u dvorištu nalaze partizani, prekinuli su kartanje i pripremili se za odbranu.

Međutim, komandir je i dalje mislio da se samo Čeda nalazi u štali, pa je slobodno prišao vratima i pozvao ga na predaju. Pošto se niko nije javljao pokušao je da otvori vrata, ali su ona bila čvrsto iznutra poduprta. Kada je pokušao telom da ih otvori, iz štale su odjeknuli pucnji koji su ga pokosili. Komandir se poslednjom snagom odvojio od štale, pošao prema partizanima i pre nego što je pao doviknuo: "Pucajte drugovi, banda je u štali". Partizani su bili dobro raspoređeni, ali im je rečeno da ne pucaju bez komande. Sada su iz svih oružja osuli paljbu na vrata i prozore štale. Iz štale nije prestajao otpor. Ozlojeđeni partizani zbog poginulog komandira u sledećem naletu zasuli su štalu bombama. Od strahovite detonacije zemlja je drhtala, štala se rušila, otpora više nije bilo. Mислеći da u štali više nema živih, partizani su napustili dvorište.

Kada se sve utišalo, Zeka, koji se bio na vreme sakrio iza velikš hrastovih kaca i nije bio izložen kuršumima i gelerima bombi, izvukao se polako i konstatovao da je samo lakše ranjen u ruku. Pogledao je oko sebe, u razrušenoj štali, pored izginulih konja, ležali su nepomični Čeda i dva njegova pratioca.

Uplašen, kao divlja zver, trudio se da što pre napusti selo Vranić. jer se, po ko zna koji put, uverio da četnici u njemu nemaju šta da traže, Vranić je bio i ostao partizansko mesto.

- Zapamtiće oni Zeku. Sve ih treba poklati bez milosti. Ako treba celo selo ćemo poklati, ponavljao je u sebi pretnju ozlojeđeni Zeka, dok je odlazio iz sela.

Ova nespretno izvedena partizanska akcija, u kojoj je bespotrebno poginuo Paunović Goluban, komandir partizanske čete, a preživio osvetoljubivi četnički komandant Zeka, imala je vrlo tragične posledice po građane Vranića.

SUKOBI

U 1943. godini, došlo je do naglog brojnog povećanja i jačanja Kosmajskog partizanskog odreda, ali i do velikih represalija udruženih neprijatelja.

Posebno su se isticali agenti specijalne policije. Progonima, hapšenjem, zverskim mučenjem, ubijanjem i teranjem u logor uhvaćenih građana i rodoljuba, oni su nastojali da razbiju organizaciju NOP-a na terenu i zastraše ljude, da ne pomažu pokret.

U tom smislu, specijalna policija je 1943. godine, izvršila nekoliko većih racija u Posavini, naročito u selima Vraniću, Barajevu, Bačevcu, Umci i Pećanima.

U nekoliko sprovedenih racija, specijalna policija je u Vraniću uhvatila i u logor oterala: Marinković Trifuna, Marinković Ljubinku, Marinković Milicu, Trišić Dragutina, Đorić Milivoja, Matić Petra, Trišić Ljubomira, Kojić Milijana, Matić Milijana, Nenadović Dragoljuba, Đoinčević Milivoja, Mihailović Ivana, Jelić Dragu, Jelić Olgu, Jelić Miloranku, Trišić Iliju, Popović Mihaila, Todorović Miodraga, Popović Đorđa, Popović Dragoljuba, Ilić M. Životu, Joksić V. Radoja i Joksić Vitomira.

I četnici su izuzetno pojačali teror, sa ciljem da učvrste svoju organizaciju i prisile što veći broj seljaka da stupi u četnike. Seriju zločina su započeli 11. avgusta 1943. godine, kada su uhvatili po pet ljudi iz Konatica i Poljana i oterali u selo Milorce, gde su ih saslušavali, mučili i na kraju zaklali. Sutradan su uhapsili pet ljudi iz Stepojevca i odveli u selo Trnjani, gde su ih posle saslušanja i mučenja zverski ubili.

Posle još nekoliko izvršenih zločina, batinajući seljake, uspele su da izvrše delimičnu prisilnu mobilizaciju u Jasenku, Bariču, Mislođinu, Draževcu i Konaticama.

Međutim, sa Vranićem nije išlo onako kako su četnici mislili i želeli. Niko nije hteo u četnike, ni milom, ni silom. Zato su oni smatrali da je najbolje "ubeđivanje" ako se pokolju svi oni koji su simpatizovali i pomagali NOP i partizane.

Partija je pozvala komuniste, skojevce i ostale saradnike, simpatizere i rodoljube da stupe u Kosmajski partizanski odred. Time je parirala četničkim zločinima, prisilnoj mobilizaciji i besomučnoj propagandi i pretnjama, u kojima su sa oduševljenjem tvrdili da će Nemačka

pobediti Sovjetski Savez i poraziti Crvenu armiju, da su komunisti već uništeni, a da će se nemilosrdno obračunati sa ostacima poslednjih komunističkih bandi, da će popaliti, poubijati i srasniti sa zemljom sva sela koja pomažu partizane itd.

Odazivajući se pozivu, pored svih četničkih zločina i pretnji, četrnaest ljudi iz Vranića stupilo je tada u partizane, što je izazvalo pravi šok u četničkim redovima. U partizane su tada stupili: Jelić Ilija, Jelić Milovan, Mihailović Bogoljub, Popović Boško, Matić Milan, Todorović Slobodan, Gavrilović Borivoje, Popović Velisav, Đoinčević Čedomir, Gavrilović Zorka, Petrović Zlatomir, Jelić Milutin, Mišković Nikola- Nina, izbeglica iz Slavonije i Đorđe Grk.

Na području Vranića su, u toku 1943. godine vođene jedna manja i dve veće borbe između partizana Kosmajskog odreda i četnika Draže Mihailovića.

1. septembra 1943. godine, Prva četa Kosmajskog partizanskog odreda sukobila se na području Vranića sa nedićevcima i četnicima, koji su se posle prvog juriša partizana razbežali, pre nego što je do prave borbe i došlo.

Uveče 7. septembra, partizani su ponovo došli u Vranić i smestili se u zaselak Ćukovac.

Rano ujutro, jedan četnički saradnik otišao je na Umku i obavestio sreskog načelnika i Nemce da su partizani došli u Vranić. Rekao je gde su smestili, koliko ih ima i kako su naoružani. Sa Umke su tog četnika uputili u Jasenak kod Ilije Čolakovića, da obavesti četničkog komandanta Zeku o dolasku partizana u Vranić. Obavešteni o partizanima, odmah su se organizovali četnici, nedićevci i specijalna policija i zajedno krenuli na Vranić iz pravca Obrenovaca.

Partizani su očekivali napad neprijatelja, pa su na vreme zauzeli položaje na periferiji sela, na mestu zvanom Vis.

U 14 časova naišao je streljački stroj udruženih neprijatelja. Partizani su ih pustili da priđu relativno blizu, a onda su osuli iz svih oružja.

Borba je trajala do uveče. Četnici i nedićevci nisu se usuđivali krenu u napad, ostali su prikovani za zemlju i koristili su svako zatišje da bolje zaštite ili povuku nazad.

Kada su partizani krajem dana izvršili juriš, neprijatelji su u paničnom begu odstupili prema Obrenovcu. Partizani su u toku noći, preko Velikog Borka, otišli za Kosmaj.

Samo četiri dana kasnije, 11. septembra 1943. godine, Vranić su opkolili udruženi neprijatelji: četnici, nedićevci, ljotićevci i snage specijalne policije. Krenuli su na ovo slobodarsko selo, da se svete za sve kukavičke poraze u borbi sa partizanima. Ove poznate kukavice svoju "hrabrost" su ispoljile nad golorukim narodom.

Toga dana ubijali su, pljačkali, hapsili i zlostavljali saradnike simpatizere NOP-a, ali i sve druge poštene građane, samo zato što su vole partizane, i što su iz dna duše mrzeli četnike i osuđivali njihovu izdaju.

Jedna grupa četnika se u opkoljavanju Vranića kretala iz pravca Jasenka. Toga dana Milivoje - Mile Kojić, pošao je nekim poslom u svoju njivu koja je bila na toj strani.

Mile je bio siromašan, dobrodušan i nepismen čovek. Ni u šta nije mešao. Politikom se nikada nije bavio. Bio je izuzetno radan i vredan. Radio je sve najteže poslove: učišćavao skladowe, trebio panjeve, kopao kanale, mešao blato i plevu i pravio čerpič ljudima za kuće.

Mile je bio vesele prirode, kud god je išao on je tiho pevušio. Nikoga nikad nije mrzeo, a i njega su svi ljudi voleli.

Jednom je Stevan Pantić, slušajući Mila kako peva, rekao svojim ukućanima - ako iko preživi ovaj strašni rat biće to Mile. Jer, njega niko neće dirati. Tako je mislio Steva, tako su mislili i svi pošteni ljudi u selu, ali, nažalost, zloglasni četnici nisu tako mislili.

Kada su četnici ugledali Mila, koji ne sluteći nikakvu opasnost, ide pravo na njihove cevi, rešili su da se nad njim iživljavaju.

-Hajde, Ljubomire Filipoviću, pokaži se, stalno se hvališ da si najbolji strelac u Mislođinu, sad imaš prilike da se istakneš i da ustreliš jednu krupnu zver. Podigneš šmajser i jedan komunista manje.

-A šta ako nije komunista, pita drugi četnik?

-Kako nije, u Vraniću su svi komunisti, njih treba ubijati redom. Da si ih samo video pre četiri dana, kada smo odstupali od partizana, samo što nisu lupali u kante za nama.

-Hajde, Ljubo, pošalji ga bogu na istinu.

-Gledajte kako će da odskoči kad ga izreštam, reče Ljubomir i podiže šmajser. Dugo nišani.

-Stani, ne pucaj - reče Nikola. Pa ja ovog čoveka poznajem. To je Dušankin muž, naš jasenački zet. On je miran i povučen čovek. Nije komunista, ja ga lično poznajem, dolazio je u goste kod Đorđa Đorđevića, to mu je starac, ja sam sa njim razgovarao, Dušanka je moja komšinica.

-Ostavi se priča, Nikola, šta me briga što je on jasenački zet, mi iz Mislođina nećemo da se srećemo sa komunistima iz Vranića. Bio on komunista ili ne, samo zato što je iz Vranića, treba da bude ubijen. I ne čekajući saglasnost ostalih četnika, mirno podiže šmajser, kao da je na nekoj vojnoj vežbi i zateže oroz. Potesom se razleže dugi rafal. Kiša metaka pokosi nesrećnog Mila. On se zatetura, mahinalno pođe još nekoliko koraka i svom težinom pade na suncem opaljenu jesenju travu, a da nikad neće saznati ni ko, ni zašto ga ubi. Iza sebe, Mile je ostavio ženu i dvoje male dece.

Četnici su produžili dalje u selo, gde su zajedno sa drugim grupama četnika pretresali kuće, pljačkali imovinu i bez razloga tukli mnoge građane. Toga dana, specijalna policija je u selu uhapsila desetak partizanskih simpatizera i oterala ih prvo na Umku, a zatim u logor na Banjicu.

Za ubistvo Kojić Milivoja - Mila, Vojni sud u Kragujevcu u martu 1945. godine, je osudio Filipović Ljubomira na kaznu smrti streljanjem, koja je preinačena na dvadeset godina robije. A izdržao je samo osam godina.

Jedna od većih borbi između partizana i četnika, na ovom terenu, odigrala se 31. oktobra 1943. godine, u selu Baćevcu.

Uveče, 30. oktobra, četnici su pobešli iz Barajeva od partizana, i došli u Bačevac, gde su naredili da se spremi večera za pet stotina četnika. Hvalili su se kako su razbili partizane u Barajevu, a sutra će ići da ih dotuku.

U Bačevcu se tada nalazila četnička Posavska brigada Avalskog korpusa, pod komandom Koste Marinkovića i jedan bataljon posavsko-tamnavskih četnika. Sa brigadom je bio i komandant Avalskog korpusa, major Trifković. Ukupne snage četnika u Bačevcu brojale su zaista oko pet stotina ljudi.

Stalni uspesi Kosmajskog i Šumadijskog odreda i sve širi i sve veći razvoj ustanka u Šumadiji imali su, između ostalog, za posledicu veliki priliv novih boraca u partizanske odrede, što je omogućilo stvaranje novih vojnih formacija, od kojih je 5. oktobra 1943. godine, na planini Bukulji, formirana Prva šumadijska partizanska brigada, čiji je komandant bio Radivoje Jovanović - Bradonja, a komesar Sveta Popović.

Sa brigadom su tada u Barajevu bili Šumadijski i Kosmajski odred i jedan bataljon sremskih partizana, ukupno oko pet stotina ljudi.

Polazni položaj partizana pre razvijanja za napad, bila je kosa između Bagrdana i Bačevca.

Da bi onemogućili četnike da brzo pobegnu i napuste bojište, partizani su primenili novu taktiku. Snage brigade kretale su se dosta usporeno glavnim pravcem napada, što je stvaralo iluziju kod četnika da su partizani slabi i neodlučni. Za to vreme, Kosmajski odred je ubrzanim maršom prešao preko Guncata i Meljaka i zauzeo položaj između Vranića i Bačevca. U isto vreme, Šumadijski odred i deo Sremskog bataljona su preko Boždarevca izbili na borački Vis.

Glavna borba započela je u 10 časova, a u 14 časova dostigla je vrhunac. Krećući se iz pravca Barajeva, partizani su vrlo uspešno gonili četnike taman kada su se oni, po običaju, spremali na beg, u akciju su stupili bočni odredi. Nastao je neopisivi metež. Četnici su bezuspešno pokušavali da s izvuku iz partizanskog obruča, trpeći znatne gubitke.

Tek oko 16 časova uspešli su da se probiju prema Šiljakovcu, gde obruč nije bio sasvim zatvoren.

Oko 16 časova borba je završena. Zarobljeno je preko 80, a ubijeno dždž četnika, dok je veći broj ranjen. Među poginulim četnicima bilo je i nekoliko četničkih komandanata.

Partizani su imali deset poginulih. Među poginulima bio je i Milovan Jelić, sin Ilije Jelića iz Vranića.

Posle borbe u Bačevcu i velikih gubitaka, četnici su bili ošamućeni i šokirani. Njima se činilo da je u ovoj borbi učestvovalo "nekoliko hiljada partizana" i da su "partizani pošli da zauzmu Beograd".

Posle poraza četnika u Bačevcu, u narodu se govorilo da je to "četnički Staljingrad".

* * *

Sledeća borba u Vraniću odigrala se 15. novembra 1943. godine. Partizani su u toku noći došli u Vranić i smestili se u jednu kuću u centru sela. Namera partizana je bila višestruka - da se osujeti jedna grupa četnika koji su se bili toliko osilili, da su svakodnevno tukli, mučili i

zlostavljali nedužne seljake, da održe narodni zbor i podignu kod naroda moral i veru u konačnu pobedu partizana.

Patrole su još u ranim jutarnjim časovima privele jednu grupicu četnika u štab na saslušanje. Da bi se postigao bolji psihološki efekat, pored četnika, priveden je u štab na saslušanje i jedan broj bogatijih ljudi u selu.

Posle saslušanja, seljaci i jedan broj četnika pušteni su svojim kućama, ali su oni izrazili želju da ostanu na zboru i priredbi.

Tri četnika, čija je izdaja dokazana, partizanski sud je osudio na smrt.

Partizanski zbor je zakazan za 14 sati. Svet se brzo okupljao na raskršću u centru sela. Svi su želeli da dođu, da vide i čuju partizane, o kojima su se u selu već pričale legende. Prvi govornik bio je Mile Seljak. On se mirno obratio masi:

- "Drugovi! Mi, kosmajski borci, došli smo u Vranić, da dokažemo četničkoj bandi da nismo uništeni i da partizani još žive i uspešno ratuju protiv okupatora i njegovih slugu. Naša borba prima sve rodoljube koji vole svoju zemlju i žele njeno oslobođenje. Vi ste na sopstvenoj koži osetili četnički zločin. Gibanica i nasilje - to su ideje vodilje Dražinog pokreta.

Oni od nas samo kukavički beže. Nigde da prihvate borbu. Specijalisti su samo za mučenje nevinih i bespomoćnih žena i dece. Ali narodni sud neće izbeći, pogazićemo mi tu čupavu rulju."

Posle njega za govornicu je izašao Laza Pandurović. U izlaganju se osećala umešnost i rutina političkog radnika.

- "Dragi drugovi, naša borba je borba radnika i seljaka Nije u pitanju samo okupator. Mi se borimo za jedno novo uređenje, za jedno pravednije društvo, u kome neće biti eksploatacije i poniženja siromašnih. Svi će uživati ista prava u pogledu školovanja, lečenja, zapošljavanja i socijalnog zbrinjavanja. Da bismo ovo postigli, potrebno je da se svi uključimo u narodnoslobodilačku borbu, kako bismo što pre izvojevali slobodu".

Posle zbora, za okupljeni narod održana je kratka prigodna priredba, bili su to kratki, šaljivi skečevi i recitacije iz partizanskog života

Kada se priredba završavala iznenada su zaštekali mitraljezi.

Laza je zamolio okupljeni narod da se, bez panike, privremeno skloni u poprečni seoski put, koji je bio znatno niži od ostalog terena i predstavljao odličan zaklon od neprijateljskih kuršuma.

Partizani su mirno uzeli oružje i u borbenom poretku krenuli prema neprijatelju.

* * *

To jutro kada su partizani došli u Vranić, dva partizana su išla prema Rašić kraju i uzgred obavestavali građane da će se popodne u centru sela održati partizanski zbor. Ne sluteći nikakvu opasnost, borci su u Rašić kraju ušli u jedan dućan, spustili oružje na tezgu i mirno kupovali neke sitnice.

Četnički komandant Zeka, ne znajući da su partizani u selu, krenuo je sa svojim pratiocima u Vranić. Kada su stigli na dvadesetak metara od dućana sreli su omladinca Đorić Ivana, koji im je rekao: "Gde ćete, partizani su u dućanu".

Kako su četnici bili velike kukavice, nisu ni za sekundu zastali da pitaju koliko ima partizana, da procene kakve su šanse da stupe sa njima u borbu itd., već su bezglavo okrenuli leđa i panično, što su brže mogli pobjegli na očigled mnogih građana, koji su videli da više od dvadeset okorelih četnika, do zuba naoružanih, zajedno sa svojim komandantom, beže od dva partizana, koji uz to i ne znaju za četnike, već mirno kupuju robu u dućanu.

Saznavši kasnije, od svojih doušnika, da je u dućanu bilo samo dva partizana i da su mogli, da nisu bili kukavice, bez problema da ih pobiju ili možda žive uhvate, Zeka je rešio da se za ovu bruku osveti Ivanu.

Iako nikada nije saznao kakve je prave namere Ivan imao, da li da njih obavesti i upozori ili spase partizane da ih četnici ne iznenade i pobiju; Zeka je ipak Ivana stavio na crnu listu i mesec dana kasnije zaklao.

Bežeći iz Vranića, Zeka je oko 10 časova, sa svojim pratiocima stigao u Obrenovac.

Na dugom putu od Vranića do Obrenovca Zeka nije ni reč progovorio sa svojim pratiocima. Osećao je njihov zajedljiv prezir, što je tako sramno pobjegao iz Vranića a da partizane nije ni čuo ni video.

Znao je da nešto hitno mora preduzeti što bi mu povratilo poljuljani ugled i izgubljeno poverenje.

Zaslepljen patološkom mržnjom prema partizanima, čvrsto odlučio da se još u toku dana sa odredom, vrati da opkoli i uništi partizane u Vraniću.

Zato je po dolasku u Obrenovac hitno organizovao sve svoje četnike i jedan broj nedićevaca. U toku dana pokrenuo je i nekoliko stotina mobilisanih četnika iz Bariča, Jasenka, Mislođina, Draževca i Konatica. Od Nemaca iz Obrenovca uzeli su oružje i municiju. Zeka je rekao postrojenim četnicima da idu u Vranić, gde će se konačno i zauvek obračunati sa partizanima njihovim saradnicima.

Posle izvršene smotre, četnici su usiljenim maršom, nešto posle 15 časova, stigli u Vranić.

Odmah su se razvili u borbeni poredak i silovito udarili na partizane.

* * *

Međutim, iako je dobro naoružanih četnika, što mobilisanih, i aktivnih, sa nedićevcima bilo više od hiljadu, a partizana jedna nepotpuna četa od oko 50 do 60 boraca, borba nije dugo trajala. Posle uraganske vatre prvog partizanskog juriša, četnički se front zdrobio, i oni su panično, bez reda, bežali, lomeći ograde pred sobom, kao da ih neka nevidljiva sila goni.

Za njima je odjekivalo složno partizansko: ura, ura, ura. Neke partizanke su vikale: rra, rra, kao kad se teraju ovce. Jedna partizanka gromko je mandovala: "Zalomi desno krilo, pretresaj kuće", a zatim "Čupavci, bežite od s-u-k-nj-e." dždž

Narod je, zaklonjen iza prozora svojih kuća, slušao ove šaljive partizanske komande i gledao kako više od hiljadu četnika bezglavo beži ispred šačice partizana, koji su ih tako lako gonili, kao da je u pitanju neka mir dopska vojna vežba, a ne pravi rat.

Partizani su četnike gonili nekoliko kilometara, a onda se vratili. Nakon odmora, kasno uveče su napustili Vranić. Na ispraćaju je bilo mnogo građana, koji su zaželeli da partizani češće dolaze u selo i spreče četnički teror. Oduševljeni uspehom borbe i dočekom kod seljaka, partizani su, prilikom odlaska, složno zapevali partizansku pesmu: Po šumama i gorama naše zemlje ponosne, idu čete partizana, slavu borbe pronose. A zatim su nastavili pesmu:

Kompartijo naše rosno cveće, ceo narod za tobom se kreće
Dugo se gromka pesma orila selom,
dok je kolona slavni partizana polako odlazila u neke nove borbe i nove pobeđe.

Borba u Vraniću imala je veliki odjek kod naroda, bez obzira na relativno mali broj žrtava - jedan mrtav i nekoliko ranjenih četnika - jer su četnici vrlo brzo pobjegli.

Pobeda partizana je bila izuzetno značajna, kako vojnički, tako i po-litički. Danima su ljudi u selu pričali kako je mala grupica partizana razju-rila više od hiljadu bradonja.

O dolasku partizana u Vranić, sresko načelstvo je odmah obavestilo nemačku komandu u Obrenovcu, svojom depešom, br. 14677, u kojoj se između ostalog kaže:

"Jutros oko 5 časova jedna veća grupa partizana od 250 - 300 na broju došla je u selo Vranić, stop. U vezi moga telefonskog razgovora od danas, molim najhitnije uputite u napred označeno mesto jedno jače nemačko udarno odeljenje radi čišćenja terena stop."

Koliko su se kvislinzi uplašili od kretanja partizanskog odreda po Posavini, vidi se i iz sledećeg neprijateljskog dokumenta:

"Okružno načelstvo okruga beogradskog

k broj 315/1943

Beograd

Ministarstvo unutrašnjih poslova

(Odeljenje državne bezbednosti)

... 15. novembra tg. jedna grupa komunista od oko 500 bandita, bila je u Vraniću(s) u kome se oko 15 časova čula pucnjava. Pretila je opasnost da oko 17 časova napadnu na Umku".

U prvom neprijateljskom dokumentu se govori o 250-300 partizana, a u drugom o 500 bandita A u Vraniću je u stvari bilo oko 50 do 60 partizana.

Zašto su neprijatelji uveličavali broj i snagu partizana, postoji verovatno više razloga. Prvi razlog je strah. I sama pojava partizana kod njih je stvarala takav paničan strah da su oni od jedne operativne grupe videli stotine, pa i hiljade partizana

Drugo, prikazivali su veliki broj partizana da bi pravdali svoje poraze, jer kako priznati da je jedna grupa od 50 do 60 partizana porazila vojnu formaciju od hiljadu četnika.

Treće, da bi od Nemaca dobili što veću količinu oružja i municije, i da bi ih ubedili da se vojnički više i češće angažuju, morali su da preuveličavaju broj, snagu i opasnost, koja pretila od strane partizana.

Ova preuveličavanja su, na neki način, odgovarala i partizanima i njihovim saradnicima i simpatizerima. Pričalo se da partizana ima k'o na gori lista, da su do zuba naoružani, da ih oružjem snabdevaju i Rusi i Englezi. O podvizima partizana kružile su mnoge legende. U svakoj partizanki, narod i neprijatelj video je legendarnu Kiku. I najmanja partizanska akcija nailazila je na stostruki odjek, što je partizanima i narodu dizalo moral i davalo snagu da istraju do konačne pobeđe. Od desetak, narod je video sto partizana, pa je tako i nastala partizanska pesma: Kol'ko ima na Kosmaju grana, jošje više mladih partizana. Kol'ko ima na granama lista, još je više mladih komunista. Uspeši partizana i sve širi razvoj narodnooslobodilačke borbe na ovom terenu, u neposrednoj blizini Beograda, ozlojedili su ne samo ovdašnje četničke komandante, već i samog Dražu Mihailovića. Nezasovoljan ovakvim razvojem događaja, Draža Mihailović je oktobra 1943. godine poslao naređenje svojim komandantima u Šumadiji, da stave pod svoju komandu krajeve oko grada, uključujući tu i beogradsku Posavinu, u kome se, između ostalog, kaže: "Naš Avalski korpus, sa srezovima Grocka, Vračar i Umka, spava dubokim snom. Na svim oblastima u neposrednoj blizini Beograda nakotili su se komunisti i njihovi simpatizeri. Naređuje se komandantima i to: majoru Mihailu Jovanoviću, kapetanu Lazoviću, kapetanu Nikoli Kalabiću, komandantu Kolubarskog korpusa Komarčeviću i Rudničkom korpusu da najenergičnije sa juga na sever, čisteći usput i sve srezove, očiste naročito Srez kosmajski, a naročito je važno što pre očistiti srezove Grocka i Umka".

U naređenju se govori i o neuspesima četnika u borbi protiv partizana i na kraju preti:

"... Eto, to je dosadašnji rezultat vašeg rada. Ne može više tako dalje. Sve ću da vas posmenjujem, a ceo Avalski korpus ću da rasturim."

Krajem oktobra Draža je svoju pretnju ispunio, postavio je kap. Blažu Vukčevića za komandanta Avalskog korpusa. Ali je on, prilikom dolaska da preuzme novu dužnost poginuo u selu Dučini, u borbi protiv partizana. Tako je Trifković i dalje ostao komandant Avalskog korpusa.

Kada je Prva šumadijska brigada, sa Kosmajskim i Šumadijskim odredom, prokrstarila ovim krajem, razbila i potukla četnike i razdgdždž Avalski korpus, četnici su, još nedotučeni smišljali nove zločinačke planove. Prezreni od naroda i nemoćni da se uspešno bore protiv partizana, oni su, kao i ostali izdajnici i pomagači okupatora, rešili da svoj bes i dalje iskaljuju nad svojim narodom, od koga su se izrodili.

Zato 17. novembra 1943. godine Draža Mihailović šalje novo naređenje:

"Kosmaj mora da se očisti po svaku cenu. Radite prema situaciji, da se Kosmaj, pa sve do Beograda, što pre očisti od komunista."* Kada nisu mogli da izvrše naređenje svog komandanta i unište Kosmajski partizanski odred, četnici su se spremali za obračun sa golorukim

civilnim stanovništvom.

* Izdajnik i ratni zločinac Draža Mihailović pred sudom, Izdanje 1946, ćirilica. str. 380.

PRIPREMA ZLOČINA

Na tri sastanka održana u selu Vraniću pravljena je crna lista porodica koje treba da se pokolju. Na ove sastanke pozivani su najpoverljiviji četnički saradnici, ugledni domaćini, kako je

govorio Zeka, koji su imali prilike da procenjuju da li još neka porodica treba da se stavi na crnu listu, ili, možda da se poštedi neka, koja je već bila stavljena

Poštedene su porodice koje su bile u bliskim rodbinskim vezama sa nekim značajnim četničkim saradnicima, ili neke čiji je domaćin pored partizana sarađivao i sa četnicima. Tako je poneka tobože izrazito partizanska porodica bila poštedena

Zeki je bilo izuzetno stalo da baš ti seljaci iz sela optuže i osude voje komšije i da ih stave na crnu listu za pokolj. Posle toga će morati konačno da stanu na stranu četnika, mislio je Zeka i nastavio:

"Kakva će sudbina zadesiti te porodice zavisi od situacije. Pojedinačna ubijanja do sada nisu dala zadovoljavajuće rezultate, narod i dalje pomaže partizane. Da bi efikasno sprečili saradnju sa partizanima, moramo od sada klati čitave porodice, to će ih opametiti. Zato treba evidentirati porodice koje sarađuju, pomažu ili simpatišu partizane. Te podatke traže i Nemci, jer će se iz tih porodica uzimati taoci za streljanje ili logor".

Na tom prvom sastanku, koji je održan u Rašić kraju, u kući Rajka Đorića, predsednika opštine, prisutni su saslušali Zekino izlaganje. Zatim je predsednik, koji je i vodio sastanak, upoznao prisutne da je on, još 25. februara 1943. godine, na zahtev Nemaca, a po naređenju načelnika Sreza posavkog Umka, napravio spisak lica koja su se 1941. godine, odmetnula u šumu.

Na tom spisku ima 88 lica. Neki su već izginuli ili su oterani u logor. Taj spisak sada može da posluži kao podsetnik, ali ne može da se uzme u celini, jer se u njemu nalaze i neki ljudi, koji su prvo stupili u partizane, a zatim prešli u četnike. To je u spisku konstatovano, da ne bi došlo do zabune, rekao je predsednik opštine. Zatim je Zeka pročitao spisak komunističkih saradnika, koji su napravili četnici, na osnovu podataka svojih doušnika i ličnog uvida.

Posle toga otvorena je rasprava, koja je trajala do duboko u noć. Jedni su predlagali da se spisak proširi još nekim porodicama, dok su drugi zastupali mišljenje da za početak spisak ne treba širiti, a kasnije će se videti.

Na kraju su zaključili da spisak predstavlja samo polaznu osnovu, a da svi do sledećeg sastanka razmisle i prikupe potrebne podatke kako bi se spisak kompletirao.

U periodu između prvog i drugog sastanka, Šumadijska brigada povukla se sa ovog terena, sremski partizani su se vratili u Srem, a na ovom terenu ostao je samo Kosmajski odred. Ohrabreni ovom činjenicom, četnici su zaveli užasan teror prema civilnim licima i partizanskim porodicama. Svakodneвно su klali i ubijali, pretili i ucenjivali da će poklati decu, ako se borci - partizani iz odreda ne vrate kući i ne predaju četnicima.

Ovakvo stanje pokolebalo je manji broj ljudi, koji su se, posle jedne borbe sa četnicima u Barajevu, ilegalno vratili kući.

Po povratku iz odreda, Milan Matić se krio kod svog šuraka Trišić Dragiše. Jedno vreme o svom povratku nije obavestio ni svog brata Živka.

Četnički teror i pretnje sve su se više pojačavale, Milan se plašio da ga četnici ne otkriju i streljaju, a porodice pokolju, zato je pozvao Živka da zajednički razmotre šta dalje treba činiti. Svako rešenje bilo je izuzetno rizično; zato se ništa nisu dogovorili.

Živko je tih dana bio opsednut crnim mislima; kako da pomogne bratu da se izvuče iz nevolje u koju je zapao.

Jednog dana Laka je slučajno svratio kod Živka, posle pozdrava upita ga: - Šta ti je Živko, što si tako zabrinut? - Ma, ništa, onako, odgovori Živko. - Kako ništa čoveče, sav si se smrko, kao da ti je neko umro!

Vladimir Radovanović - Laka i Živko bili su dobri drugovi, zajedno su momkovali i Živko odlučio da mu poveri šta ga muči. Kada je Živko završio, Laka reče: - Pa moramo učiniti sve da čoveku pomognemo.

Laka je poverio svom bratu Veki, ono što je čuo od Živka, uz napomenu, da bi trebali na neki način da pomognu Živku i Milanu.

Veka je odmah obavestio četničkog komandanta Velimira Jankovića, da se Milan vratio iz partizana i da se krije negde u Vraniću. Napravljen je plan kako da se Milan nagovori da se preda. Znali su odmah da će uspeti, jer će u protivnom naterati Živka da kaže gde se Milan krije.

Potom je Veka otišao kod Živka i rekao da četnički komandant Velimir Janković garantuje Milanu život i bezbednost njegovoj porodici, pod uslovom da se on sam preda, preda oružje i da izjavu da će biti lojalan četnicima. Živko se kolebao, nije verovao četnicima, bojao se prevare. Međutim, Veka je bio uporan. - Nemaš šta da brineš, Živko. Ja i Velimir garantujemo Milanu bezbednost, Velimir je moj prijatelj. Ja ga dobro poznajem. Dao je reč. Budi siguran, on svoju reč neće pogaziti.

Ostalo je da Živko obavi razgovor sa Milanom oko predaje.

Još nekoliko puta Veka je dolazio kod Živka, sa zahtevom da se predaja ubrza. Međutim, Milan se dugo kolebao između odreda i predaje. Onda je ponovo došao Veka i rekao: - Velimir gubi strpljenje, zahteva da se Milan, po dogovoru, preda ili će stradati porodica.

Suočen sa direktnom pretnjom, Milan je pristao da se preda. Izašao je iz skloništa, pozdravio se sa starcem Ljubomirom i šurakom Dragišom i kratko rekao: - Idem, pa šta bude. U voćnjaku ispod kuće, Milana su čekali Velimir Janković i Laka Radovanović, uzeli su od Milana pušku i nešto municije i odveli ga u četnički štab.

Ostaće nejasno zašto je na preuzimanje Milana Velimir poveo Laku, a ne Veku, koji se tako nesebično trudio da Milana živog preda četnicima.

U četničkom štabu Milan je nekoliko dana saslušavan, a onda pušten kući. Rečeno mu je da može ponovo, u svojoj radnji, da pravi opanke (Milan je bio opančar) i da ga niko neće dirati.

Posle nekoliko dana četnici su Milana uhapsili i sproveli u svoj štab, a radnju opljačkali.

Jedno vreme Milan je u štabu saslušavan i mučen, a onda predat specijalnoj policiji u logor na Banjicu. Na sličan način i prevaru uhapšeni su Bogoljub Mihailović i Boško Popović i sprovedeni u isti logor. Sva trojica su, posle mučenja i zlostavljanja u logoru, obešeni u selu Čumiću kod dždž

Milanov otac Pera i tast Ljubomir, kod koga se Milan krio, uhapšeni su i oterani u logor na Banjicu. Tako je četnički komandant održao reč.

* * *

Na drugom sastanku, koji je održan u Taraišu, u kući Velimira Jankovića, četničkog komandanta za celo selo, prvi je govorio Zeka. Predložio je da se spisak dopuni ljudima i porodicama za koje je specijalna policija iz logora sa Banjice dostavila podatke, uz preporuku da četnici protiv njih preduzmu drastične mere. Zeka je oštro zamerio svojim saradnicima na pasivnost u odnosu na partizane, a zatim nastavio: - U poslednje vreme komunisti su naglo osilili, u svim selima a naročito u Vraniću. Koliko su se komunisti osilili, vidi se iz činjenice što skoro svakog dana po selima drže svoje zborove i priređuju propagandne priredbe na kojima raskrinkavaju Nemce i četnike. Hvale se pred narodom, da su "Dražine čupavce" potpuno razbili i su to obični banditi od kojih su se navodno odrekli čak i Englezi.

Vi takvu komunističku drskost tolerišete i mirno slušate, jer zboru u Vraniću, nisu bili samo partizanski saradnici i simpatizeri, v veliki broj građana, a na zboru je zapažen i veliki broj naših saradnika, i a komunisti, prema našem saznanju, nisu nikog silom terali na njihov zbor. Vi treba da odgovorite, zašto je narod tako tolerantan ili bolje rečeno naklonjen partizanima, a tako se arogantno odnosi prema nama.

Posle Zekinog oštrog izlaganja, nastala je mučna pauza. Prisutni se dugo uplašeno gledali, a zatim se za reč javio jedan četnički ideolog. Po odmerenim i biranim rečima odmah se videlo da je intelektualac. Pokušao da odgovori Zeki zašto četnici nemaju većeg uticaja u selu i zašto ih narod ne prihvata. "Činjenica je", istakao je govornik, "da su u četničke redove našeg sela, na žalost, stupili i neki ljudi bez ugleda i uticaja na mase".

Drugo, otvorena saradnja sa Nemcima, na političkom planu nama nanosi ogromnu štetu. Sastanke nemačkih i naših oficira treba izbegava ili ih držati daleko od očiju naših seljaka Eto, ta ujdurma sa napadom na nemački voz, poslužila je seljacima da se javno sprdaju sa nama.

Što se tiče partizanskog zbora, to je tačno, na njemu je bio prisut veliki broj ljudi. Prosto ni meni nije jasno, kako to da se niko ne boji partizana. Kada se samo čuje da su u selo došli partizani i da će održati zbor, narod trči kao na solilo, da vidi i čuje partizane. Takav odnos naroda prema partizanima i kod nas stvara određene dileme. Na primer, kada smo pravili ovaj spisak, vrlo smo lako u njega uneli partizanske saradnike, ali, kada su u pitanju simpatizeri, nije se bilo lako odlučiti - ima se utisak da su svi simpatizeri.

Zeka je očigledno nezadovoljan slušao govornika, ali nije reagovao - hteo je da čuje i druge seljake šta oni misle o četnicima.

Međutim, sledeći govornik je diskusiju odmah usmerio na spisak. Rekao je da treba pažljivo proceniti kakav će odjek u narodu da ima drastično kažnjavanje ljudi sa spiska, jer, po mišljenju govornika, na spisku ima vrlo uglednih i uticajnih domaćina.

Još govornik nije ni završio, Zeka dreknu: - Neću više da vas slušam. Zbog takvih vaših blagih stavova, komunisti su se i nakotili u Vraniću! 'Ugledni domaćini', ma šta mi reče, pa nama ti ugledni domaćini i najviše smetaju, ne ide narod za vagabundama, već za uglednim domaćinima. Ako su ugledni domaćini - što im je bio bliži Kosmaj i neki probisveti, nego kraljeva vojska u otadžbini. I vi ste ugledni domaćini, zato smo vas i pozvali. Stalno nas

ubeđujete da ste sa nama i uz nas, ali svoje sinove niste poslali u četnike. Da ste ih poslali i četnici bi bili ugledna vojska sastavljena od sinova uglednih domaćina.

Međutim, vi očekujete da se za vaše interese i imovinu izbore Jakov, Sutula, Čaruga, Borisav i Predrag Golaćev - to su vaši ugledni četnici.

Smeta vam naša saradnja sa Nemcima, a ne znate, jedna vam majka, da nije Nemaca, da bi vas partizani zgazili kao gnjide. Zato, ako vam je stalo do naše pobeđe, sinove šalžite kod nas i zapamtite jednom zauvek, nema milosti prema komunistima - oni moraju svi pod nož, bili ugledni ili neugledni.

* * *

Taj tobožnji četnički napad na nemački voz, ili ujdurma, kako kaže jedan četnički saradnik u razgovoru sa Zekom, odigrao se krajem juna 1943. godine.

Danima su četnici vršili pripreme i na sva zvona najavljivali da će uskoro da napadnu nemački voz i zaplene velike količine oružja za svoje potrebe.

Određenog dana krenula je Zekina četa, ojačana mobilisanim seljacima, preko Kolubare na železničku stanicu Brgule, da se, po prvi put, sukobi sa Nemcima i otme oružje.

Iza kolone, na malom odstojanju, kretalo se dvoje zaprežnih konjskih kola, koja treba da prevezu oružje i municiju u Vranić, koje četnici otmu od Nemaca

Na čelu kolone išli su podnarednik Dušan Marković i Milorad Sudimac - Ustaša, koji prvi progovori: - Šta kažeš Dule za ovu današnju akciju?

- Moram da priznam da sam se uplašio. Napasti Nemce nije mala stvar. Oni se neće lako predati. Pucaće. Boriće se žestoko. Biće gusto.

Ustaša shvata da podnarednik nije obavješten o akciji, pa nastavi da ga plaši. - To je tačno, sa Nemcima nema šale i što je najgore izazvaćemo veće sukobe sa njima, a onda smo gotovi.

- Pa, šta je onda trebalo Zeki da napada nemački voz? - panično pita podnarednik.

Ustaša se nasmeja i mnogo tiše nastavi priču. - Zar ti Gačić nije ništa rekao o akciji?

-Ne. A šta treba da mi kaže?

-Mi voz napadamo kobajagi, a ustvari idemo da preuzmemo oružje i municiju, koju su naši sa Nemcima dogovorili.

-Pa kako to da se izvede? Zašto onda vodimo ovu seljačku stoku? - pokaza podnarednik rukom na mobilisane seljake - Oni će sve u Vraniću da istrtljaju.

-Vodimo ih da utovare i nose oružje i municiju i da trtljaju ono što im mi kažemo. Ne brini, o svemu je dogovoreno, plan je da se zaustavimo na stotinak metara od stanice. Raspoređeni tako da svi dobro vide šta se na stanici dešava Odabraće se jedna desetina najpoverljivijih aktivnih

četnika, koji su već upoznati sa detaljima plana Oni će da priđu blizu železničke stanice i kada voz naiđe, pripuće iznad njega.

Plan je realizovan bez problema. Mobilisani seljaci lepo su videli kako odabrana grupa četnika otvara uragansku vatru u pravcu nemačkog voza koji se upravo zaustavio na stanici.

Na četnički poziv, iz voza bez otpora izlaze Nemci sa podignutim rukama iznad glave u znak predaje. Četnici uzimaju njihovo oruđe i "zarobljenike" sprovode u staničnu zgradu.

Tada su prišli mobilisani četnici i sve oruđe i vojnu opremu pretovarili iz voza u dvojna kola.

Kada je sve bilo gotovo, iz stanične zgrade su izašle četničke starešine i pridružile se koloni koja je polako odmicala prema Vraniću.

Iako je sve oruđe i oprema moglo da stane u dvojna zaprežna kola, četnici su mobilisanim seljacima dali jedan broj nemačkih šmajsera da nose s ramenu, kao očigledan dokaz da su napali nemački voz i zarobili veliku količinu oruđa.

Na povratku iz akcije, jedan mobilisani seljak ispričao je svojim drugovima šta je sve video prilikom napada četnika na nemački voz. On je po utovaru otišao u stanični klozet iz koga je, kroz otvoren prozor video Nemce i četnike za istim stolom kako jedu i piju. Tu malu zakusku priredio im je šef stanice. Oštroumni seljak još je video da Nemcima nisu uzeti pištolji a njihovi šmajseri su bili uspravljeni uza zid čekaonice. Seljak je obratio pažnju i uočio da četničke starešine iz stanične zgrade nisu izneli nemačke šmajsera, koje su tobože oduzeli od Nemaca. To smo i mi приметili - rekoše, uz osmeh, mobilisani seljaci i mudro začutaše.

Samo dva minuta posle odlaska četnika, voz je bez problema krenuo dalje.

Kako je tek ironično zvučala pesma koju su četnici, na povratku i: akcije, kroz Vranić pevali:

"Ravna Gora puna mitraljeza zadobio Draža od Engleza"

Slušajući ovu pesmu, jedan partizanski saradnik, Andreja Šimunović - Švaba, prokomentarisao je na svoj, humoristički, način:

Ušao je u kafanu i rekao:

-Drugovi, popite šta ko hoće, ja častim.

-Zašto Andreja? Šta se dogodilo?

-Kako zašto, pa rat će biti završen za dva dana. Svi su se nasmejali njegovoj šali.

-Šta se smejete, ozbiljno vam kažem. Zar niste čuli pesmu u kojoj se kaže da su Englezi stigli do Brgula i predali četnicima oruđe. A njima od Brgula do Vranića ne treba više od dva dana.

Andreja je bio veseljak, uvek spreman za smeh i šalu, podjednako uspešno je pravio viceve i na svoj i na tuđ račun.

Rodom iz Rešetara, Nova Gradiška, bio je opančarski radnik u Vraniću. Zbog saradnje sa partizanima, a možda i zbog ove šale, četnici su ga zaklali polovinom jula 1943. godine, u šumi između Vranića i Konatica (kod Konatičkih klupa).

Seljaci su vrlo podrugljivo komentarisali tobožnji četnički napad na nemački voz. Zato se četnički saradnik i žalio Zeki da im političkj izuzetno smeta njihova otvorena saradnja sa Nemcima

Na trećem sastanku, koji je održan u Taraišu, u kući Ranka Mitrovića, utvrđena je konačna lista partizanskih porodica koje treba poklati.

Na tom sastanku, Zeka je rekao da četnički saradnici iz sela treba konačno da verifikuju spisak, o kome se raspravljalo na tri do tada održana sastanka.

- Zajednički smo napravili spisak, pa zajednički snosimo i odgovornost za eventualne greške i propuste, ako ih bude bilo - zaključio je na kraju Zeka.

Niko se tada nije zapitao, zar će za pokolj u Vraniću snositi zajedničku i podjednaku odgovornost Zeka, kao komandant, i oni, kao njegovi verni saradnici. Očigledno da im je tada godilo da budu ravnopravni sa Zekom.

Međutim, samo godinu dana kasnije, oni će na sudu izjaviti da su nevini, da nikoga nisu zaklali, a to što su zajedno sa Zekom odlučili da se pokolje pola sela - žena, dece i staraca - to po njima nije nikakav greh.

U vezi Dražinog naređenja, da se Kosmaj i sve do Beograda očisti od komunista, razgovarali su Trifković i Zeka u četničkom štabu u kući Toče Stančića u Jasenku.

Trifković je bio ljut i ozlojeđen. - Vidiš, Zeko, kako smo labavi na ovim terenima. U Bačevcu smo pretrpeli poraz. U Vraniću ne samo da smo pretrpeli poraz, nego smo isпали i smešni. Partizani drže zborove slobodno, mi kao da nismo živi. Naš pokret postaje pomalo komičan. Seljak nas hrani zato što mora! Nešto se energično mora preduzeti. Bačevac smo izgubili, a Vranić nikada nismo ni imali. Šta da javim Draži? Na ovome se ne sme ostati. - Dugo je još govorio. Zeki se činilo da Trifković njega okrivljuje za sve četničke poraze. U sebi je pomislio da je baš sada vreme, da se uz saglasnost i podršku Trifkovića osveti Vraniću. Dugo je ta ideja tinjala u njemu, ali nije imao smelosti da je iskaže.

- Imam jedan predlog - reče Zeka - U pitanju je Vranić. Tamo ne možemo izaći na kraj sa partizanskim saradnicima i simpatizerima. Jedini je izlaz masovan pokolj... To je pravi adut! Ništa ih drugo neće opametiti. Na desetine su Nemci pobili i popalili pola sela. Veliki broj, uz našu pomoć, uhapsila je specijalna policija i sprovela u logor. Mi ih saslušavamo, ubijamo, pretimo i mlatimo i ništa ne вреди, oni i dalje pomažu partizane a nas mrze i rade nam o glavi. Jedini je spas u pokolju! Partizanske domove treba očistiti kao metlom, da ni mačka ne ostane pod šporetom. To će seljacima sabiti strah u kosti, pa će više poštovati četnike - završi Zeka

-Vrlo zanimljiv predlog - reče Trifković. - Samo da se ne uplatkamo. Izvršiti pokolj, krupna je to stvar. U pitanju je efekat, kako će narod da reaguje, na to treba misliti. Kako da odaberemo porodice, da n pokoljemo pogrešne ljude.

-Kakav narod, kakvi pogrešni ljudi, mi smo te porodice već evidentirali. Mi u tom velikom selu imamo samo dvadesetak aktivnih četnika i dva puta toliko naših saradnika koji, uzgred budi rečeno, svojga sinovima ne dozvoljavaju da stupe u četnike. Na sastanku u Vraniću, meni u oči kažu da su u četnicima ljudi bez ugleda i morala. Smeta im, kažu, i naš saradnja sa Nemcima, a kada smo pravili spisak partizanskih simpatizera, oni ne mogu da se odluče, misle da celo selo voli partizane. Takvo selo treba s zadovoljstvom poklati, - završi Zeka.

-Samoinicijativno ne bismo mogli to da uradimo. Pitaću štab sa Ravne Gore. A dotle, ti u tajnosti vrši intenzivne pripreme za pokolj u svem kako si zamislio. Kada Čiča odobri pokolj, ja ću ti javiti - zaključ Trifković.

Nekoliko dana pred Nikoljdan, održana je sednica četničkog štaba u kući Toče Stančića u Jasenku. Sednici su prisustvovali: major Sveta Trifković sa Umke, major Petronije Nikolić - Peca iz Mislođina, poručnik Kosta Marinković, Milorad Sudimac - Ustaša, podoficir Dragan Lazić iz Trstenice, narednik Spasoje Drenjanin - Zeka iz Male Moštanice, Radovan Marković - Švaba iz Konatica i narednik Milorad - Miša Gačić iz Piromana.

Na sednici je usvojen i odobren plan narednika Spasoja Drenjanina - Zeke o pokolju partizanskih porodica u selu Vraniću i određen dan izvršenja pokolja.

◇Popodne 20. decembra 1943. godine, četnici su se okupljali u susednom selu Jasenku, kod kuće Toče Stančića. * Pored aktivnih četnika na zbornu mesto pozvani su i neki mobilisani seljaci, koji su se zbog hladne jesenje kiše razmestili pod šupe i pomoćne zgrade, a samo za najistaknutije koljaše, Zeka je rezervisao mesto oko dva spojena stola u toploj seljačkoj kući.

Zeka je sedeo u prednjem čelu stola i pažljivo pratio okupljanje svojih bradatih četnika. Bili su to već poznati koljaši: narednik Miša Gačić iz Piromana, podoficir Dragan Lazić, podnarednik Dušan Marković iz Kumanova, Milorad Sudimac - Ustaša iz sela Dučalović, Velimir Vićentijević - Kurijačić iz Draževca, Đoka "Šifonjer" iz Beograda, Veselin Kuzmanović iz sela Joševo, narednik Rista Ružić iz Čačka, Stojanović Vojislav - Kopilan iz Bačevca, Aleksandar "Dobrovoljac" iz Kruševca, pop zvani "Lale", Vasiljević Borivoje, Savić Branko, Tomić Dragoljub - Arnautče iz Vrbovna, Joksić Borislav, Simić Vladislav - Sutula, Popović Jakov i Todorović Predrag, svi iz Vranića, Petrović Branislav - Trčko iz Slovca, Cvetić Miloje iz Rucke, podnarednik Nikolić Luka-Lune iz Valjeva, Kojić Boža iz Grabovca, Todorović Mihailo - Putula iz Lisopolja, Bora zvani "Visoki", Čosić iz S.D.L.S., Dule "Ciganin" iz Meljaka, Prodan Živković iz Draževca, Neša "Čaćanin", Miloško Marinković iz Pridvorice kod Čačka, Simić Ilica iz Vrbovna, Ljuban "Pograničar", Žarko Ugrilović iz Piromana, Ljuba Preradović, Ristić Mijailo iz Jasenka, Ilić Milovan - Minda iz Jasenka, Stančić Radivoje iz Jasenka, Boško iz Rucke, "Mačak" sa Čukarice, Steva Milovanović, Milan Jovanović iz Mislođina, Živan Topolac iz Draževca, Čučuković Slavko iz Bariča, Milan Rafailović - Beli iz Bačevca, Sava Cvetanović iz Obrenovca, Arnautović Ilija iz Bačevca, Filipović Ljubomir i Urošević Dragoljub iz Mislođina, Raja Radosavljević iz Bariča, Vesić Dragiša i Andrić Jordan - Joca iz Jasenka i Ilić Ljubisav iz Rucke. Kada su svi posedali, Zeka ih još jednom odmeri i oštro reče: - Slušajte me pažljivo. Vi noćas sa ljudstvom idete za Vranić, da pokoljete sve porodice partizanskih saradnika i simpatizera. Spisak partizanskih domova je sastavljen i nosiće ga komandiri grupa. Komandir prve grupe, koja će izvršiti pokolj u Rašić kraju, biće podnarednik Marković, a njegov pomoćnik Milorad Sudimac - Ustaša. Komandir druge grupe, koja će izvršiti pokolj u Piperiji, biće Stojanović Vojislav, a njegov pomoćnik Dule Ciganin. Komandir treće grupe, koja će izvršiti pokolj u Crkvenom kraju, biće Ristić Mijailo, a njegov pomoćnik Ilić Milovan - Minda.

Grupe će voditi od kuće do kuće četnici iz Vranića i to: prvu Joksić Borislav, drugu Simić Vladislav - Sutula i treću Popović Jakov.

*Podaci dobijeni na osnovu izjava mobilisanih seljaka i saslušanja zarobljenih četnika posle rata.

Ljudstvo će se ravnomerno rasporediti po grupama, a mobilisani seljaci neka se izmešaju sa vama, o njima dobro da se vodi računa, dok pokolj traje, oni neka napolju budu na straži.

Kad se pokolj završi, grupe da se vrate u Jasenak. Komandiri moraju referisati o stanju na terenu. Samo da znate - ni dete u kolevcu ne sme se poštediti.

Iz svake kuće pokupiti sve stvari, od igle pa naviše, kuće za vama moraju da ostanu puste i prazne. Po završenom pokolju, mobilisani seljaci neka donesu ili dovezu plen u Jasenak, gde ćemo ga podeliti ljudstvu.

Zatim je Zeka naredio da se četnici sutradan ne smeju pojavljivati u Vraniću, kako bi narod bio obmanut da su taj užas počinili partizani.

Govoreći još o nekim detaljima i uputstvima kako da se pokolj što uspešnije izvrši, Zeka je na kraju rekao: - Inicijativu za pokolj dali smo ja i Trifković, a odobrio je štab Ravne Gore i Čiča lično. Prema tome imate određene ruke i čast da dosledno sprovedete Dražino naređenje i Vranić zauvek očistite od komunista. Ako nema pitanja, dogovor je završen odmah se polazi. Gačić će izvršiti podelu grupa i neposredno pratip izvršenje pokolja.

Sve tri grupe krenule su zajedno. Kod prvih kuća u Vraniću su zastale, izdvojili su jednu grupu koljaša, koji su otišli i poklali porodicu Marka Mitrovića, čiji je brat Đura poginuo kao borac Prve proleterske brigade. Pored Marka, zaklana je njegova žena Darinka, ćerka Dikosava od šesnaest godina, koja je prvo pred roditeljima silovana pa zaklana, sin Milan od trinaest godina i sin Slavoljub od devet godina. Koljaši su posle pokolja mirno opljačkali sve stvari, nakit i novac i priključili se četnicima, koji su ih na putu sačekali. Zatim su, praćeni lavežom pasa, krenuli u centar sela Vranić. Zastali su u školskom dvorištu i po ranije napravljenom planu, podelili se u tri grupe.

STRAŠNA NOĆ

Celog dana 20. decembra 1943. godine, padala je sitna, hladna kiša, iarod takvu kišu naziva izmaglicom. Zbog niskih, gustih oblaka, dan je nekako bio mračan, vlažan i tužan. Gusta tama je vrlo rano, još pre 4 sata popodne, prekrila polja i seoske sokake.

Milinka, kćerka Milijana Pantića, bila je kod svoje rođake i kada se vratila kući ispričala je Milijanu i Dragomiru, da je videla jednu veliku kolonu četnika, koji su otišli prema susednom selu Jasenku. Milijan i Dragomir su retko kada spavali u kući, već u pripremljenom skloništu u dvorištu, van kuće, gde su imali i oružje. Međutim, te noći, zbog hladnog vremena, a i ohrabreni veću da su četnici otišli iz sela, obojica su ostali da spavaju u kući.

Dragomir je, još popodne, kada je došao iz gostiju, ispričao Milijanu, da se kod tašte Živane Joksić sastao sa tri partizana, popom i popadijom i Ilijom Jelićem. Oni su ga obavestili da se glavnina Kosmajskog iartizanskog odreda pridružila Šumadijskoj brigadi i otišli dublje u Šumadiju, da su se sremski partizani vratili u Srem a i da je jedan broj starih i bolesnih

partizana, podeljen u manje grupe i upućen kod saradnika i simpatizera na lečenje i oporavak do proleća, kada će se odred ponovo aktivirati.

Dogovorili su se da Dragomir pronade sklonište kod jednog simpatizera u Rašić kraju, nedaleko od svoje kuće, a ako on ne prihvati, da ih odvede na vezu u Malu Moštanicu. Ako i taj pokušaj ne uspe, onda da ih Dragomir smesti kod svoje kuće, ali je ta varijanta ocenjena kao izuzetno rizična, jer je poznato, da je njegova cela porodica bila partizanska.

Posle večere, Milijanove kćeri su predložile da se to veče "sedi". Pod sedenjem se podrazumeva da se ne ide odmah na spavanje, već žene i devojke sede i predu, pletu ili vezu, a muškarci igraju karte, domine ili "mice". Oddrasli ljudi razgovaraju o ratu i politici, a deca čitaju knjige.

Obično kada se prave ovakve sedeljke žene i devojke su zauzete svojim poslom, Dragomir i Milijan se povuku u posebnu sobu da ne bi pred decom pričali o ratu i politici, a Milijanov sin Draga ide sam na spavanje u drugu kuću, koja je od stare udaljena tridesetak metara. Draga je tada imao dvanaest i po godina, i zbog svog ponosa nerado je priznavao da se plaši mraka, ali mu očigledno nimalo nije bilo prijatno da sam ide u drugu kuću na spavanje i da u njoj sam ostaje, dok Milijan ne završi razgovor ili dok se sedenje ne završi.

Zato je Draga to veče bio uporan protiv sedenja, dok su njegove sestre bile za sedenje, pa je između njih došlo do svađe i oštre prepirke.

Da ne bi slušao svađu, Milijan je "presudio" - idemo na spavanje. Večeras nećemo da sedimo. To je još više naljutilo njegove kćeri - pa, znale smo mi, da si ti uvek na njegovoj strani i da uvek njega braniš i njemu povlađuješ. - Nisam ja na njegovoj strani - pravdao se Milijan - već smatram da smo svi umorni i dremovni. Dragomir je sa svojom porodicom bio u gostima kod tašte i celu noć nisu spavali, Pavlija (Milijanova žena) je bila u gostima kod sestre u Bariču, a ja sam ceo dan na kiši pravio krov na Zdravstvenoj stanici Vranić. Kao što vidite, svi smo umorni i neispavani, a bili smo uz to izloženi kiši i hladnoći. Sedećemo neko drugo veče.

Samo što je Milijan sa ženom Pavlijom i kćerkama Milinkom, Stanicom, Lepasavom i sinom Dragom prešao u drugu kuću na spavanje, još nije ni svetlo upalio, a sa jednog uzvišenja, udaljenog oko kilometar vazdušnom linijom, gde se nalazi kuća Radivoja Popovića, zalajaše psi i odjeknuše pucnji. Milijan predloži da ne pale svetlo. Ko to noćas može da puca, pita se Milijan. Znao je da su četnici otišli iz sela, od Dragomira je obavešten kakvo je stanje sa partizanima, a ipak neko puca. Dok je Milijan u mislima tražio odgovor, počеше da laju i zavijaju njegovi psi, a po naletima i silini lajanja kučića, odmah se videlo da neko nasilno ulazi u dvorište.

Noć je bila izuzetno mračna, ali i pored toga, Milijan je kroz prozor, prema horizontu, primetio grupu ljudi koji prilaze staroj kući. Milijanu se učinilo da je čuo glas: "Domaćine, domaćine, otvori". Kada su se vrata otvorila, bljesnula je svetlost iz kuće u pomrčini od upaljene lampe, što je dokaz da ukućani još nisu plegali.

Kada su se vrata zatvorila i avlija ponovo utonula u tamu, Milijan je primetio da jedna grupa ljudi ide prema novoj kući. Šljapajući po blatu, sklanjajući se od kiše pod strehu njegove kuće, lupkali su cevima po spoljnoj fasadi. Zbog toga, nije smeo više da viri kroz prozor, bojeći se da ta gomila ljudi iznenada ne osvetli prozor baterijskom lampom i otkrije da kuća nije prazna. Udaljen od prozora, ipak mu se učinilo da čuje neku lupnavu i da neko kuka u staroj kući.

Milijanu i njegovoj porodici se učinilo da ta neizvesnost traje čitavu večnost. Međutim, posle dvadesetak minuta, od stare kuće krenula je veća grupa vojnika prema sredini dvorišta - tada je neko rekao: - Krećite! Svi su krenuli prema kapiji i više se ništa nije čulo.

Milijan se pitao: - Ko je to bio, zašto nam ništa ne javljaju. Pavlija je plakala sluteći najgore. U jednom trenutku je rekla: - Možda su oni svi pobijeni. Od te užasne misli, svi su se trgli. Niko nije hteo ni mogao da poveruje u to, a Milijan oštro upozori Pavliju da ne priča gluposti. - Zar od pune kuće naroda, žena, dece i staraca, pa da niko nije živ. - A zašto nam onda ne jave ko je to noćas dolazio - pita Pavlija. Draga uporno moli da mu dozvole da ide da vidi ko je dolazio. Milijan iznosi pretpostavku da su verovatno svračali četnici, pa pili rakije i jedan broj njih ostao da prenoći. Napolju su svakako postavili stražara, pa zato niko ne može da nam javi šta se tamo dešava. Zbog toga je veliki rizik da neko od nas ide tamo, jer stražar može da se uplaši i puca bez upozorenja na svakog ko se pojavi.

- Da se nešto strašno desilo da su, na primer, Stevu ili Dragomira oterali, tukli ili, ne daj bože, ubili, oni bi nam već javili.

Milijan je nervozno u mraku šetao po sobi, Pavlija je stalno plakala a deca sedela na krevetu i uzdisala. Niko nije spavao. Sve ih je razdirala crna misao i razne pretpostavke koje se uvek u čovečijoj duši roje i umnožavaju kada se nađe u tako teškoj i neizvesnoj situaciji.

Draga je u mislima analizirao događaje minulog dana. Kapije je vezivao kad je ko stigao. Zašto je, baš on, to veče tako uporno čekao da se svi ukućani vrata kući, pa da ih on veže. Seća se kako je, kada je povezao kapije bodljikavom žicom i pošao prema kući osećao neku sigurnost i neodređeno zadovoljstvo što je uspešno završio i poslednju obavezu koju je tog dana imao.

Zatim se, u mislima, vrati na događaj i svađu sa sestrama oko sedenja. Samo ga Vida nije grdila. Stajala je u okviru vrata sobe u kojoj je spavala i uporno ga gledala pravo u oči. Draga uhvati njen pogled i oseti da ga njene oči upijaju i on je uporno gledao u nju, trajalo je to dugo, dugo, dugo. Draga je iz njenih očiju hteo da pročita da li se i ona na njega ljuti ili ga možda podržava. Ništa nije mogao da oceni. Njene oči jednostavno su htele da ga se nagledaju. Ko zna koliko bi se još brat i sestra gledali da Milijan nije rekao: - Idemo na spavanje! Draga je imao osećanje kao da se rastaje od nečeg što mu je najmilije i zažali što je bio protiv sedenja ali pođe. Kada se ponovo vrati u stvarnost htjede glasno da zaplače, ali se uzdrža. Pogleda u sat na zidu. Fosforne kazaljke su u mraku pokazivale 4 časa. On uzdrhta i odlučno reče ocu da će da ide da vidi ko je to noćas dolazio. Milijan se isprva protivio, ali kada je video Draginu upornost, popustio je. - Dobro - kaže - idi. Ali budi izuzetno oprezan. Ako naiđeš na stražara i ako te pita šta noćas tražiš, kaži da si pošao kod deda Steve da vidiš koliko je sati, jer, navodno, treba da ideš u Beograd, a ne znaš koliko je sati. Kada je Draga već izlazio, Milinka i Leposava su tražile da i one idu, otac je rekao da nema potrebe da i one idu da stvaraju galamu, ali se onda predomislio i rekao: - Dobro, idite, možda Draga neće umeti da se snađe.

Dok su devojke dobile odobrenje i savet kako da postupe, Draga je već bio stigao do prozora sobe u kojoj je spavala njegova rođena sestra Vida. Vida je četvrta Milijanova kćerka, koja je spavala sa strinom Milenom, čiji je muž Jovan bio u zarobljeništvu. Draga je uporno čukao na prozor i zvao: - Vido, Vido, Vido! Niko se nije odazivao.

U međuvremenu stigle su njegove sestre do prozora i pitale Dragu da li je probudio Vidu. - Zvao sam, ali se niko ne javlja. - Pa smemo li onda unutra. - Zašto da ne smemo - odgovorio je Draga, jer u tom trenutku nije mogao ni da pretpostavi šta će u kući zateći.

Jedno krilo na spoljnim vratima bilo je otvoreno, a unutrašnja staklena vrata zatvorena. Kada je Draga otvorio vrata i stupio u kuhinju, zastao je od iznenađenja. Vrata na sobama su bila otvorena pa su se, prema horizontu, videli prozori na sobama. Od uzbuđenja nije pustio kvaku, već je uz otvorena vrata stao malo u stranu, propuštajući sestre da uđu u mračnu prostoriju. One su bile starije od Drage, ali su se više plašile mraka, pa su istovremeno skoro utrčale u kuhinju. Udarivši nogama u poklane leševe, pale su preko njih. Nastala je neopisiva piska i vrisak, sestre su naglas kukale i u mraku, po podu pretraživale žrtve. Draga je panično vikao: - Ima li ko živ, ima li ko živ. Kada je čuo vrisak i kuknjavu, Milijan je pomislio da je neko napao decu pa je, kao metak, dojurio da ih zaštiti. Kada je ušao u kuću zatekao je užas. Ni on nije imao šibicu da upali lampu, već je, zajedno sa ćerkama, u mraku, po podu, prevrtao leševe i pitao da li je ko živ, ali se iz tame niko nije javljao. Za Milijanom dotrčale su Pavlija i Stanica. Pavlija je, nošena majčinom ljubavlju, brzo u mraku, pronašla svoju kćerku Vidu. Prepoznala je po njenoj dugoj kosi, koja joj je dosegala do pojasa. Od užasne kuknjave, jedva se čuo Milijanov glas: - Pavlija, Pavlija, trči za šibicu.

Tek kada je Pavlija donela šibicu i kada je Milijan upalio lampu video se prizor koji istorija nije zapamtila. U kuhinji, na podu, ležali su sopstvenoj krvi, sedam poklanih žrtava, ispreturanih jedno preko drugih, kao pokošeno snoplje. Deda Joksims, star 87 godina. Od kada se zaratilo nije izlazio iz kuće, a iz kreveta je ustajao samo kada mu je to zdravstveno stanje dozvoljavalo. Na tri mesta je uboden nožem u grudi i stomak, zaklan i ispaljen mu je metak iz pištolja u slepoočnicu. Njegov sin Stevan, 60 godina, zaklan i celom telu izboden kamama. Stevanova snaha Milena, stara 30 godina, čiji muž Jovan u zarobljeništvu, zaklana i izbodena kamama. Njena dva sina, Brana (9) i Sveta (7 godina), poklani i izbodeni noževima. Milijanova kćerka Vida (15 godina) zaklana i iskasapljena. Na dvadeset dva mesta ubodena kamama, a ruke su joj bile na bezbroj mesta isečene i izbodene. Dragomir (22 godine) zaklan, izmasakriran i toliko sadistički mučen da ga je Milijan jedva prepoznao. U jednoj od soba zaklana je Dragomirova supruga Milojka (20 godina) i njihovo dete Ljubomir od godinu dana. Ljubomir je zaklan u kolenjima i na osam mesta uboden nožem u grudi i stomak. Mrtvu Milojku četnici su namestili da kleči pored kolenjima. Jednu ruku su joj postavili da drži kolenjima, a drugom drži ručicu deteta. U drugoj sobi zaklana je Stevanova žena Mileva (58 godina).

Kada je Pavlija ušla u sobu u kojoj je bilo dete u kolenjima, ponadala da su bar dete u kolenjima pošteđeli i ostavili, pa je možda plakalo pa zaspalo.

Pažljivo je uzela dete iz kolenjima i podigla, a njemu glavica pade na rame - držala se samo na tankom parčetu kože.

Milijan je imao srce tvrđe od kamena, ali tada nije izdržao - kukao je naglas. Pitao se i pitao preostali deo porodice šta da rade i kako sada da postupe. Da li da ostanu i sahrane poklane žrtve rizikujući život, ili da još noćas svi krenu u partizane. Smatrao je da će se izroditi, koji su poklali deset članova porodice, uglavnom žena, dece i staraca, sigurno vratiti da ih pokolju, kada saznaju da deo porodice nije bio u staroj kući.

Možda bi i krenuli u partizane, da Dragomir nije obavestio Milijana da se Odred povukao sa ovog terena duboko u Šumadiju. Stići do Odrada bez izuzetno velikog rizika bilo je skoro nemoguće. Tuga i bol za poklanima i ztrah za preostali deo porodice u tom trenutku je kulminirao. To su trenuci kada se razum muti, a psihološko stanje prelazi u apatiju. Jedino tako može da se razume Dragomirovo rezonovanje, koje je javno rekao: - Nama ništa strašnije ne može da se dogodi od ovoga što se već dogodilo. I ako nas sve pokolju, to će za četiri žrtve biti manji zločin od ovoga koji je već izvršen - Ovakav stav i kolektivna spremnost porodice da se žrtvuje,

Milijanu su mnogo pomogli da u tako teškom trenutku donese najsudbonosniju odluku u životu.
- Ostajemo, da sahranimo naše najmilije i po cenu da i mi svi budemo poklani!

Do svanuća je Pavlija, sa preživelim članovima porodice, sve žrtve od krvi oprala i na svima rane izbrojala. Šta su tada njihova srca izdržala - to ne može niko da opiše. Tek kada se razdanilo počeli su pristizati komšije, rođaci i prijatelji, koji su sa Pantićima podelili bol i tugu i pomogli prilikom sahrane.

Kada su se u školskom dvorištu grupe razdvojile, podnarednik Marković izvadio je spisak iz džepa i pomoću baterijske lampe pročitao: - Prva na spisku je kuća Stevana Pantića, ona se nalazi gore na brdu. Sada krećemo. Kada stignemo tamo, da ne bi pravili buku, svi ukućani treba da se unište hladnim oružjem. Da li je jasno! - Jasno, odgovoriše koljaši. - Gospodine, podnaredniče - javi se iz mraka mobilisani seljak Boško Joksić - meni su Pantići kumovi i ja njihovoj kući ne mogu i neću da idem. - Ko to neće? - Ja, gospodine Markoviću, kaže Boško, i pride bliže da objasni zašto ne može da ide kod Pantići. Marković podiže i uperi baterijsku lampu prema Bošku. - Naravno, vojniče, da nećeš ni ići kod svojih kumova. Ne kaže naš narod džabe: bog na ne-bu pa kum na zemlji. - Sada ćemo mi to po kratkom postupku rešiti. Pozovite mi Voju Kopilana da se vrati!

Voja je upravo pred školskom kapijom čitao spisak porodica koje njegova grupa te noći treba da pokolje, kada su mu javili da ga zove podnarednik Marković.

-U čemu je problem, gospodine Markoviću? - upitao je Voja prilazeći.

-Ovaj vojnik neće noćas da ide kod svojih kumova, a meni takvi nisu potrebni, pa sam te pozvao da ga vodiš u svoju grupu.

-Taj si problem mogao i sam da rešiš, a ne da me zoveš zbog sitnica - odbrusi Voja, ali je ipak naredio Bošku da pođe u njegovu grupu, a on je na malom odstojanju išao iza njega. Kada su izlazili iz školskog dvorišta, ljutito mu dobaci: - A ti, poštenjačino, baš nećeš da kolješ svoje kumove i komšije!? Još nije bio izgovorio poslednju reč, kada je povukao oroz na pištolju, koji je sve vreme bio uperen u nesrećnog Boška. Prolomi se pucanj kroz tamnu i kišnu noć. Boško nekako instiktivno pođe dva-tri koraka napred i sruši se svom težinom, licem okrenut prema zemlji. Voja je samo ubrzao korak i pridružio se svojoj grupi. Na Gačićevo pitanje zašto je pucao, kratko je odgovorio: - Probao sam pištolj.

Pantići nisu bili kumovi Bošku, ali je on tu porodicu izuzetno cenio i poštovao. Boška su krasile najplemenitije osobine i on je radije izabrao smrt, nego da bude učesnik u pokolju svojih komšija.

Sve su ovo posmatrali okupljeni koljaši, ali i mobilisani seljaci koji su bili pridodati ovoj četničkoj rulji.

Kada su se uverili da je Boško mrtav, podnarednik Marković je naredio pokret. Nisu mogli da se kreću putem, jer je, zbog stalnih i upornih jesenjih kiša, put bio raskvašen, a retko blato po njemu bilo je do kolena, pa su morali da idu preko njiva i voćnjaka. Zato kod Pantića u avliju nisu ni ušli na kapiju, koja je, inače, bila vezana bodljikavom žicom, već su iz voćnjaka oborili jedno preslo i tuda prošli.

Posle opkoljavanja kuće sa svih strana, grubo su zakucali na vrata. -"Domaćine, otvaraj, šta čekaš". Žene i deca su već bili otišli na spavanje samo su Steva i Dragomir sedeli i tiho razgovarali. Kada su četnici zakucali na vrata, Steva je rekao Dragomiru: - Četnici. Sigurno tebe traže. Idi brzo sakri se, a ja ću otvoriti. Dragomir je hitno otišao u ranije pripremljeno sklonište, a Steva je otvorio vrata. - Nešto sporo otvaraš domaćine, a nisi bio u krevetu. - Pa upravo sam pošao na spavanje - pravdao se domaćin, a nisam znao ko je, pa sam se malo zbunio i uplašio.- Šta ima da se plašiš, mi smo kraljeva vojska u otadžbini, srpska vojska domaćine... - Da, da, razumem, kaže domaćin. - Nego, gde su ti ukućani domaćine? - Tu su po sobama, već su polegali. - Zovi ih da odmah ustanu. – Ali gospodine, kasno je, kažite meni šta treba. - Hoću da ih vidim, hoću da vidim kako izgleda banda komunistička. Na posao - naredi podnarednik svojim dželatima. Oni su već stajali pored troje vrata, koja su vodila u tri spavaće sobe. Na znak svog vrhovnog dželata, kao besne zveri upali su u sobe i pospane i uplašene ukućane izbacivali su u kuhinju, gde su ih drugi koljaši boli oštrim kamama i klali. Nastala je neopisiva piska i vriska. Krici bespomoćnih žena, dece i staraca čuli su se do neba. Dragomir se bio sakrio u ćošak iza šifonjera i njega koljaši nisu našli, ali kada su dželati klali bespomoćni narod i njegovo dete u kolevci, nije mogao da izdrži. Iskočio je i odgurnutim šifonjerom udario jednog zdepastog četnika koji je stajao u neposrednoj blizini, koji se toliko uplašio šifonjera da je ispustio oružje iz ruku. Zabeze-knut, pokušao je Dragomira da nožem udari, ali mu je on za čas istrkao nož iz ruku, malo se povio i pojurio kroz kujnu prema spoljnim vratima. Mislio je samo da se dokopa puške, koja je bila napolju sakrivena. Spasio bi bar druge porodice, jer četnici su velike kukavice, da im je bilo ko pružio i najmanji otpor, morali bi da prekinu svoj krvavi pir.

Možda bi Dragomir i uspeo, već je nogom bio zakoračio preko praga, i pored toga što je, dok je trčao kroz kuhinju dobio nekoliko uboda nožem, kada ga je, na samim vratima, koljaš Borisav Joksić, udario nožem u teme, i tada je pao. Koljaši su ga, teško povređenog, uneli u kuhinju, oborili na pod, i dok su ga četvorica čvrsto držala, podnarednik mu je kleknuo na grudi i zaurlao:

-Kaži junačino, kraljevoj vojsci u otadžbini, gde kriješ partizane?

-Marš! Bando razbojnička! Zar divlje zveri koje kolju dete u kolevci, mogu sebe nazivati vojskom?

-Govori, sve ćemo vas poklati!

-Nećete uspeti, partizani su neuništivi, oni će nas osvetiti. Doćiće i vama kraj. Narod nikom ne oprašta.

U Dragomirovim očima nije bilo straha, video se samo bol i očaj što nije mogao da tu podivljalu bradatu rulju odjednom smoždi, kojoj ni srpska kolevka nije svetinja.

Suočeni sa Dragomirovim odlučnim i hrabrim držanjem, koljaši su ga kastrirali, a zatim su se nad njim toliko divljački i sadistički izživljavali, da ga preostali deo porodice sutradan nije mogao prepoznati.

U rvanju sa koljašima naročito se isticala devojčica Vida, koja je nekoliko puta otimala i gasila lampu. Svaki put Vida je lampu lupala o pod, ali nije uspela da je razbije, jer lampa nije bila od stakla, već od lima.

Vida je očajnički, svojim telom, branila i zaklanjala svoju malu braću Branu i Svetu, moleći da njih ne zakolju - oni nisu ništa krivi, njihov otac se nalazi u zarobljeništvu - preklinjala je Vida. Na ove vapaje jedne devojčice, džalati se nisu obazirali, već su je sve jače udarali kamama u leđa, zahtevajući da oslobodi braću koju je ona držala u svom zagrljaju i svojim telom štitila. Štiteći braću, Vida je golim rukama hvatala kame, krv je liptala, prsti otpadali, ali se Vida nije predavala. Ovako žilav otpor jedne mlade devojke nije mogao da podnese koljaš zvani Ustaša, pritrčao je divljački i skoro sasvim odsekao glavu maloj Vidi. Dok su žrtve umirale i dok su se valjali n podu u sopstvenoj krvi, koljaši su se jagmili i svađali oko plena. Opljačkali su bukvalno sve što je bilo u kući - novac, odela, stvari... Jedan četnik, u dečjoj sobi, pomoću baterijske lampe, buljio je u neke papire. Po podu rasute knjige. Kakve su to knjige i papiri - pita ga Kurijačić, koji je u sobu ušao u potrazi: plenom. - Da nije neki komunistički propagandni materijal. - Nije, već školske knjige, domaći zadaci. - Studenti? - Ma ne, bili su đaci prvog i trećeg razreda osnovne škole. - Baci to, više im neće trebati. Oni su svoje škole završili večeras.

- Šta je njima trebalo - pita se jedan četnik - da pomažu partizane kada su imali sve što im treba? Kuća je puna kao košnica!

Baba Mileva, s obzirom da je u kući bilo tri starije osobe, pripremila je sve što je potrebno za tri sahrane. Za deda Joksimu, Stevu i nju. Bilo je odela, košulja, čarapa, marama, peškira, belih veženih čaršava za pokrov, ćilima za sanduke - kovčege, nekoliko trubi platna i niz drugih sitnica, bi se sahrane obavile po narodnom običaju. Sve je to bilo spakovano u njenom velikom hrastovom sanduku, koji je bio uvek zaključan. Pošto četnici ni znali gde je ključ, oni su kundacima razbili debeli hrastov poklopac i odneli sve što je bilo u sanduku. Kada se Milijanu noću učinilo da nešto lupa u staroj kući, to su četnici razbijali babin sanduk.

Jedno Dragomirovo odelo nosio je kasnije četnički koljaš Veselin Kuzmanović iz sela Joševa. Nije čak skinuo ni monogram koji je bio izvezen na reveru - D.P. (Dragomir Pantić).

Četnik koji se uplašio šifonjera stajao je u kuhinji i buljio u lampu, a po licu mu se videlo da je još uvek uplašen i zbunjen. Ostali koljaši su se okupili oko njega i počeli da ga zadirkuju. - Šta si se zabrinuo, kad si ti samo nama večeras ostao živ, bićeš od sad naš "šifonjer". Kuhinjom se razleže veseli smeh četnika, kao da su u kafani.

-Hajde, ti "šifonjeru", junačino moja, kad već večeras nisi ništa uradio, prebroj koliko smo uništili komunista. - Deset, gospodine podnaredniče. ja sam već izbrojao. - Samo? - Šta samo? - Samo ne znam kako da uračunam ovu ženu sa stomakom, da su je malo sporije klali, ona bi se večeras porodila

-Ja ne mogu da upišem netačan broj, a ti ako hoćeš da bude više, idi raspori stomak i donesi nam tog jedanaestog partizana.

-Ne sme on, gospodine podnaredniče, više da uđe u tu sobu.

-Zašto?

-Pa u toj sobi je šifonjer "nasrnuo" na njega. Opšti smeh.

- Smem, ali neću, zapiši deset, bolje je na okruglo, lakše se pamti. Kada je podnarednik u svoj blok uneo broj deset, džalati su, u ime boga, kralja i otadžbine, konstatovali da su sa uspehom obavili zadatak, zatvorili vrata i otišli dalje.

Krećući se prema sledećim kućama, prvi se javio podnarednik Marković: - Znaš li, Borisave, čija je kuća sada na redu, da ne gledam spisak? -Znam, kuća Marka Radosavljevića - Onda nas vodi tamo. - Pa, šta kažete, momci, dobro nam krenulo. - Nije loše, kaže Ustaša, ali ima i nekih slabosti. -Kojih na primer? - Slabost je što žrtve prethodno nismo povezali, pa onda klali. Već smo dozvolili da nam pruže tako žilav otpor, pa smo se namučili kao da smo bili na ratištu. Zato predlažem, da bandite prethodno povežemo pa onda tek da ih koljemo, polako sa uživanjem kao jagnjad. Ništa lepše nema nego kad ga ti kolješ, a on, bespomoćan, ne može da se brani, već samo koluta očima.

-Tek smo počeli, budite strpljivi, braćo, ovu ćemo slabost ispravi ti još večeras, sada već imamo neka iskustva - kaže Marković i pita: Da li im još primedbi?

-Ima, javi se Borisav Joksić.

-Na šta misliš Borisave?

-Mislim na one stvari. U ovoj kući bilo je četiri ženske, a mi ni šta nismo ušćarili, vraćamo se kao kaluđeri.

-Nije baš tako. Mislim da malo preteruješ - kaže podnarednik. Ko liko sam ja video, ono jedno je baba i ona druga je starija žena, ona mlada samo što se nije porodila, a ona četvrta je još devojčica.

-Kakva devojčica, nisi ti možda dobro video kako ta devojčica uporno otima lampu i kako golim rukama hvata za oštricu kame štiteći braću. Nema kod komunista dece i devojčica, sve su to partizanski banditi.

Kod kuće Marka Radosavljevića nije bilo svetla, ukućani su davno pospali. Marko je bio siromašnog imovnog stanja, ali izuzetno čestit, pošten i radan čovek. Pošto je imao malo svoje zemlje, stalno je držao u napolici i zakupu tuđu zemlju. Sa suprugom Dragom, sinovima Živanom, Jovanom i Milanom i kćerkom Jovankom marljivo je obrađivao, kako svoju tako i tuđu zemlju. Imao je leps obrađen voćnjak i vinograd i malu ali savremeno opremljenu kuću. Zato je Marko voćništvo ubrajano u srednje razvijeno iako je imao malo sopstvene zemlje.

Četnici nisu ušli u Markovo dvorište na kapiju, već su sa gornje strane slomili jedno preslo i pravo banuli na vrata. Marka su iz sna probudili razorni zvuci udaranja u vrata i preteći povici: - Otvaraj, svinjo, šta čekaš, hoćeš da ti damo limun. Otvarajući vrata, Marko kaže: - Polako, deco, tek sam bio zaspao, pa ne mogu brzo da se razaberem. - Sporo se ti domaćine, u toploj kući, razabiraš, a mi tvoji oslobodioci napolju kisnemo i zebemo.

-Sedite deco, sad ću ja da naložim vatru i donesem rakije, da se malo ogrejete i okrepite.

-Dosta, bagro komunistička, ne trabunajaj više - prodra se podnarednik - nego diži tu marvu iz kreveta, hoću da ih vidim i čujem kako cvile.

U kuhinji su spavali Marko i Draga, koja je kada su četnici ulazili, već bila ustala, a u sobi su se deca u krevetu šćućurila, čvrsto držeći pokrivač iznad glave drhteći od straha.

Dva četnika su upala u sobu, strgli pokrivač sa uplašene dece i dreknuli: - Ustaj, šta čekate! Deca su izašla iz sobe i potrčala prema roditeljima, u nadi da će ih oni zaštititi. Međutim, nasred kuhinje su zastali, kada su videli kako dva četnika drže njihovog oca vezanog.

- Vidi, vidi, gospodine Markoviću, ovde ima posla i za mene - kaže Borisav.

- Pa, ako ima, kreni na posao, a mi ćemo da posmatramo i uživamo. Jovanka bliznakinja sa Jovanom, imala je šesnaest godina, bila je zdrava, lepa i jedra, lepo građena devojčica, na sebi je imala samo spavaćicu, koja je još više isticala njeno skladno telo i lepotu.

Borisav priđe Jovanki, zgrabi je oko struka i baci preko kreveta, koji je bio u kuhinji. Nesrećna devojka se borila hrabro, i rukama i nogama udarala koljaša. Svom snagom je pokušala da zbací krvavog dželata sa sebe. Nekoliko puta je i uspevala da ga odbaci i da ustane. Preklinjala je, da je ubiju, zakolju, da je iseku na parčice, samo da je ne sramote pred roditeljima i braćom.

Roditelji su molili koljaše, da prvo njih pokolju. Bar to nam učini te, ako nećete da prekinete ovu sramotu i greotu. - Ništa nije vredelo. Dželat zakrvavljenih očiju se, po ko zna koji put, ponovo ustremio na iznemoglu devojku. U rvanju joj je pocepao spavaćicu, pa je devojka bila potpuno naga. Ostali četnici su ovu borbu posmatrali sa uživanjem, smejući se do suza. Nisu hteli da pomognu Borisavu da savlada devojku, jer su želeli da takav čin što duže traje. Iznerviran i postíden, dželat u jednom trenutku snažno udari devojku u slepoočnicu. Devojka za trenutak izgubi svest i klonu, što je on iskoristio da pobednički likuje. Ostali četnici su aplauzom pozdravili ovaj njegov "uspeh".

Međutim, devojka se brzo osvestila i, kako se dželat nije nadao, ona ga nekoliko puta snažno udari pesnicom u lice i nos, pokušavajući ponovo da ga odbaci. Iz nosa linu mlaz krvi na devojačke grudi. Četnici su se divljački smejali i likovali, sad već navijajući za devojku.

- Šta misliš, Dule, da l' će ova mala da sredi našeg švalera?

Posramljen i uvređen, dželat je pozvao Veselina Kuzmanovića, koji je jednim ubodom kame u grudi smirio devojku. - Tako, sad mogu mirno da nastavim, bar sam siguran da se više neće braniti, a meni je svejedno da li je živa, ili mrtva.

Oni koljaši, koji su čvrsto držali ostale ukućane, samo su čekali da se Borisavljevo orgijanje završi, pa su ih, kao po komandi, poklali. Pre nego što su Marka zaklali, podnarednik ga je pitao gde mu je šesti član porodice pošto se u spisku vodi šest članova. Marko je odgovorio da najstariji sš Živan radi u fabrici na Umci, pa je najverovatnije zakasnio na voz.

Još dva četnika silovali su mrtvu devojku. Borisav im je rekao, da je svejedno da li je živa ili mrtva, bitno je da je još vruća. I ovde su u svoj blo uknjižili još pet zaklanih partizana, zatvorili vrata i otišli dalje.

Sledeća na spisku bila je kuća Dušana Đorića. U porodičnoj zadruzi su živeli majka Dušanova, baba Jelena, Dušan, njegova supruga Živka i sin Tomislav od deset godina, brat Milorad, njegova supruga Stamen i sin Dragoljub, od petnaest godina i Dušanova snaha Ivka, čiji je muž Milisav, predratni komunist, 1941. godine otišao u partizane i poginuo u borbi sa četnicima.

Porodica Đorić, pripadala je srednjem staležu. Pored desetak hektara zemlje, koje su primerno obrađivali, bavili su se još voćarstvom i stočarstvom. Od svog poštenog rada pristojno su živeli i uživali veliki ugled u selu.

Kada su četnici zakucali na vrata, u kući se nalazilo osam članova porodice. - Otvaraj, domaćine - grubo su u vrata gruvali i preteći vikali četnici!

Dušan, umoran od dnevnih poslova, jedva je uspeo da se probudi i onako bunovan, prilazeći vratima, pitao: - Ko lupa? - Šta te briga ko je, otvaraj bando partizanska da ne otvaramo mi sami. - Kada je Dušan skinuo rezu, kroz vrata je pokuljala bradata rulja sa pištoljima i isukanim kamama u rukama. Dušana su pred sobom gurali prema sredini kuhinje. Bili su krvavi i okićeni stvarima i odelima koja su kod Pantića i Radosavljevića opljačkali.

Pitali su Dušana da li ima kakvog kanapa. - Nema, rekao je Dušan, ali imamo nekog tankog konca, pa, ako treba, mogu žene brzo da upredu i naprave deblje kanape. - Hajde, onda na posao, jer nam se žuri. Dušan pozva žene koje su već bile budne i ustale, ali drhteći od straha nisu smele da izađu u kuhinju pred bradonje.

Kada su kanapi bili gotovi, koljaši su čvrsto povezali svih osam ukućana i stisli ih u jedan ugao u kuhinji. Ustaša je odabrao Dušana da njega prvo zakolje, povukao ga je prema sredini, kao da ga izvodi na pozornicu. Dušan je dostojanstveno stao na sred kuhinje i pribrano rekao: - Ja vidim šta se nama sprema i šta vi hoćete, neću da vas molim za milost, samo bih želeo da umrem vojničkom smrću.

- Dobro, ispuniću ti želju, stoko seljačka, samo lezi dole na pod. Dok se Dušan saginjao, sinulo mu je nešto pred očima, osetio je strahovit bol, pljusnula mu je krv po licu, pao je okrenut licem prema zemlji. Metak ga je pogodio u levo oko a izašao iza desnog uha. Samo za trenutak izgubio je svest. Brujalo mu u glavi i ušima, a onda se osvestio. Stegao je srce i pravio se da mrtav. Odmah, tu pored njega, zaklali su brata Milorada, pa majku Jelenu. Kad su klali majku, koju su oborili preko sinova, na više mesta uboli su Dušana u leđa, ali on je ćutao kao kamen.

Zatim su zaklali Dušanovog sina Tomu, pa Miloradovog sina Dragoljuba, a onda su na red došle tri žene: Stamena, Živka i Ivka, koje su, dok nisu izdahnule, propiskale od bola za svojom poklanom decom.

Dok su žrtve umirale u poslednjim samrtničkim trzajima, koljaši su počeli pljačku. Dušan je čuo kako govore "majku im komunističku, šta sve nemaju u kući". Dok je podnarednik unosio u svoj blok da je u ovoj porodici uništeno osam komunista, Zekin ker, kojeg su četnici vodili sa sobom, lizao je krv i jezikom dodirivao Dušanovo ispalo oko, koje se samo na tankim vl knima držalo.

Dve kofe vode bile su na jednoj klupi kraj vrata. Kada su izlazili, jedan četnik predloži ostalima: - Hajde da operemo ruke od ove pseće krvi. Posle pranja ruku, četnici odoše.

Jedno vreme slušao je Dušan kako puca blato prema kapiji, a onda se sve utiša. Oseti Dušan neku hladnoću i prazninu u srcu. Bio je sam među leševima. Poslednjom snagom uspeo je da se izvuče ispod tela svojih najmiliji bio je u dilemi da li i dalje vredi i treba živeti, za trenutak zažali što on nije mrtav - što nije podelio sudbinu svojih ukućana. A onda, nova misao potiskuje prethodnu, da možda on i nema pravo na smrt, ako mu je već sudbina odredila da bude svedok četničkog zločina.

Ustao je, skinuo sa majke opanke i onako, samo u vešu, iskočio kroz prozor i krenuo, po kiši i hladnoći, prema kući svog šuraka Marka Mitrovića, udaljenog više od dva kilometra.

U dvorištu Mirka Đorića bile su dve kuće. U jednoj je živeo brat Ivan, mladić od dvadeset tri godine, koji nije bio oženjen, a u drugoj Mirko sa porodicom. Četnici su prvo upali kod Ivana. Ne sluteći nikakvu opasnost mladić je brzo otvorio.

-Džukelo komunistička, gde su ti ukućani - vikao je četnik.

Nemam nikoga, u kući živim sam - mucao je uplašeni mladić. Četnik se zagledao u mladića i primeti da on nema jedno oko. - A kako si ti, čor sa jednim okom pronašao Kosmaj? - Mladić je zbunjeno ćutao. - Govori ili ćemo ti izvaditi i to drugo oko, pa ćeš onda govoriti. Mladić zausti nešto kaže, oseti snažan bol u glavi i pade. Dok je ležao na podu, video je grupu četnika, koji kroz vrata guraju unutra njegovu snaju Olgu, Mirkovu ženu. Mirko te noći nije bio kod kuće, pa su četnici samo nju pokupili i doveli. Kada su je gurnuli sa vrata, ona se saplete o Ivana i pade preko njega. Žena vrisnu i nesvesno pokuša da se dignu, ali je jedan četnik snažno udari nogom u grudi i ona ponovo pade. - Lezi, kurvo, kud si navalila Onaj što je ispitivao Ivana saže se i kamom udari nesrećnog mladića pravo u ono zdravo oko. On bolno kriknu, nekako nestvarno odskoči od poda i ponovo se sruši. Sevnuše kame, jedni su boli, drugi klali, tela se trzala i grčila, onda sve utihnu. Četnici su natenane opljačkali obe kuće i otišli dalje.

Bila je ponoć kada su četnici stigli do kuće Pere Matića. Pera je sa ženom, dva sina i dve kćerke, živeo skromno od svog poštenog rada. Nije imao mnogo zemlje, ali je bio dobar ekonom i domaćin. Imao je lepo odnegovan voćnjak i vinograd. Kod Pere se uvek nađe dosta kvalitetnog vina i rakije, kod njega su najlepše kruške, jabuke, trešnje, jagode...

Dok se kolona kretala prema Perinoj kući, Borisav je rekao podnaredniku i Ustaši da su Perine kćerke ubedljivo najlepše devojke u selu.

-Ako je tako, onda one treba da pripadnu meni i Ustaši, tebi je dosta za večeras - rekao je podnarednik.

-Kad ih ugledaš videćeš da tu ima mesta za sve, to je zadnja kuća, nikuda ne žurimo, pa možemo da se opustimo i sa lepticama zadovoljimo svoju dušu - nastavio je Borisav da melje.

Zaneti pričom, stigli su do kuće. Domaćina nisu ni zvali. Jednim snažnim udarcem izvalili su vrata. Za tili čas bradata rulja ispunila je prostoriju. Kolutajući baterijskom lampom, Ustaša je osvetlio krevet sa koga su Pera i Marica poskakali i, zaslepljeni svetlošću lampe, nisu mogli da dođu sebi šta se to noćas zbiva u njihovoj kući.

- Pali svetlo, džukelo matora, šta si zinuo, ko lud na komad! - vikao je podnarednik. Domaćin postepeno dolazi sebi, prilazi stolu, uzima šibicu i pali lampu koja je visila o zidu. Za sve to vreme Ustaša baterijskom lampom prati svaki pokret domaćina. Tek kada je upalio svetlo, domaćin je video kakve su divlje zveri ušle u njegovu kuću. Bili su poprskani krvlju, po licu i odelu, zaplenjene stvari koje su nosili bile su kaljave i krvave, sa ruku i kama cedila se još sveža krv.

- Gledaš mrcino, kako izgleda kraljeva vojska u otadžbini, dok mi krvarimo i borimo se za vašu slobodu, vi mirno spavate u vašim toplim kućama i pomažete one bandite na Kosmaju. Uzalud

se domaćin pravdao, da on nizašta nije kriv, da se ni u šta ne meša, da mirno živi sa svojom porodicom, da nspunjava sve obaveze koje vlast traži i da je lojalan građanin.

U međuvremenu, četnici, koji su vršljali po sobama, izguraše vezane Perinog sina i dve kćerke. Dignuti iz kreveta, sin je bio u vešu, a kćerke u kombinezonima. Kada ih ugleda, podnarednik se nasmeja i pomisli kako je Borisav bio u pravu - one su stvarno lepotice. Angelina je imala 18, a Katarina 20 godina.

Ustaša veoma spretno poveza Maricu i Peru, koji do tada nisu bili vezani, pozva Borisava i kratko mu saopšti: - Ti i "Šifonjer" čvrsto držite domaćina, dok ja i podnarednik malo uživamo sa devojkama. Pera je napregnuto zlušao i čuo šta je Ustaša rekao, uzdrhtao i oštro rekao: - U decu mi ne dirajte, mene ubite, zakoljite, radite sa mnom šta hoćete, ali u decu mi ne dirajte. Oni nisu ništa krivi, oni ni mrava nisu zgazili - grcao je Pera.

- Baš tebe ćemo da pitamo kako ćemo da se ponašamo - umeša se podnarednik. On pođe prema sredini kuhinje i zauze stav kao da drži miting. Viknu: - Braćo četnici, vi ste noćas dali svoj veliki doprinos na uništavanju zlotvora komunista, koji su se u ovom selu nakotili. Vi niste žalili truda, da po blatu, kiši i hladnoći izvršite taj sveti zadatak, koji je Čiča, u ime kralja i otadžbine, pred nas postavio. Zaslužili ste da se kao ljudi malo opustite i sa devojkama zabavite. Prednost imamo ja i Ustaša, a onda vi ostali. Četnici su ove podnarednikove reči pozdravili aplauzom. A zatim se čupavci sjatiše zko devojaka, jedni su ih držali za ruke, drugi za noge, a treći su ih silovali. Četnik Velimir Vićentijević, zvani Kurijačić, iz Draževca, bio je Perin rođak. Devojke su ga prepoznale i kao brata molile da kaže četnicima da ih zakolju, samo da ih ne siluju i brukaju. - Pomozi nam, brate, pa mi smo svoji. - Do sada smo bili rođaci, a od sada više nismo - hladno je odgovorio Kurijačić i stao u red za silovanje. Kukale su jadne devojke, preklinjale i proklinjale, da ih ubiju, da ih ne ponižavaju i sramote pred roditeljima i bratom. Sva njihova zapomaganja, zbog kojih bi i crv u drvetu proplakao, nisu dopirala do svesti Dražinih zločinaca.

Pera je bio van sebe. Urlao je od bola i povređenosti. Molio je koljaše, koji su ga držali, da ga ubiju. Obrtao je glavu da ne gleda svirepo izživljavanje rulje nad njegovom decom. Borisav je Peru upozoravao - Čiča gledaj pravo, možda će se i tebi dići.

Ovu uvredu Perino srce nije moglo da podnese, on se zatetura i klonu. Kada je ponovo došao sebi, držali su ga podnarednik i Ustaša.

- Šta je, domaćine, imaš slabo srce, kaže podnarednik, šta smo mi to loše učinili? Mislim da ste vi komunisti mnogo gori od nas, nećete kralja, ne verujete u boga, ne poštujete porodice. - U Peri se očigledno nešto prelomilo i on, skoro mirno, reče: - Da ima boga, takvi se izrodi i zločinci ne bi ni rodili. A ako negde ima boga, vama se nikad vaše čedo neće uz koleno uspraviti, niti ćete ga rukom povesti. Dabogda vam se seme zatrlo, zemlja vas ne primila.. - Još je Pera nešto zaustio da kaže, ali mu Ustašina kama preseče grlo.

Perin sin Živko bio je zdrav i snažan kao bik. U želji da zaštiti sestre, toliko se snažno otimao od svojih čuvara da su ga oni ubodima noža smirivali i vrlo brzo zaklali.

Kada su četnici završili orgijanje, poklali su devojke i na kraju zaklali Perinu ženu Maricu, koja je morala sve to da gleda i da umire lagano.

Za trenutak u Perinoj kući zavlada zloslutni, potpuni mir, a onda se pojaviše četnici sa punom korpom suvog mesa i slanine, koju su pronašli na tavanu. Drugi su iz podruma doneli dobrog

vina i rakije. Sklopili su dva stola i posedali okolo kao da su na slavi. Jeli su i pili sa apetitom, ništa im nije smetalo što su žrtve pod stolom i okolo. Kada je piće učinilo svoje, počelo je hvalisanje: ko je više poklao, ko se držao hrabro a ko kukavički, ko je bio uspješni kod devojaka, ko je više napljačkao stvari itd.

Podnarednik sabira svoj blok i javno objavljuje: - Braćo, naša grupa je ukupno noćas zaklala trideset šest komunista.

-Malo, brate, zarezja jedan četnik, tek nam se usladilo, a ono već gotovo.

-Ne boj se, ako Zeka ne bude zadovoljan, on će nas poslati da izvršimo još jedan pokolj - kaže Veselin.

-Nije malo - kaže Ustaša - ako su i druge grupe poklale toliko, onda je Vranić noćas izgubio blizu osamdeset komunista.

Sve su ovo, kroz prozor, gledali i slušali mobilisani seljaci, koji su čekali da džakove sa četničkim plenom odnesu u Jasenak.

Očigledno zadovoljan, podnarednik ustade i uze čašu: - Braćo, dignimo čašu i nazdravimo u čast uspešno izvršenog pokolja u Vraniću i u zdravlje našeg Čiče. Živeli! - Pesmu, junaci, hoću pesmu. On prvi zapeva a drugi složno prihvatiše:

"Aoj Dražo, naše rosno cveće, ubićemo, zaklaćemo, ko za tebe neće".

Natovarena džakovima plena, sporo se kretala četnička kolona, raskvašenim putem prema Jasenku.

Ustaša je išao negde na začelju. Podnarednik uspori korak da ga sačeka i kada se približiše, podnarednik upita: - Šta misliš, koliko će se Zeka obradovati kad čuje da smo vrlo uspešno izvršili zadatak.

-Ne treba likovati - odgovori Ustaša, jer što se mene tiče, ja sam mnogo zabrinut i nezadovoljan.

-Zašto si nezadovoljan?

-Zato što mislim da nismo ništa uradili.

- Kako nismo, čoveče, pa zaklali smo skoro četrdeset komunista, a ito reče Veselin, ako zatreba, pokolj možemo ponoviti.

-Nismo se razumeli. Da li si uočio da je tim ljudima mnogo važnija čast, ponos i dostojanstvo od života. Poklali smo njih četrdeset i niko, baš niko nas nije molio za milost. Tek kad smo im dirnuli u čast, ponos i dostojanstvo, oni su nas molili, ali ne za život, već da ih što pre zakoljemo, jer nisu mogli da podnesu da budu obeščašćeni. To se najbolje videlo kada smo im silovali decu. Oni mnogo teže podnose kada im silujemo kćerke, nego kada ih koljemo. Čuo si šta nam je onaj čiča rekao. Imam utisak da će od sutra svi u Vraniću o nama tako misliti. Takve ljude mi nikada nećemo pobediti. Zato am zabrinut i nezadovoljan. - Zaćutali su i ubrzali korak prema Jasenku.

* * *

Druga grupa četnika, pod komandom Stojanović Vojislava - Voje Kopilana, krenula je iz školskog dvorišta prema kući Radivoja Popovića.

Radivoje, sa ženom Radojkom i decom, tek je završio sa večerom, kada su psi na kapiji besomučno zalajali napadajući nekoga ko nasilno ulazi u dvorište.

- Izadi Radojka, vidi zašto kućici laju, ko to noćas vršlja po selu - rekao je Radivoje. Radojka je ustala, otvorila vrata i samo što je zakoračila u dvorište susrela se sa grupom bradatih četnika, koji su je, sa uperenim cevima, ugurali u kuću.

Oštro su naredili Radivoju da pođe sa njima, da im, tobože, pokaže kuće u kojima mogu da smeste ljude na prenoćište.

-Evo odmah, samo da uzmem kaput, hladno je, a i kiša pada - kaže Radivoje i pođe prema sobnim vratima, verovatno sa namerom da iskoči kroz prozor i umakne četnicima.

-Ne, neće ti trebati, brzo ćeš se vratiti - kaže Voja Kopilan. Po izuzetno grubom ponašanju četnika, Radojka je procenila da oni ne govore istinu. Nije mogla da se uzdrži, briznula je u plač i kazala deci: - Oni će njega sigurno da ubiju. Instiktivno je krenula za mužem, na dovoljnom odstojanju da je čupavci ne vide, da čuje i vidi šta ga pitaju i kako sa njim postupaju. Neizvesnost nije dugo trajala, odjeknuli su pucnji. Radivoje svom težinom pade licem prema zemlji, raširenih ruku, kao da poslednji put grli svoju voljenu zemlju.

Ne zna se ko je Radivoja u toku noći okrenuo na leđa i po narodnom običaju prekrstio mu ruke na grudima. U selu se pričalo da je to učinio njegov rođak, koji se nalazio u četničkim redovima.

Sledeća po redu bila je kuća Selimira Stepanovića, čiji je brat Tihomir - Tika, tada bio borac 6. beogradskog bataljona Prve proleterske brigade i nalazio se negde u Bosni.

I Stepanovići još nisu bili otišli na spavanje. Posle večere su nešto poslovali po kući i dok je petrolejka slabom svetlošću obasjavala prostoriju, bradonje su se nečujno privukle vratima i, ne javljajući se domaćinu, grubo su uskočili u kuću.

Da su četnici samo pokucali na vrata, Selimira ne bi zatekli u kući, jer je on imao tajni prolaz iz kuhinje u podrum, a iz podruma su postojala dva izlaza u dvorište, javni i tajni. Međutim, oni su banuli iznenada u kuću i on je iznenađen i uplašen nemo posmatrao, kako se mala prostorija ispunjava bradatim koljašima. U njihovim rukama je video svetlucanje kame, ali je ipak smogao snage i upitao: - Šta ovo treba da znači?

- Znači da je i vama došao kraj - kaže Voja Kopilan.

- Zato nam odmah priznaj, gde su partizani, ko ih skriva i pomaže, ko sa njima šuruje, gde su im baze... - Nabroj sve partizanske porodice u Vraniću. I na kraju nam kaži gde ti je brat?

-Brat mi je u partizanima od 1941. godine, to vi već znate. Ako nije poginuo, on se nalazi negde u Bosni. Drugo ništa ne znam.

-Saznaćeš kada počenomo da koljemo, ali će biti kasno. Hajde, pođi sa nama da nam pokažeš kuću Mirka Savića.

Još na kapiji, Selimira su čvrsto vezali nekom debelom žicom. Samo što su se četnici sa vezanim Selimirom udaljili od kapije, druga grupa koljača, koji su se bili pritajili u dvorištu, upali su u kuću i zaklali Selimirovu majku Anku i suprugu Milenu. Zatim su pokupili plen i otišli dalje.

Porodica Mirka Savića tek je bila zaspala, kada su četnici razvalili vrata i banuli u kuću.

-Zašto ne otvarate vrata, majku vam komunističku! Odmah palite lampu! Sve ćemo vas poklati!

-Nismo vas čuli, tek smo zaspali - pravdao se zbunjeni domaćin. Biće sve u redu, evo šibice.

Tek kada je upalio lampu, Mirko se skamenio od straha. Pred sobom je video grupu bradatih koljaša, koji su bili kaljavi do kolena, brade su im bile poprskane krvlju, sveža krv se cedila sa kama, koje su držali u krvavim rukama.

-Nemamo mnogo vremena domaćine, koliko imaš članova u kući?

-U kući živimo ja i majka Anđelija, moja supruga Radmila i sestra Sata. Tu je još i naša rođaka iz Guncata.

-Kakva rođaka? Ko si ti? I šta tražiš u Vraniću?

Žena je ispričala da se zove Kadivka Savić rodom iz Guncata, da je došla da preuzme svoj kožuh, koji majstor nije na vreme završio, zato je ostala da prenoći, pa sutra da ga preuzme. Još je kazala da joj je Anđelija posestrima, bog toga je došla kod nje da prenoći.

Suočena sa opasnom pretnjom, Radmila je oštroumno ocenila da će četnici poštediti njihovu rođaku iz Guncata. To je bila poslednja nada da, veštom obmanom četnika, pokuša da spase svoju sedmomesečnu kćerku.

Zato je iznenada kazala četnicima: - Htela je ona da ide kući, ali smo je mi zadržali, mislili smo, kako sa detetom da ide po onoj kiši i blatu, a bilo je već kasno i tako je ostala da noći.

-A, ti si ovde sa detetom - pitao je četnik?

-Da, uplašeno slaga Kadivka iako nije znala zašto Radmila to čini, nije smela da joj protivreči.

-Odmah uzmi to derište i marš napolje!

-Pa gde ću noćas?

- Idi kud znaš, šta me briga, zar ja da vodim brigu o tebi i tvojoj deci. Žena je bez reči uzela dete iz kolvke i otišla u noć.

Tako mala Živoslavka, sticajem raznih okolnosti i snalažljivosti svoje majke, nije doživela sudbinu Ljubomira Pantića i Katarine Ilić, koji su zaklani u kolvkama.

Po izlasku Kadivke iz kuće, odjednom je nastao pravi košmar. Jedni su čvrsto držali Mirka, koji je pokušavao da se otme i zaštititi suprugu Radmilu, koju su četnici oborili na pod. Dva četnika su držali Radmilu za ruke, jedan je sedeo na njenim nogama, a Dule Ciganin je seo na ženin stomak i kaže ostalim četnicima: - Gledajte kako se to stručno radi! Jednim potezom leve ruke pocepa bluzu na njenim grudima. Svi četnici se zagledaše u lepe bele ženine dojke, koje se na bledej svetlosti pojaviše. Dule sačeka nekoliko trenutaka da četnici uživaju, a onda snažno kamom udari ženu prvo u desnu, pa u levu dojku. Vruća krv popraska Dula i ostale radoznale četnike. Žena se samo malo trže i klonu. Dok je umirala, nesvesno je otvorila fijoku od ormara, kao da je htela nešto da ponese sa sobom.

Tada su u Mirkovu kuću četnici uveli vezanog Selimira. Voja, kao da je čekao taj trenutak, odmah naredi četnicima da pređu na posao. Gomila bradonja sa oštrim kamama ustremi se na bespomoćne ukućane i Selimira, koji su, za nekoliko minuta, ležali na podu iskasapljeni i krvavi.

- Svaka vam čast momci - pohvali Voja koljaše - pokupite sve vredne stvari, nakit i novac, pa pravac Jasenak. Naša grupa je sa ovom kućom završila posao. Ja i Miša Gačić idemo da se pridružimo Ristićevoj grupi i pomognemo da i on što pre završi pokolj u Crkvenom kraju, a vi se svrstajte u kolonu i pod Sutulinom komandom idite za Jasenak, odnosno kući Toče Stančića. O pokolju nikom ni reči.

* * *

Treća grupa bi se mogla nazvati i mislođinsko-jasenička, jer je bila sastavljena od desetak četnika iz Mislođina, šest iz Jasenka i još nekoliko iz Bariča i drugih mesta. A siguran vodič im je bio Jakov Popović iz Vranića. On je ovu grupu koljaša odveo pravo u svoj Crkveni kraj.

U porodici Milivoja Đoinčevića bilo je osam članova. Sin Čedomir bio je borac u Kosmajskom partizanskom odredu, njegova supruga Ilinka i dvoje dece nisu te noći bili kod kuće, zbog čega su četnici bili izuzetno nezadovoljni, jer su u ovoj brojnoj porodici zaklali samo tri člana: Deda Milivoja, njegovu ženu Tomaniju i baba Smiljku. Svoj bes su iskalili nad starim osobama na izuzetno svirep način. Babi Smiljki su odsekli ruku do ramena kao nekada u turska vremena što se činilo.

Dok je baba Smiljka u teškim mukama umirala i molila da je ubiju, da joj prekrate muke, četnici se na to nisu osvrtni, već su mirno punili džakove bogatim plenom, koji su u kući pronašli, a zatim otišli dalje, sejući smrt po selu.

Zorka Đoinčević, udovica, govorila je svojoj deci da legnu, ali njoj se nije spavalo. Živko je imao 23 godine, Milorad 20 a Stanija 17. Kad su sinovi posle dugog, veselog ćeretanja u kuhinji, najzad otišli u sobu i legli, Zorka je kao i uvek, stavila kraj njihovog kreveta dve stolice da zadrže njihove prekrivač. A zatim su i njih dve, Zorka i Stanija, legle u svoj krevet u kuhinji, smešten pored zida. Bile su gotove da zaspe, kad je neko napolju, u kišnoj noći, urliknuo: Otvaraj! - Odmah zatim sručilo se staklo sa prozora na kuhinji iznad njihovog kreveta. Zorka i Stanija, pritajene jedna uz drugu, niti su ustajale, niti su šta govorile. Urlik se ponovio: - Otvaraj! Mi smo kraljeva vojska u otadžbini!

Stanija, koju je sav Vranić zvao Canom, tada je prošaputala:

-Crna nano otvori!

-Neću - odgovorila je majka

-Ako ne otvoriš, zapaliće nam kuću. To su oni.

-Koji oni?

-Pa četnici, nano.

Zorka je ustala, upalila lampu i otvorila vrata. U kuhinju su pohrlili bradati četnici sa isukanim krvavim kamama. Jedan četnik zakrvavlješ očiju urlao je na Zorku i Staniju: - Zašto ne otvarate, majku vam komunističku! Smestile se kurve u toplu sobu, baš ih briga što kraljeva vojska kisne.

Gurajući Zorku puškom u leđa, naredio je da otvori vrata i na sobi. Ulazeći u sobu, majka je raširila ruke i zajecala:

- Deco, moja slatka, ustajte!

Kad su se Živko i Milorad pridigli, četnik je iza Zorkinih leđa uperio u njih pušku i podviknuo:

- Ruke u vis!

U tom trenutku uleteli su u sobu i drugi četnici.

-Konopac! - viknuo je jedan.

-Nemam konopac - odgovorila je Zorka.

Skinuli su veze sa džakova, koji su u kuhinji bili pripremljeni da se ide u mlin, i njima vezali Živka i Milorada, ne dajući im ni da se pomaknu sa kreveta. Potom četnik uperi pušku u Zorku i drekne:

-Daj pare!

-Nemam para!

-Daj pare, kučko partizanska!

-Nemam para!

Zorka je bila sakupila nešto para da svojoj Staniji, devojci od 17 godina, kupi zimski kaput. Novac je držala u knjizi "Čarobna ruža", koju je Stanija, po završetku osnovne škole, dobila za odlično učenje i primerno vladanje. Vršljajući po kući, čupavci su našli i uzeli taj novac, a "Čarobnu ružu" pocepali. Pokupili su i sve što im se od rublja učinilo dobro za nošenje, pa čak i neke sitnice kojima je Zorka htela da obraduje svoju decu za Materice.

Dok su četnici pustošili kuću, Stanija je bila u sobi. Stajala je pored kreveta, kod svoje vezane braće.

Kad im se učinilo da u kući nema više ništa za njih, četnik, koji je prvi ušao u kuću, pogledao je u ostale i rekao: - Svi na posao! Počinji sa klanjem.

Kao divlje zveri, četnici navališe na vezane i bespomoćne mladiće. Oštre kame bukvalno su kasapile ljudska tela. Nesrećni, zdravi i snažni mladići nisu brzo umirali, iako su ih krvnici boli po celom telu. Krv je prskala na sve strane a život se postepeno gasio. Staniju su oborili na pod u kuhinji. Minda je posebno mučio devojke. Uvek je primenjivao četnički način ubijanja. Otkrio je devojačke grudi, pokazao ih četnicima, a onda kleknuo devojci na butine i sitno kamom bockao dojke. Posle svakog uboda nožem iz devojačkih grudi šikne tanak mlaz krvi. Jdna devojka pišti, a bradonje se grohotom smeju. Minda prekida ovo četničko orgijanje i jednim potezom preseca devojci grlo. Majka je jaukala od bola i pokušala da zaštiti nemoćnu Staniju. Odjeknuo je prasak, ruke su joj klonule, osetila je da pada pored mrtve ćerke i da se gubi u nekakvom mraku.

Sutradan, kad je došla sebi, videla je da leži na podu u kuhinji. Pokušavala je da ustane, ali snage nije imala. Rana na vratu joj je krvarila. Odeća je bila sva krvava

- Dozivala je: - Živko! Mićo! Cano! Slatka deco moja. Ali se iz sobe niko nije odazivao.

Kraj sebe je videla kćerku sa presečenim grlom i ponovo se onesvestila. Našle su je komšije, svu u krvi, kako bez svesti leži pored svoje poklane dece. Kad su je povratili i pokušali da joj ukažu prvu pomoć, ona ih je molila da to ne čine. - Želim samo da umrem - ponavljala je Zorka. Ali je preživela. Ne može se protiv sudbine.

Sledeće domaćinstvo na četničkoj crnoj listi bilo je Đoinčević Živote. Te noći se samo on zatekao u kući. Supruga Olga i mali sin Milan bili su u Taraišu na slavi kod svog rođaka, koji je inače bio četnički saradnik, pa kako je znao da će se te noći u Vraniću izvršiti pokolj partizanskih saradnika, simpatizera i rodoljuba, za svaki slučaj zadržao je Olgu i dete da još jednu noć prenoće kod njega.

Četnici su divljački razvalili vrata i upali u kuću. Probuđen iz prvog sna strahovitom lupnjavom, Života nije bio svestan šta se u kući dešava, mahinalno je skočio iz kreveta i potrčao kroz kuhinju prema spoljnjim vratima

U kuhinji je naleteo na svetlost baterijske lampe i grupu koljaša, koji su ga, skoro bez ijedne reči, snažnim ubodima svalili na pod, a onda zaklali. Potom su upalili lampu i detaljno pretresli kuću, tražeći druge članove. Kada su se uverili da u kući više nikog nema, temeljito su je opljačkali i uputili se kući Popović Velisava. Tada su se njihovoj grupi pridružili Voja Kopilan i Miša Gačić.

Posle jedne borbe u Barajevu između partizana i četnika, Velisav je privremeno izgubio vezu sa partizanima i ilegalno došao kući. Zatim se pokolebao i nije želeo da se vrati u odred. Na takav postupak Velisav se odlučio po nagovoru svog rođaka Radovana - Bure Jankovića, značajne ličnosti u četničkom pokretu. On je Velisavu obećao da će ga skloniti kod svoje kuće i štititi njegovu porodicu od četnika pod uslovom, da se Velisav odrekne partizana i da niko ne zna gde se on nalazi, ni njegova porodica ni partizani. Velisav je poverovao na reč svom rođaku - četniku i ilegalno prešao kod njega.

Iz događaja koji su usledili videće se da rođak nije ni htio ni želeo da zaštiti ni Velisava ni njegovu porodicu.

U Velisavljevoj kući četnici su zaklali pet članova porodice: oca Blagoja i majku Darinku, zatim Velisavljevu suprugu Darinku i njihovih dvoje dece, Branislava od 14 i Julijanu od 12 godina.

Četnici su, po pravilu, kad banu u kuću, prvo klali a onda pljačkali. Tako im se dešavalo da ne pronađu nakit, dukate ili novac. Zato su u Velisavljevoj kući prvo pljačkali.

- Gde su ti dukati, znamo da imaš, - vikao je Popović Jakov na Darinku. Muž ti je na Kosmaju. Misliš da ne znamo. Neka samo - i on će dolijati.

Uplašena žena odlučno odgovori: - Nemam, ubite me. Šta mogu, otkud mi?

- Ćuti, kurvo! Još se prepireš. Nemaš kučko, mene lažeš! A partizane pomažeš.

-Govori gde se krije onaj zlikovac partizanski. Gde je Velisav? Govorite, sve ćemo vas poklati!

-Mi samo znamo da je otišao od kuće, a gde se sada nalazi i da li je živ ne znamo.

-Saznaćete, majku vam komunističku, kad počnemo da koljemo!

-Zašto gubite vreme - reče Ristić - pronašli smo dosta plena. Pređite na posao.

Četnici se kao divlje zveri ustremiše na ukućane. Deca su vriskala i tiskala se uz majku tražeći zaštitu. U strašnom košmaru, prva je od četničke kame pala mala Julijana. Prilikom pada, rukom je slučajno zakačila i sa stolice oborila svoju đaćku torbu, iz koje se rasuše knjige i domaći zadaci. Mala Julijana je u agoniji uzela svoju torbu i pokušala da je zagrli i sačuva. Međutim, jedan četnik, grubo nogom izbi torbu iz dečijih ruku. - Šta je grliš, neće ti više trebati.

Preko male Julijane sruši se njen brat, a preko njih majka.

U drugoj sobi ležali su na podu Blagoje i Darinka, sa presečeni vratovima i izbodeni po celom telu.

Krećući se ka kućama Todorovića, Voja zapodenu razgovor sa koljašima rodom iz Vranića. - Meni se čini da ste vi neaktivni, da vas je možda žao komšija? - Jakova nisam video da je klao.

-Komunisti nisu naše komšije - odgovori Predrag, a što se tiče Jakova, nemoj da grešiš dušu, Vojo, ja sam lično video da je on zaklao Velisavljevog sina Branu.

-Dobro, dobro, što se odmah ljutite, ja sam se samo malo našalio. Uostalom, biće još prilike, posao nije završen.

Ispred kuće Todorović Miodraga, Mijailo Ristić zaustavi kolonu. Izvadi spisak iz džepa i pomoću baterijske lampe nešto za sebe pročita, a on reče: - Pazite da ne dođe do zabune, postoje dva Todorović Miodraga, obe porodice treba poklati.

- Predlažem da to učinimo istovremeno. Urošević, Jakov i Beli sa još nekim četnicima da pokolju porodicu Todorović (Spasoja) Miodraga. Ja ću sa Vojom, Lunom, Mindom i ostalima likvidirati porodicu Todorović (Marka) Miodraga. Zatim sastanak ispred kuće Todorović Mirka.

Todorović Spasoja Miodrag tada je bio u koncentracionom logoru na Banjici. Četnici su u kući zatekli njegovu majku Jelenu i suprugu Stanu. Nemoćne žene su brzo savladane i posle sadističkog mučenja zverski zaklane. Potom su kuću temeljito opljačkali, odneli su bukvalno sve vredne stvari, novac i vrednosne papire. U porodičnoj arhivi koju su četnici odneli, nalazila se i

tapija i sudske presude o podeli porodične zemlje. Zbog pljačke tih papira, Miodragove kćeri, posle rata, nisu mogle da naslede deo zemlje koju su prisvojili drugi.

Saznavši da mu je porodica poklana, Miodrag je, po izlasku iz logora, ilegalno otišao kod kćerke u Belotić, gde se krio sve do kraja juna 1944. godine. Četnici su preko svojih doušnika i nekih Miodragovih rođaka saznali gde se skriva, poslali grupu četnika koji su ga uhapsili i bosonogog, pešice doveli iz Belotića u Vranić.

Više od mesec dana zverski je mučen, pre nego što je 26. jula 1944. odine, noću mučki zaklan na mestu zvanom Progon u selu Vraniću.

Voja je svojim oprobanim metodama, iskasapio drugu porodicu. Dok su četnici u kuhinji klali Miodraga i Miljanu, u sobi je baba Jelena očajnički razmišljala gde da sakrije i kako da spasi malu unuku Veru.

Uzela je Veru, koja je čvrsto spavala, i stavila je pod jastuk, a ona je legla u krevet i pravila se da spava. U tom trenutku u sobu su upali koljaši, grubo su baba Jelenu svukli sa kreveta na pod i zverski zaklali. Posle ovog krvavog pira, ostala su na podu unakažena tela Todorović (Marka) Miodraga, njegove majke Jelene i supruge Miljane. Samo zahvaljujući bakinoj snalažljivosti malu Veru četnici nisu pronašli i zaklali.

Mirka Todorovića iz sna je probudila lupnjava u vrata i vika četnika: - Otvaraj, otvaraj!

Ko to noćas u ovo doba viče, da li da otvori, kolebao se Mirko.

- Otvaraj, stoko seljačka! Šta čekaš, hoćeš limun da ti damo - urlao je neko pred vratima.

Mirko se već dobro razbudio i shvatio da to nije dobronamerna poseta, ali šta će, mora da otvori, inače će silnici razvaliti vrata. Prišao je i skinuo rezu sa vrata. Unutra pokulja bradata, krvlju poprskana četnička rulja.

Mirko je, među njima, prepoznao dva svoja druga iz vojske, rodom iz Mislođina Uzalud je verovao da drugovi iz vojske neće pucati na njega.

Naredili su da Mirko i sin Branko pođu sa njima, da im navodno po kažu put. Izveli su ih u dvorište. Jedan četnik je držao upaljenu lampu ispred kuće, dok su drugi četnici opalili plotun u Mirka. Od snažnog praska lampa se ugasila. To je za Branka bila jedina šansa. U deliću sekunde je odlučio - bežaću, pa šta bude. Snažno se otrgao iz ruku dvojice četnika, koji su ga držali i pojurio u mrak. Kiša kuršuma poletela je u tom pravcu, ali ga, srećom, nijedno zrno nije okrnulo.

Branko je bio bos. Na sebi je imao samo košulju i gaće. Hladna jesenja kiša klizila je niz smrznuto telo. Šta da radi. Ovako dugo neće izdržati. Bez odela ne može bežati, biće uočljiv i svakom sumnjiv. Odlučio se da ide kuću Milivoja Ilića, da traži odelo i pomoć. Kad je stigao u dvorište, primeti je četnike koji su u kući već klali Iliće.

Od Ilića, Branko je otišao kod Joksić Živane, presvukao se i produžio za Malu Moštanicu. Legao je u kanal pored železničke stanice i čekao. Posle nekoliko časova naišao je teretni voz, na stanici je malo zastao, što je Branko iskoristio i oprezno uskočio u jedan vagon.

U Beogradu se krio kod rođaka i prijatelja, zajedno sa Živoslavom Todorovićem iz Šiljakovca, koji je, takođe, pobegao sa streljanja, kada su mu četnici ubili oca i brata.

Branko je jedan od retkih srećnika koji je preživeo pokolj.

Ispred kuće Milivoja Ilića, Gačić je siktao od besa: - Bili ste neoprezni, taj bandit je verovatno ostao živ. Nismo čuli da je pao ili jauknuo. Šta će reći Zeka kad čuje, a znate da je naredio da ni mačka pod šporetom ne ostane.

- Pazite dobro, ovo nam je poslednja kuća, nikakve propuste neću više golerisati. Nema potrebe da žurimo, komuniste treba dugo mučiti pre nego što umru.

Ilić Milivoje i Darinka imali su dva sina, Mihaila i Svetozara i kćerku Nadeždu. Mihailo i njegova supruga Milka imali su dve kćerke, Darinku od 8 godina i Katarinu od 5 meseci. Ukupno osam članova koji su čvrsto spavali pre nego što su četnici banuli u kuću. Nisu zahtevali da im Milivoje otvori vrata, već su jednostavno jurnuli u kuću, istavili vrata i pomoću baterijskih lampi pokupili iz kreveta sve odrasle članove porodice. U kuhinji su ih zbili u jedan ugao, a u drugom delu kuhinje Gačić je saslušavao Milivoja.

-Kaži ti, džukelo komunistička, zašto šuruješ sa partizanima?

-To nije tačno. Ja sa partizanima nemam nikakve veze.

-Nemaš? A to što si na tavanu od štale, čuvao i hranio nekog partizana Šucu, to nikom ništa.

-Ne poznajem nikakvog Šucu.

-Naši saradnici tvrde da si sa konjskom zapregom odvezao grupu partizana u Kosmajski odred, koji su se kod tebe hranili i lečili.

-Ni to nije tačno. To je neko izmislio da bi mi se osvetio.

-Dosta, bagro komunistička - urlao je Gačić i sa pištoljem udari u vilicu nemoćnog čoveka, koji se zatetura i pade, a krv ga obli po celom licu. Dva četnika podigoše ošamućenog Milivoja i uspraviše ga uza zid. Gačić mu postavi još jedno pitanje, ali odgovora nije bilo. Revoltiran zbog toga, Gačić ga snažno udari nogom u stomak i Milivoje ponovo pade na pod.

Na Gačićev znak jedan četnik se saže i Milivoju preseče grlo. Šiknu krv na sve strane, čovek krklja i mahinalno udara nogama i rukama oko sebe. Žene su izbezumljeno naglas kukale. Nastala je neopisiva klanica. Privodili su jedno po jedno i mirno klali. Prvo Milivojevu suprugu Darinku, pa sinove Mihaila i Svetozara, zatim kćerku Nadeždu. Tada je Milka, među koljašima, prepoznala svog rođaka Radivoja Stančića iz Jasenka. Naime, Milkina je majka rodnom iz Jasenka, pa je Milki taj četnik bio nerođeni ujak.

Očajnički je Milka molila i preklinjala: - Ujače, ko boga te molim, ubite mene, samo mi decu poštedite.

- Marš, kučko jedna, nismo mi više rod. Zamahnu puškom i kundakom udari u lice Milku, koja pade među leševe. Četnici, koji su na podu još klali druge članove porodice, zaklaše i Milku.

Zatim su zaklali Milkino dete u kolecvi. Mala Katarina imala je samo pet meseci.

Mala Dara, tada je imala osam godina, mirno je spavala u svom krevetu kao da se u kući ništa ne dešava. U tu devojčicu, četnici su iz pištolja opalili sedam metaka, od kojih su pet, ispaljeni u glavu, srećom, promašili cilj a dva su prošla kroz detinji grudni koš. Videli su da devojčica odskoči s kreveta i malo se zgrči. Verovali su da je mrtva i više je nisu dirali.

Tek sutradan, komšije su među mrtvima, pronašli Daru i konstatovali da je ona još živa, ali teško ranjena. Borba za njen život bila je duga teška, ali se isplatila - Dara je preživela.

Posle pokolja kod Ilića, Mijailo, Voja i Gačić su seli za sto i mirno, poslovno sabrali spisak poklanih i konstatovali da su te noći njihovoj grupi zaklale 35 partizana.

Na primedbu jednog četnika, da svi poklani nisu bili partizani da među poklanima ima i dece, Gačić je ljutito reagovao: - Dosta o toj deci! Samo trtljate o kolevkama! Pa šta ako su deca poklana. Čuli ste Zekinu naredbu da sve treba uništiti.

Zatim Gačić, mirnijim glasom, nastavi: - Sa ovom kućom naša je gr pa izvršila zadatak, pokupite sve stvari i pravac Jasenak. Ja i Voja na z pljenjenim konjima idemo odmah da obavestimo Zeku. Za ljudstvo će odgovarat Mijailo i Jakov. Niko da nije pisnuo o pokolju. Gledajte da požurite, kako biste pre zore bili u kući Toče Stančića. Odredite trojicu koji će da doter ju stoku u Jasenak, a ostali da se svrstaju u kolonu i što pre napuste Vraniću.

Gačić je lično u Milivojevoj štali odabrao dva konja, dva vola i jednu kravu. Rekao je: - Na konjima ćemo ja i Voja da idemo da obavestimo Zeku o pokolju, a trebaju nam i za odred, a volove i kravu poterajte za Jasenak da zakoljemo za proslavu.

DAN POSLE

Bila je davno prevalila ponoć, kada su se sve tri grupe vratile u Jasenak. Sve do njihovog dolaska, Zeka je, sa svojim pratiocima, sedeo za dugim stolom u kući, svog vernog saradnika Toče Stančića.

Služili su se pečenjem i rakijom i ćaskali o pokolju u Vraniću.

Zeka je sa zanosom pričao kako budućnost pripada četnicima i kako Dražu nikakva sila ne može pobediti.

Za uspešno obavljen pokolj u Vraniću, Zeka je rešio da obraduje i pohvali četnike. Još pre nekoliko dana došla je naredba od majora Trifkovića, poslata sa Ravne Gore, o odlikovanju i unapređenju nekih četnika iz njegove čete.

Mislio je da bi najbolji efekat postigao ako tu naredbu pročita sugradan pred postrojenom četom.

Jašući na zaplenjenim konjima, prvi su u Jasenak stigli Gačić i Voja.

Ulazeći u kuću, Gačić stade mirno pred Zekom i raportira: - Gospodine naredniče, stigli smo! Akcija je završena, u Vraniću više nema komunista, ljudstvo ide. Prošli smo bez smetnji.

Nešto kasnije stigli su podnarednik Marković i Sutula sa svojim grupama. Poslednja je u Jasenak stigla Mijailova treća grupa.

Gačić je naredio da se stoka smesti u štalu, a sav plen pod šupu i pored koša.

Kad su sve tri grupe stigle, Zeka izađe u dvorište i kad se sasvim približi gomili, strogo naredi: - O noćasnjem pokolju ni reči! Plen ćete deliti sutra. Nemoj posle da bude priče. Za jednu reč, da znate, glava će ići sa ramena. A sada, osim straže, svi na spavanje.

Dvorište se brzo isprazni. Samo su dva stražara čuvali plen pod košem. Iz kuće se čula pesma. Stražari su bili tužni što i oni nisu tamo, na tom piru, gde se pije i gde se zabavlja. Stražar se zagledao u prozore i pita: Šta misliš, šta oni tamo rade? Kakva je to galama u kući?

- Veselje. Daju parastos žrtvama, a Zeka voli takve lumperajke - nasmeja se drugi stražar i nastavi da šeta.

U kući, u vrhu stola, Zeka se pijan klati i pridikuje bradatim krvlju poprskanim četnicima: - Braćo, zadatak je izvršen. Večeras ste dokazali da ste pravi Srbi. Verujte, ponosan sam! Cela okolina ima da zebe i drhti od nas. Mi smo vojska! I to kraljeva vojska! Biće i odlikovanja za ovo. Sutra ćemo se pogledati, junaci. Onda ću vas obradovati. Naređujem da se odmah zakolje i ispeče jedan vo. Da se sutra organizuje bogata gozba za sve četnike i da se najsvečanije proslavi uništenje komunista u Vraniću.

Ove Zekine reči bradonje su pozdravile ustajanjem i ispijanjem, a zatim se ponovo zaorila pesma i orgijanje.

Sutradan, oko 12 časova, pred postrojenom četom, Zeka je govorio da pokolj u Vraniću nije zločin, da poklani nisu nevine žrtve, već komunisti i partizanski saradnici. - Zato ćemo i od sada klati i ubijati, seći ruke i noge i bacati psima. Sve dok se ne nauče da nas poštuju. Šta oni misle? Digla seljačka stoka, pomažu ljudi partizane. Nateraćemo ih da sami dovode i predaju komuniste, dok poslednjeg deteta bude u kolevci. Dosta je bilo praštanja, nek oseti seljak četničku pesnicu. To će ga smiriti.

Zastade za trenutak da vidi kako četnici reaguju, pa onda važno i strogo viknu: - Četa mirno!

Kada se četnici ukrutiše, on izvadi list hartije i poče da čita:

"Zato što su se veličanstveno i srpski, za krst časni i slobodu zlatni borili protiv neprijatelja srpstva, protiv partizana, pa su kao borci za slobodu Srbinovu viteški jurišali na partizane u Bačevcu i Vraniću i što su svoj odlučnošću dokazali kako Srbin gine za svoju slobodu... u čin kaplара unapređuju se Milorad Sudimac - Ustaša i Vladislav Simić - Sutula, oba iz Zekine čete. Zlatnom medaljom za hrabrost odlikuje se zamenik komandanta bataljona Miša Gačić. Pročitati pred odredom!"

- To je potpisao lično Draža. Ubuduće svi da se žrtvujete. Treba opravdate kokardu koju nosite.

Zatim se prešlo na podelu plena. Lavovski deo uzeli su za sebe Zeka i Gačić. Potom su najviše dobili oni koljaši koji su se u pokolju naročito isticali, a onda svi ostali.

Anteriju i jelek Dragomira Pantića nosio je posle pokolja Veselin Kuzmanović iz sela Joševo. Odelo Milana Matića nosio je Kurijačić iz Draževca, a jelek i anteriju Svetozara Ilića nosio je Voja Kopilan iz Bačevca.

U odelu, odnetom iz kuće Pere Matića, Kurijačićeva supruga pronašla je raboš od dva džempera i dve pletene suknje, koje su Perine kćeri dale na farbanje u Obrenovac. I, kakva drskost, ne plašeći se ni greote ni sramote, otišla je u Obrenovac i pokušala da podigne robu kao svoju.

Farbar, koji je bio obavešten da je u Vraniću izvršen pokolj i da su Perine kćerke poklane, nije naseo na ovu gnusnu podvalu. Odgovorio je da je ta roba podignuta.

-Ko je podigao kad je raboš kod mene? Ko je mogao moju robu da prisvoji?

-Ne znam, odgovorio je oprezno lukavi farbar.

Odmah je poslao poruku u Vranić Trišić Julijani, koja je bila najbliža rođaka Perinim kćerima da dođe u Obrenovac i da podigne robu.

U džepu Milanovog odela nalazio se račun o uplati dvanaest hiljada cigli i tri hiljade crepa. Sve je to Kurijačić u Obrenovcu preuzeo kao svoje.

Kada je posao oko podele plena završen, za Zekine četnike priređena je velika gozba i proslava, koja je trajala više dana.

Samo za deset članova porodice Pantić, trebalo je za raku iskopati više od 30 kubika zemlje, opremiti deset leševa, napraviti deset sanduka; angažovati deset kola za prevoz do groblja.

I dok se kolona od deset kola kretala raskvašenim putem prema groblju Višnjica, praćena plakanjem i kukanjem preživelih članova porodice i ojađenog naroda, naišla je grupa četnika, koji su opalili iz pušaka preko kolone i izbezumljenog naroda, a potom naredili da se prestane sa kukanjem. Jer, - kažu - komunisti ne zaslužuju da se za njima kuka.

Nekoliko dana punila su se groblja svežim humkama. Iz vlažne zemlje nicali su krstovi, koji su stravično podsećali na ispružene ruke poklanih.

Zemlja je od tuge drhtala, kolvke proklinjale, a nebo plakalo, dok Vranić zauvek opraštao od svojih najmilijih.

Kada su Pantići sahranili svoje i sa komšijama, rođacima i prijateljima vratili se kući, zastali su u dvorištu. Od bola nisu mogli da uđu u kuću, koja je, do pokolja, bila puna čeljadi, a sad stravično zjapi potpuno prazna. U tom najtežem trenutku za koji ljudski rod zna, putem je naišao četnički saradnik Radomir Radovanović - Raca i na sav glas zapevao četničku pesmu: "Aoj, Zeko, naše rosno cveće, ubićemo, zaklaćemo, ko za tebe neće".

To je ponavljao nekoliko puta, dok nije prošao pored kuće. A ond podvriskivao, kao da se nalazi u svatovima.

Bilo je nepojmljivo otkuda u ovom srpskom, slobodarskom narodu, takvih izroda, odakle su došli među ljude. I zar se na njih računalo tamo negde u Londonu, da će oni zadobiti naklonost srpskog naroda i graditi novo, demokratsko društvo u Srbiji.

* * *

Osvanuo je najtužniji dan u istoriji Vranića - bez sunca, moker, jesenji. U celom selu čula se kuknjava. Kao oluja, pronela se vest o pokolju. Seljaci su izgubljeno i sa strahom gledali u komšijska vrata očekujući da će se neko pojaviti ili je i ta porodica poklana Niko nije znao koliko je pokla-no. Celog dana su otkrivane nove poklane porodice i nove žrtve.

Na svakom licu se čitalo neopisivo očajanje. Oči zaleđene od straha, bežale su od nečeg užasnog i nesvakidašnjeg. Vranić je bio pun leševa Uništen je cvet mladosti, zbog kojeg se živelo. Oskrnavljena je čast i dostojanstvo svakog čoveka Ljudi su se pitali ima li smisla dalje živeti. Činilo se da je vreme stalo i da Vranić takvu tragediju ne može preživeti.

Sahrana je trajala puna tri dana. Tri dana su preplašeni rođaci, prijatelji i komšije, bez reči, krijući oči jedan od drugog, kopali rake, pravili sanduke i povorkama odvozili unakažene leševe na groblja. Jedni su sahranjivani u dva groblja na Gunjicama, a drugi na groblje Višnjica.

Nedićeva vlada je dnevno pratila i hronološki registrovala če-ničke zločine u Srbiji.

Ona je te zločine pravdala i podržavala, kao deo zajedničke borbe protiv komunista u Srbiji i o tome redovno obaveštavala Nemce.

Evo šta se, na primer, govori o četničkim zločinima u jednom neprijateljskom dokumentu:

"Okružno načelstvo okruga beogradskog

k. br. 315/1943.

31. decembar 1943.

Beograd

Predmet: petnaestodnevni izveštaj po opštoj situaciji i prilikama u okrugu beogradskom u vremenu od 15. do 31. decembra 1943.

Ministarstvo unutrašnjih poslova
(odeljenje za državnu bezbednost)

Beograd

...

II Srez Posavski

1.18. decembra tg. u selu Vel. Borak streljano je 10 komunističkih jatoka od strane četničkog kapetana Lazovića. Presuda je izrečena od strane četničkog prekog suda i izvršili su je četnici pomenutog kapetana Lazovića.

2.Noću između 20. i 21. o.m. u selu Vraniću zaklano je ili pobijeno 67 lica od nepoznatih učinioca. Sumnja se na četnike Draže Mihailovića jer su žrtve bile simpatizeri ili pomagači komunista.

2.Noću između 25. i 26. o.m. od strane pristalica Draže Mihailovića ubijene su u Baćevcu Jana Nikolić i njene kćeri Dobrinka i Miroslava, jer su bile simpatizerke komunista. Iste su komuniste pomagale, hranile i vršile kurirsku službu".

U Pregledu važnijih događaja od 30. decembra 1943. do 5. januara 1944. Ministarstvo za unutrašnje poslove - Odeljenje za državnu bezbednost Nedićeve vlade, između ostalog, piše:

"Srez Posavski:

1. Noću 28. decembra 1943. od strane pristalica Draže Mihailovića u selu Bačevcu ubijeni su još Dragutin Jovanović, Milenija Ivanović, Zlatimir Kuzmanović, Ljubomir Kuzmanović i Milivoje Popović.

1.26. decembra o.g. u Barajevu su ubijeni od četnika Draže Mihailovića Velimir Tašić, Mihailo Tašić, Milivoje Pantić, Milivoje Đokić i Vojislav Damnjanović.

1.1. januara o.g. oko 13 č. u selu Vraniću uhvaćeni su poznati partizani od strane četnika Draže Mihailovića, Ilija Jelić, zemljoradnik iz Vranića, Bora Gavrilović, sveštenik i njegova žena Zorka. Sveštenik Gavrilović bio je predsednik partizanskog prekog suda. Kod imenovanih su pronađene puške, bombe, revolveri".

I sami ogrezli u zločinima, kvislinzi i nisu mogli drugačije, postupe nego što su to učinili, da i na ove zločine četnika Draže Mihailovića gledaju kao na deo borbe koji su i oni vodili protiv narodnooslobodilačkog pokreta i partizana, tj. da se sa njima solidarišu i time još vii učvrste spregu koja ih je vezivala u njihovom služenju okupatoru i borbi protiv sopstvenog naroda, koji ih je prezreo i žigosao kao izdajnike.

Na trogodišnjicu napada Hitlerove Nemačke na Sovjetski Savez povodom pojačanog terora i prisilne mobilizacije od Nedića i Draže Mihailovića, štab Kosmajskog odreda i Okružni narodnooslobodilački otds izdali su juna 1944. proglas u kome se, između ostalog, kaže:

"Hrabri srpski narode!

Navršava se tri godine od mučkog napada nemačkih osvajača na moćni Sovjetski Savez. Navršava se tri godine herojske borbe, u kojoj su fašistički osvajači osetili žestoke udarce Crvene vojske i savezničkih naroda.

Kosmajci, Posavci, Podunavci, Jaseničani!

Narodi naše zemlje zauzeli su vidno mesto u borbi protiv fašizma - tog najljućeg neprijatelja čitavog čovečanstva. Naša hrabra narodnooslobodilačka vojska, naši dični partizani, proneli su slavu naših naroda širom sveša. Izdajnicima svih boja skinutaje maska sa lica. Te podle sluge okupatora stavile su sve svoje snage za podršku okupatoru. I Nedić, i Ljotić i Dragi Jovanović, i Draža Mihailović - koga se čak i njegova izdajnička družina u izbeglištvu odriče i oduzima mu zvanje "ministra" - po naredbama okupatora iz straha od narodnog suda pokušavaju da se i okupatora spasu, da odgode čas konačnog obračuna sa okupatorom i njima - prljavim izdajnicima.

Oni su proglasili mobilizaciju, oni žele da naš narod mobilišu u službu švapskih gospodara, za borbu protiv braće svoje - svojih partizana.

Hrabri sinovi Kosmaja, Posavine, Podunavlja i Jasenice!

Ne u redove izdajnika! Nikad u službu okupatora! Nikad u borbu protiv svoje narodne vojske i protiv svojih partizana! Ne u redove onih čije su ruke okrvavljene krvlju srpske dece, ne u redove onih čija pojava izazivaju strah, mržnju i želju za osvetom kod čitavog naroda, čiji svaki korak prati vrisak dece, lelek majki prokletstvo čitavog naroda.

Mobilisani seljaci!

Pogledajte oko sebe! Ko vas okružuje? Ima li među njima jednog čije ruke nisu krvave, čije lice nije ogaravljeno? A znate li čija je to krv, znate li kakav je to dim? Krv je to srpske dece, dim je to od popaljenih ognjišta srpskih.

Setite se na Drugovac na pobijenu i poklanu braću vašu. Na popaljene kuće, na silovane žene, na udavljenu decu, na pogubljene majke.

A Vranić! - Zar se može zaboraviti taj gnusni zločin - oko 70 ubijenih i poklanih!

Pa Boleč, Bačinac Dražanj, Ivanča, Vodanj, Bačevac Draževac, Popović, Babe, Senaja, Vlaška... Moreleševa, potoci krvi.

Zraci slobode su na pomolu. Sa istoka rađa se zora, na zapadu i jugu razgone se mutni oblaci. Ide sloboda! Ide pobjeda!"

Ali do te pobjede i slobode trebalo je izdražati užasan četnički teror. Ljudi su bili svesni da se kreću ivicom smrti, a posebno preživeli članovi iz porodica koje su poklane. Postojala je stalna opasnost i pretnja da će ih četnici sve poklati i dosledno sprovesti Zekino naređenje - "da ni mačka pod šporetom ne sme da preživi".

Zato su Dušan Đorić i Branko Todorović, prešli u ilegalu, Živai Radosavljević pobjegao u inostranstvo, malu Daru Todorović, krili su rođaci i komšije, a Pantići, Todorovići i Đoinčevići, nikada, od pokolja pa do oslobođenja, nisu prenočili u svojim kućama. Krili su se po tavanima i šumama, uprkos kiši, hladnoći i nevremenu.

Bilo je to vreme kada su živi zavideli mrtvima.

Kada je napuštao kuću punu leševa, teško povređeni Dušan Đorić se nadao da će kod svog šuraka dobiti pomoć i zaštitu. Trčeći nizbrdicom prema Taraišu, osetio je da mu se na obrazu nešto klata i da ga udara po licu otkinuo je to i bacio, ne obazirući se na užasan bol, i produžio dalje. Bilo je to njegovo levo oko, koje se držalo samo na tankim vlaknima.

Kod njegovog šuraka Marka Mitrovića vrata nisu bila zaključana. Dušan je pažljivo ušao u kuću i oprezno dozivao Marka da ustane. Kako se niko nije odazivao, on u mraku krene prema sobi u kojoj je Marko spavao. Na sred kuhinje zakači nogama za leševe i sruši se. Prilikom pada, udario je glavom o ivicu stola i to u slepoočnicu iznad zdravog oka. Ne zna koliko je ležao bez svesti. Kad se osvestio i ustao, shvatio je da su i Markovi svi poklani. Otok na glavi potpuno je zatvorio desno oko i Dušan ništa nije video. Pošto je poznavao teren, onako bez vida, otišao je kod Markovog komšije Gavrilović Stanka. Zamolio ga je da mu da neko odelo i da ga previje. Kada je Stanko video Dušana kako izgleda i saznao da su njegova i Markova porodica poklane, uplašio se i samo je molio Dušana da što pre ide iz njegove avlije.

Dušan je bio na ivici života i smrti. Teško ranjen, izgubio je mnogo krvi. Telo mu se grčilo od hladnoće. Bez odela i do kože mokar od kiše, koja je neprestano padala, sa povređenim i drugim okom, gotovo potpuno oslepeo, Dušan se nije predavao. Otišao je kod Stankovog brata Stojana, koji je imao više hrabrosti, pristao je da ga odmah odvede u Malu Moštanicu kod Dušanovog rođaka.

Tek u Maloj Moštanici, kod rođaka, ukazana mu je prva pomoć, oprao je i previo ranu, presvukao se i dobio odelo.

Sutradan je rođak Dušana vozom prebacio za Beograd i pod lažnim imenom smestio u bolnicu.

Zahvaljujući bolničarki, koja je bila simpatizer partizana, Dušan je uspeo da preživi.

Kada je prezdravio, uhapsila ga je specijalna policija. Posle mučenja i istrage, usled nedostatka dokaza, pušten je kući. Ustvari, ponovo se vratio u ilegalu, kod pomenute bolničarke, koja mu je u međuvremenu postala supruga.

Četnicima je bilo izuzetno stalo da pronađu Dušana i da ga likvidiraju. On je bio jedan od retkih svedoka njihovog zločina. Međutim, na svu sreću, to im nije uspelo.

Čim se Dušan oporavio, odmah je, preko Ljube Bangića, uspostavio vezu sa Milijanom Pantićem. Uz sav rizik, Ljuba je hrabro, sve do oslobođenja, prenosio poruke između Milijana i Dušana. Mnogi su Ljubu smatrali nepouzdanim. Međutim, on je bio izuzetno čestit čovek.

NOVI UŽASI

One noći kada je izvršen pokolj u Vraniću, Radovan Janković - Bura je ocenio da je besmisleno da i dalje čuva Velisava u svojoj kući, zato je Velisava, još u toku noći, prebacio u novo "sklonište" kod Mitra Nedeljkovića.

Mitrov otac Dragutin, nije mogao noću da spava, pa je kada su kerovi noću zalajali, prišao prozoru i dobro video da je Bura doveo Velisava njegovoj kući.

Ne zna se tačno, koji su motivi - strah ili mržnja - naterali Dragutina da odmah sutradan obavesti četničkog komandanta da se Velisav nalazi kod njegove kuće.

Usledilo je hapšenje. Posle saslušanja, saopštili su Velisavu mu je cela porodica poklana. Zeka toga dana nije bio u Vraniću, pa je Velimir Janković, na Burino insistiranje, uslovno pustio Velisava kući da sahra porodicu, a potom da se javi u četnički štab.

Koristeći Velisavljevu bezizlaznu situaciju, težak bol izgubljenom porodicom, apatiju i rasejanost - četnici su odlučili da se njim malo poigraju.

Slomljeni Velisav nije imao snage da sam odabere smrt, a četnici ga osudili na tiho umiranje i u tome uživali. Stalno su ga ucenama primoravali da čini ono što je bilo neshvatljivo i neprihvatljivo i za Velisava i Vranić. Znali su da će Velisavu najpotpunije skršiti karakter, čast i dostojanstvo, ako ga nateraju da stupi u četnike, pa su na tome uporno radili.

Jedne noći, Zeka naredi da mu dovedu Velisava. Čim je Velisav ušao, Zeka navali na njega: - Nema više vrdanja, Velisave, moraš da stupi u četnike.

Velisav je zbunjeno ćutao.

Zeka planu. - Psino jedna! Što ne govoriš? Žao ti je partizana. Misliš da nas obmaneš! U četnike, ili ćeš dobiti kuršum u čelo!

-Mogu samo u štali da radim, da gledam konje, ništa više. Za pušku nisam - odgovori Velisav.

-Dobro, naši su konji u tvojoj štali. Bićeš nam konjušar. - Velisav klimnu glavom u znak odobravanja.

Međutim, Zeka je hteo po svaku cenu da natera Velisava, posle svega što se dogodilo, da postane četnik. Naterao ga je da nosi kokardu i pušku - naravno neispravnu. Vrlo često, bez potrebe, krstario je selom sa Velisavom, koji je nosio pušku o ramenu. Zeka je zbog toga likovao, a narod se zgražavao.

Veći cinizam četnici nisu mogli da smisle, nego što je suluda ideja da Velisava ožene. Taj cirkus, uperen protiv ljudskog dostojanstva, smislili su Zeka i Gačić.

Dok su se crni barjaci lepršali nad Vranićem, a vlažna zemlja svežim humkama isparavala na slabom zimskom suncu, selom se pronela vest o Velisavljevoj ženidbi.

Pričalo se da će na Velisavljevoj svadbi Zeka i Gačić biti kum i starojko, a četnici glavni gosti.

Verovalo se da Velisav taj sramni čin neće prihvatiti. Međutim, usamljen, jer niko sa njim nije smeo da kontaktira, izgubljen u vremenu i prostoru, suočen sa stalnim četničkim pretnjama, Velisav je sve više srljao u bezumlje.

Osvanuo je 20. februar 1944. godine. Dan je bio bez sunca, hladan i tmuran. Od ranog jutra po Velisavljevoj avliji vršljali su četnici. Jedni su klali i pekli svinje i ovce, drugi dovozili piće i pripremali stolove. Ubrzano su vršene pripreme za Velisavljevu svadbu. Samo je Velisav, bez kape, izgubljen i uplašen, besciljno tumarao dvorištem, kao da mu nije bilo jasno šta se to kod njegove kuće priprema - svadba ili sahrana

Popodne, od Velisavljeve kuće je krenula svadbena povorka. Napred su išli Zeka i Gačić, iza njih Velisav sa mladom, a zatim duga kolona četnika. Brzo su stigli, jer samo ograda deli Velisavljevo dvorište od crkvene porte.

Seljacima, koji su videli ovu čudnu svadbenu povorku, se činilo da četnici sprovode Velisava u crkvu.

U crkvi se nisu dugo zadržali. Dok je pop Vasko čitao, Velisav je izgubljeno zverao u ikone, osvrtao se levo-desno, kao da traži neki oslonac. Nije bio svestan šta se to sa njim dešava, sve mu je to ličilo na pogreb. I tek kad pop objavi: - Od danas ste muž i žena. Amin, gospode - on se trže i dođe sebi.

Kod kuće su, uz harmoniku Dula Ciganina četnici nastavili orgijanje. Velisav se muvao po kući, bez razloga je ulazio u sobe, kao da je tražio svoje ukućane, koje su četnici poklali.

Što je vreme više odmicalo, pijana rulja je sve više vređala Velisava.

-Gde je Zeka? - Sigurno je legao sa kumom!

-Što si pokisao mladoženjo! Biće i za tebe.

-Da nisi tužan zbog Kosmaja?

-Dosta Cigo, kolo, daj jednu pesmu o Zeki.

Ciga započe pesmu, a svi pijano prihvatiše: "Ide četa i kolona, Zekinoga bataljona". - U Zekinu čast - viknu Ustaša i sve čaše poleteše uvis - svi su do dna ispijali, a onda se razleže nova pesma: "A, oj, Dražo, naše rosno cveće ubićemo, zaklaćemo, ko za tebe neće".

Velisavljevo lice potamni, osećao je ovu pesmu kao nož u grudima, hvati ga žeđ za osvetom. - "Šta ja ovo radim? Decu mi poklali. Ja sa njima. Zar je to moguće?"

Zeka je pratio kako Velisav reaguje na uvrede, pa kada je procenio da on na ivici nervnog sloma, reče Gačiću da ga malo uteši.

Gačić jedva ustade. Mnogo je popio. Nije smeo da se pusti od stola, je rukom pozvao Velisava da priđe bliže. - Kume, ti se nikog ne boj. Niko te ne sme da vređa. Ja i Zeka to garantujemo. Mi smo najveći četnici u Posavini i najpoverljiviji Dražini ljudi, svi ostali su luk i voda. Ti samo nama gledaj u oči i biće sve u redu.

Pred zoru, Zeka i Gačić priđoše Velisavu. Zeka ispruži ruku i reče:

- E, kume, da se oprostimo. Lepo smo se zabavljali, ali vreme je da ja i Gačić idemo. Čekaju nas novi poslovi. Zatim se obrati pijanim četnicima: - Mi, braćo, idemo, a vi se veselite dok vam je volja.

Velisav je kumove ispratio do kapije, koji mu na rastanku zaželeše srećan brak i dug život. Od kapije Velisav baci pogled prema svojoj kući, koje se čuo prodoran zvuk harmonike i pesma: "... ubićemo, zaklaćemo ko za te neće". Otrovnne reči te pesme naterашe Velisava da razmišlja, kako da se oslobodi te pijane rulje, koja je razulareno besnela u kući. - Eh, kad bi mogao da s kuće stavim dosta slame, polijem benzinom i zapalim, baš kao što je Miloš Čamdžija zapalio turski Han u Okapini, pa nek ide i kuća i četnici u majčinu!

Na pragu nešto se iznad Velisavljeve glave zaleprša On se trže i nesvesno podiže glavu. Na krovu ugleda crni barjak, koji se prkosno opij snažnom vetru. Onako, u mraku, prema nebu, Velisavu se činilo da crni barjak i nije više prikačen za njegovu kuću, već se vijori negde u oblacima i zloslutno opominje Velisava, da je bolje časno umreti, nego tako sramno živeti. Znam - reče Velisav sam za sebe - ali šta da uradim? - Seti se partizana i pomisli kako bi partizani za nekoliko sekundi digli u vazduh i kuću i četnike.

- A žena? Pa i žena bi poginula. Ta strašna misao pomuti mu um. U tom grozničavom zanosu video je svoju nagu ženu, oko koje se u sobi otimaju pijani četnici.

Nesigurnim koracima, izgubljeno, prošao je kroz kuhinju, ne obazirući se na uvrede koje su mu bile upućene.

Kada je Velisav ušao u sobu, žena je mirno sedela na krevetu i tužno ga pogledala, kao da je očekivala odgovor, šta se to noćas sa njim dešava.

Velisav, bez reči, izgubljeno priđe krevetu i sede kraj nje. Zbunjen i radostan što u sobi nije zatekao četnike.

Sve do utorka popodne trajalo je veselje i četnički pir u Velisavljevoj kući. Na rastanku su četnici kratkim rafalima izrešetal crni barjak na kući, a zatim su, uz harmoniku i pesmu: "... ubićemo, zaklaćemo" napustili dvorište.

Sutradan je Velisav nađen u dvorištu mrtav. Ležao je u lokvi krvi, sa presečenim grlom. U selu se pričalo da ga je zaklao kum Gačić.

Mlada se odmah vratila svojim, a samo je izrešetani crni barjak dočekao slobodu.

* * *

U zoru 21. decembra, Živana je obavestena da su Pantići svi poklani, odmah je probudila popa i obavestila ga o pokolju u Vraniću.

Partizani Pop, Popadija i Ilija Jelić su tu noć ilegalno bili u skloništu kod Živanine kuće.

-Koje su sve porodice poklane - upitao je pop.

-Za druge ne znam. Javili su mi za Pantiće. Tamo su mi zaklani kćerka i zet i njihovo dete u kolevci. Pokolj je bilo u celom selu, jer svraćao je kod mene i Branko Todorović, koji je pobegao sa streljanja Dala sam mu odelo, bio je samo u vešu.

-Pope, ja sada idem kod Pantića, ti probudi Zoru i Iliju i dogovorite se o svemu. Situacija je izuzetno teška i opasna.

Obavešteni o pokolju, još u toku noći, pop, popadija i Ilija napustili su područje Vranića.

Posle sahrane porodice Pantić, Živana je obavestila Milijana da ne zna gde se nalaze pop, popadija i Ilija. Od kada su otišli, nisu se više javljali.

Milijan je izrazio svoju zabrinutost za njihovu bezbednost. Ako nisu na sigurnom mestu, mogli bi da padnu četnicima u ruke, a to bi bio veliki udarac i za partizane i za Vranić. Verovatno bi došlo do novih pokolja

Dogovorili su se da Živana oprezno pretraži celu okolinu, obiđe sve šumarke i raspita se kod simpatizera da li nešto znaju o partizanskoj grupi. Dogovoreno je, ako Živana pronađe partizane, da ih privremeno smesti kod svoje kuće, a onda oprezno da se prebace kod Milijana u pripremljeno sklonište.

Posle nedelju dana, Živana je obavestila Milijana da nije pronašla pomenutu partizansku grupu. - Učinila sam sve što sam mogla, ali ništa nisam saznala. Ili se nikom nisu javljali, ili su već otišli u Kosmajski odred,

Kada su napustili Živaninu kuću, pop, popadija i Ilija, kao iskusni terenci, znali su, da posle tako gnusnog zločina, seljaci neće smeti da ih prime u kuće, pa su odlučili da se jedno vreme kriju van sela u poljskim kolibama. Dok su imali hleba i hrane, koju su od Živane poneli, nisu se nikom javljali.

Sedmog dana, oprezno su prišli kućama Jojića i zamolili domaćina Dragu Jojića da im proda jednu količinu hleba i druge hrane. Domaćin je pune dve torbe hleba, slanine, sira, luka i drugih namirnica. Nije hteo da mu se plati: - Vi ste narodna vojska, a narod treba da hrani i pomaže svoju vojsku - rekao je domaćin.

Partizani su se zahvalili domaćinu i utonuli u noć. Domaćinu, tek kad je ostao sam, zaigra srce od radosti, što su partizani baš njega odabrali da im pomogne u nevolji. A onda se seti pokolja, uhvati ga panika i počeo da drhti od straha. Umorno sede na krevet i baci pogled na decu, koja su mirno spavala na drugom krevetu. Crne misli su se rojile u Draginoj glavi: - A šta ako četnici uhvate partizane i oni, pod batinama, priznaju ko im je davao hranu. Ja se mogu braniti da sam bio prisiljen. Pitaće me, a što onda nisi prijavio. Ne znam. Poklaće mi decu. Šta da radim, kako da prijavim. Moram da prijavim. Jedna misao potiskivala je drugu. Kolebao se Draga dva dana, a onda se odlučio. Otišao je u četnički štab i prijavio da je popu, popadiji i Iliji morao da da hleba

Draga je bio dobar i pošten čovek, iz dna duše mrzeo je četnike, i samo ga je strah naterao da prijavi da je partizanima dao hleba. Međutim, pre Drage u četnički štab stigao je Jojić Milorad i prijavio da je video partizane kod Dragine kuće. Što znači, da slučajno Draga nije obavestio četnike o parp nima, oni bi mu zaista poklali porodicu.

Iako Milorad i Draga nisu kazali četnicima gde su partizani, to nisu ni znali, četnicima je obaveštenje o partizanima bilo dragoceno. Ocenili su da ta partizanska grupa nije u odredu, kad traže hleba, znači kriju se u nekoj bazi, već se nalaze negde u polju van seoskih kuća.

Odmah su organizovali veliku poteru, detaljno su pretresali sve šume, potoke i kolibe u delu Vranića i Meljaka

Velika grupa četnika opkolila je 1. januara 1944. godine jednu kolibu između Vranića i Meljaka, u kojoj su se nalazili bespomoćni partizani: Pop, popadija i Ilija. Bili su skoro bez municije, prozebli i bolesni, nisu ni mogli da se suprotstave četnicima.

Posmatrajući pohvatane partizane, Zeka se brzo uverio da su priče o popadiji tačne. Ona je zaista bila prava lepotica Šteta je nju zaklati, mo je naterati da mi bude ljubavnica - mislio je Zeka.

Sa Ilijom se Zeka i ranije sretao, Zeka je Iliju hapsio i mučio šre njegovog odlaska u partizane. - "On je nepopravljiv, njega treba odmah zaklati - zaključio je Zeka.

Pop Bora Gavrilović, imao je ogroman ugled i uživao nepodeljeno poverenje svih ljudi u Vraniću. Računajući na tu okolnost, Zeka je došao ideju da popa zavrbuje za četnički pokret. Nateraću ga da stupi u četnike na skupovima raskrinkava partizane. On može idealno da posluži četničkoj propagandi. Nije bio siguran, da li će pop prihvatiti ponudu za saradnju. ram mu garantovati život, ako je njemu uopšte stalo do života

U skladu sa ovim idejama, Zeka je vršio saslušanja i vodio istragu.

Iliju su, posle strahovitih mučenja, četnici zaklali 14. januara 1944. godine, na Gunjicama u Vraniću, gde su ga i pokopali bez ikakvog obeležja.

Kada su ga koljaši povelili na gubilište, uzeli su harmonikaša da se vesele što su uspeli da ga uhvate i što će ga zaklati, jer su to smatrali za svoj veliki uspeh. Njega su se četnici bojali i vezanog, pa su zato odredili čak pet zločinaca koji su ga zaklali.

Posle rata, Vladislav Simić zvani "Sutula" na saslušanju je izjavio da su u klanju Ilije Jelića učestvovali: on, Branislav Petrović zvani "Trčko" iz Slovca, Ljuba Preradović izbeglica, neki Ljuban pograničar i Žarko Ugrilović iz Piromana. A klanju je prisustvovao i Popović Tihomir zvani "Pipa" iz Vranića, četnički komandant za Crkveni kraj.

Pred isukanim četničkim kamama, Ilija je odlučno rekao ubicama: - Koljite, gadovi, ali nas ne možete sve poklati! Na kraju ćemo mi pobediti. Živela Komunistička partija Jugoslavije."

Već na prvom saslušanju, Zeka je pokušao da privoli popadiju na saradnju i ljubav sa njim, uz obećanje da će poštediti život i njoj i popu, pod uslovom, da pop postane aktivni četnik i pomogne u otkrivanju i hvatanju drugih saradnika i simpatizera partizana. Popadija je ove

Zekine predloge energično odbila. - Bila sam partizanka i takva želim da ostanem ili umrem, a vi radite šta hoćete.

Na drugom saslušanju, Zeka je bio mnogo manje ljubazan, odmah je napao popadiju: - Kurvo partizanska, mene odbijaš a zabavljala si partizane, misliš da će te lepota spasiti. E, neće, zaklaću te kao pile. Bićeš moja, samo moja, ili ću te zaklati sa uživanjem.

Pokušao je na silu da je obori na krevet, ali se ona znalački borila, u jednom trenutku, kao tigrica, odgurnula ga od sebe tako snažno da se teturao preko cele sobe, dok nije leđima udario u zid. Postiđen i uvređen, zgrabi torbicu sa municijom, lice mu dobi zverski izgled. Svom snagom udarao je ps diju sve dok se nije onesvestila. Potom je podigao sa poda na krevet i silovao.

Tako je Zeka, svaki put do besvesti mučio popadiju pa onda silovao.

Sva modra od batina, popadija je shvatila da je takav otpor besmislen - morala je i čin silovanja da prihvati kao fizičko i psihičko mučenje i silje nad zarobljenom partizankom.

Zeka je znao da je ona daleko od njega i da ga neće nikad zavoleti,; izostanak njenog otpora i njegovih batina on je shvatio da je donekle zadobio njenu naklonost. Zato jednog jutra iznenada reče: - Pokušaću da ti poštedim život, a i pop je još živ, Ilija je likvidiran, tu se ništa nije moglo. Popadija briznu u plač: - Idioti, ubili ste dobrog i čestitog čoveka Zeka se pravio da ništa nije čuo, samo je pogledao uplakanu popadiju i izašao iz sobe.

Zeka je popadiju prigrabio samo za sebe, kao da je bila njegov lični zarobljenik. Niko iz sela, pa ni četnici, nisu kontaktirali sa njom. Smesti u svoju sobu i postavio dva stražara, kojima je zapretio da nikoga, bez njegovu odobrenja, ne smeju pustiti u sobu, pa makar to bio i sam Draža. Bila je to prava tamnica. Popadija je mogla da razgovara samo sa Zekom. O popu i Iliji ništa nije znala, dok joj Zeka nije rekao, da je Ilija zaklan, a pop još živ.

Četnici su popa Boru jedno vreme vukli i čuvali po seoskim straćrama, a onda ga naterali da stupi u četnike, dali mu pušku i tako ga vodili po selu da narod vidi da je i on postao četnik.

* * *

Krajem marta 1944. godine, Draža je poslao svog izaslanika, pukovnika Miodraga Paloševića, da sa većom grupom četnika prokrstari Posavinom s ciljem da na silu okupljenim seljacima održi govor i zapreti da će ih sve poklati ako i dalje budu pomagali partizane.

Četnici su dolasku Paloševića pridavali veliki značaj. Očekiv su da će on povratiti izgubljeno poverenje u četnike i da će odobriti i opravdati njihove do tada počinjene zločine i to oceniti kao uspešnu borbu protiv komunista.

Najistaknutiji crnotrojkaši naređivali su seljacima da dođu zbor. Tom prilikom su isticali da Dražin izaslanik Palošević hoće da govori pred celim selom. Zato su svi odrasli građani morali da dođu na zbor - ko ne dođe, biće zaklan.

Pritisnuti opasnom pretnjom, na Utrini ispred opštinske zgrade okupio se veći broj građana. Okolo su četnici postavili mitraljeze i razmestili Zekinu i Draganovu četnu*, pa su okupljeni građani imali utisak da su uhapšeni i da se nalaze u dobro čuванom koncentracionom logoru.

U određeno vreme, na opštinski prag pope se bradati četnik sa ve kom šubarom na glavi. Zakrvavljenim očima strogo je posmatrao okupljenu su, koja je nema stajala i uplašeno iščekivala.

*Draganova četa je bila locirana u Mislođinu. Samo se ponekad pridruživala Zeki

- Braćo Srbi, došao sam u Vranić, da vidim šta je to sa vama. Zašto ne pristupate četnicima, već pomažete partizane. - Posle ovih reči Paloševića zahvati bes.

-Vranićani, vrane vam oči popile! Čuli smo na Ravnoj Gori da saradujete sa partizanima iz Kosmaja. Zbog toga smo izvršili pokolj komunista u Vraniću. Međutim, komunisti se ponovo slobodno šetaju Vranićem, a vi skrstiti ruke kao neke babe. Ja vam obećavam da ćemo uništiti celo selo, vršićemo novi pokolj, ako se saradnja sa partizanima ne prekine.

Ljudi su uplašeno slušali. Svima je bilo jasno da bradonja želi da obračuna sa celim selom, tražeći da se bore protiv partizana i da masovno idu četnicima A to je ono što ovi ljudi nisu nikako želeli.

Već su navedena dva razloga zašto ljudi nisu hteli da pristupe četničkom pokretu. Međutim, treći i najvažniji razlog je nastao krajem 1943. godine, Tada su četnici odbacili tradicionalno oružje vojnika i u ruke uzeli kame. Stavljali su pod te kame čitave porodice, od deteta u kolecvi, do staraca u postelji, kao što je to bilo u Vraniću. Palili su žive ljude u kućama u Drugovcu. Silovali polupreklane žene u Boleču. Urezivali su svojim žrtvama na lica petokrake zvezde i izmišljali najsvirepije muke. Klali su prvo decu pa onda njihove majke. Silovali kćerke pred roditeljima itd.

Narod se uverio da je to zločinačka organizacija i da ona nema ništa zajedničko sa slobodarskim srpskim narodom. Čak su i pesme odražavale suštinu i karakter četničke organizacije.

Dok su partizani pevali o slobodi, pobeđi, patriotizmu i junaštvu, njihove pesme imale za cilj da mobilišu sve patriote i rodoljube u borbu protiv okupatora i fašizma, kao na primer:

"Partizan sam, tim se dičim. To ne može biti svak. Umrijeti za slobodu može samo div junak".
gle su četnici, u svojim pesmama veličali zločine i izricali gnusne pretnje svima onima koji drugačije misle i neće sa njima na put izdaje. Na imer, njihova najomiljenija pesma je:

"Drma mi se za šubarom cveće, ubićemo, zaklaćemo, ko sa nama neće".

Kako je Palošević bio izraziti predstavnik jedne takve zločinačke organizacije, on je bez rezerve smatrao da one koji neće sa četnicima treba pobiti. Takvu je pretnju javno izrekao građanima Vranića i u tom smislu nastavio da priča neistine, da su partizani razbijeni i uništeni, da su partizanima dani izbrojani, da se još neke manje grupice kriju po selima i da svaki dan padaju četnicima u ruke. Kao dokaz za svoje tvrdnje, naveo je poznatu majsku grupu partizana, koja je nedavno pala četnicima u ruke.

Potom je nastavio da veliča četnike, tvrdeći da će oni sigurno biti pobednici, jer se bore za kralja i otadžbinu. Svakom Srbinu je mesto u četnicima a ne u neakvim partizanima.

Posebno je govorio o ženidbi "mladog kralja" i tražio da narod odobri njegovu ženidbu.

Kad je Palošević završio, reč je uzeo Zeka:

- Vranićani, da biste se uverili ko su i kakvi su partizani, govoriće vam bivši sveštenik Bora Gavrilović, koji je bio krenuo stranputicom i doskora se nalazio u partizanima.

Pop, mršav, bled i izmučen, jedva se popeo na opštinski prag. Krajnjim naporom izgovorio je nekoliko dvosmislenih reči: - Eto, braćo, pošao sam pogrešnim putem, vi nemojte ići, ja sam bio u partizanima, sada sam ovde, ne znam šta da kažem. Poče da drhti i pre nego što se sruši, Ustaša, koji je sprovodio popa, na Zekin mig svuče ga sa stepenica i ugura u opštinsku zgradu. Žurili su da ga što pre sklone od tužnih pogleda izbezumljenih ljudi.

Da bi prekinuo mučnu tišinu, Zeka objavi da je zbor završen. Masa je jedva čekala da se razbeži svojim kućama Dvorište se brzo isprazni, svi su želeli da što pre pobegnu od bradatog silnika i surove pretnje.

Posle zбора, Palošević je sa svojom pratnjom otišao u školsku zgradu, gde je bio pripremljen bogat ručak.

U toku ručka, Zeka je Paloševiću referisao da su Avalski korpus, a naročito njegova četa, dosledno sprovodili Dražino naređenje - "da se Kosmaj pa sve do Beograda očisti od komunista". Opširno je govorio o pokolju komunista u Vraniću i okolnim selima, o uništenju partizanskih baza i uporišta, a naročito se hvalio uhvaćenim partizanima.

Kad je ručak završen i uz piće nastalo četničko orgijanje, da bi obezbedio bolji štimung i četničku superiornost, Palošević naredi da se u školsku zgradu dovede popadija - Neka moji ljudi vide kako bedno izgledaju partizani - rekao je Zeki.

Nakon kraćeg vremena, Gačić uvede popadiju i postavi je ispred Paloševića. Četnici brzo zaključiše da je popadija prava lepotica Bila je devojačkog izgleda, na sebi je imala tanku izgužvanu bluzu, kosa joj je bila bujna, ali neočešljana. Videlo se kakav surov režim vlada u Zekinom kazamatu.

Palošević se podiže i srdito viknu:

-Kurvo jedna partizanska, zar se tako neuredno izlazi pred starešinu.

-Ja sam u zatvoru - reče popadija.

-Kurvaš se na Kosmaju, a ovde se krutiš.

-Popadija je ćutala.

Svi su pažljivo slušali, kako se Palošević ruga popadiji.

-Odakle si?

-Iz Belotića, kod Šapca.

-Kurvo, zar iz Šapca? Šapčanke su poštene Srпкиnje, a ti si izrod.

-Ja jesam bila partizanka, ali nisam izrod!

-Ako nisi izrod, hajde ovde pred svima kaži da si pogrešila i da se kaješ što si bila u partizanima.

Popadija ponosno odgovori: - Nisam pogrešila i ne kajem se.

Palošević uvređeno planu. On se očigledno prevario u računu, očekivao je skrušenu, bespomoćnu ženu, koja će na kolenima da cvili i moli za život, a ova partizanka stoji gordo pred silnikom i ponosno kaže: - Ne kajem se.

Palošević se snažno ušmrknu i pljunu popadiji u lice: - Trifkoviću preneti da je treba odmah zaklati. Vodite je, ne mogu više da je gledam.

Kad popadiju izvedoše, orgijanje se nastavi.

Zeka nije bio ljut na popadiju, što se tako arogantno ponašala pred Dražinim izaslanikom. Mislio je, neka se uvere bradonje sa Ravne Gore sa kakvim se zverkama on ovde bori.

Nekoliko dana posle zбора, stiglo je naređenje od Trifkovića, da se pop i popadija ubiju. Zeka se kolebao, da li odmah da izvrši naređenje, ili pokuša da spasi popadiju.

Sasvim iznenada, sedeći za stolom, Zeka se obrati popadiji: - Stiglo je naređenje od Trifkovića, da se ti i pop likvidirate.

Popadija se kao iz sna trže, ali mirno reče: - Ja sam to i očekivala

-Postoji samo jedan način, pod vrlo strogim uslovima, da te spasim.

-Dosta mi je laži i ucena, ne mogu više psihički da izdržim, bolje je časno umreti nego nečasno živeti.

-Ali ja ozbiljno želim da ti pomognem.

-Da čujem kako i šta se od mene traži.

Zeka se interesovao ima li popadija nekog u selu kod koga bi je smestio. Pod uslovom da niko za nju ne zna. Jedino će on, povremeno, noću, kod nje dolaziti. Za četnike ona će biti mrtva, jer će on izvestiti višu komandu da je ona streljana.

- A šta će biti sa popom? - upitala je ona

- On je za sada mobilisan u četnike, a za dalje ćemo videti. Popadija je kazala Zeki da bi mogla da se krije kod kuće Joksić Živane, nju najbolje zna, ona je kod njih radila - pomagala u kući. To je jedna sirotinjska, ali je izuzetno vredna i poštena žena. Naravno, ona nije kazala Zeki da je Živana partizanski saradnik i da će uz pomoć nje pokušati da se oslobodi Zeke.

Dogovoreno je da za tu tajnu, da je popadija smeštena kod Živane, znaju samo Zeka i njegov pratilac Živan Lazarević - Žokej od četnika, a od građana samo Živana i, eventualno, njena porodica. Zeka je lično zapretio Živani, da će joj celu porodicu poklati, a kuću zapaliti ako neko sazna, da se popadija nalazi u njenoj kući, ili ako pobjegne na Kosmaj.

Zeka je jedne noći, pred velikom grupom četnika, pozvao svog pratioca Živana i strogo mu naredio: - Vodi ovu partizansku kurvu, zakolji i uništi sve tragove, neću niko za grob njen da zna.

Četnik je prišao popadiji, svezao joj ruke i, po dogovoru, odveo je pravo Živaninoj kući.

Popadija nije znala da Zeka ubrzava njen smeštaj da bi što pre sproveo Trifkovićevo naređenje o likvidaciji popa.

On je odabrao grupu koljaša i naredio da odmah zakolju popa Koljaši su 7. aprila 1944. godine odveli vezanog popa u Malu Moštanicu, ceo dan ga mučili i uveče zaklali.

Pre nego što su ga zaklali, pop ih je zamolio da mu odreše ruke, da bi mogao da se prekrsti i pomoli bogu.

-Odrešićemo ti ruke, pod uslovom, da nam iskreno kažeš, šta misliš, ko će pobediti?

-Vi sigurno nećete.

-Ali pope, mi smo već pobedili, vidiš da vas ubijamo kao zečeve.

-Nećete pobediti. One koji kolju decu u kolevkama, srpski narod nikada neće prihvatiti. Bile su to poslednje reči popa Bore Gavrilovića.

Pop Bora je ukopan u Maloj Moštanici, jer četnici nisu dozvoli da se prenese u Vranić i po narodnom običaju sahrani.

Posle oslobođenja, o popu Bori je u crkvenoj knjizi zapisano: "Prenesen je i nakon izvršenog opela u ovdašnjem hramu, a sa znanjem Arhijerejske vlasti, po želji naroda, sahranjen u crkvenoj porti dana 19.11.1944. godine, da je prenet iz Male Moštanice".

Već 8. aprila, Zeka je obavestio višu komandu da su u Vraniću likvidirani pop i popadija, koji su bili borci Kosmajskog partizanskog odreda.

Zeka je naređenje o streljanju popa i popadije pročitao ispred postrojene čete i trudio se da tu vest što pre sazna celo selo. Čak su četnici i pes ispevali o obračunu sa popom i popadijom.

Popadija se u skloništu kod Živane mnogo bolje osećala, pre sve mogla je sa Živanom redovno da kontaktira i da se redovno informiše štg u selu događa. Od Živane je saznala da je pop ubijen u Maloj Moštanici. Dugo je plakala i razmišljala kako da se Zeki osveti.

Zeka je povremeno, noću, strogo ilegalno, dolazio kod popadije. Rekao da za njegov dolazak kod nje, zna samo njegov pratilac, Pa ako bi on nekom hitno trebao, taj bi četnik tajno došao po njega

Imajući ovo saznanje u vidu, ljuta na Zeku zbog ubistva popa, i poj svih pretnji i opasnosti, popadija je počela da smišlja plan da likvidira Zeku.

Popadija je preko Živane o svemu obavestila Milijana Pantića sa molbom da se on, eventualno, sa još nekim saradnicima uključi u realizaciju plana

Plan se sastojao u sledećem:

Da se sa dve debele motke podigne jedna strana drvljanika, ispod nje iskopa rupa i drva ponovo spuste.

Zatim bi ilegalci sačekali i Likvidirali Zeku, a popadiju bi odveli u pripremljeno sklonište kod Milijana.

Kada se Zeka ne bi vratio iz posete popadiji, normalno je da bi njega došao njegov pratilac, tada i njega likvidirati, pa obojicu prekriti zemljom i spustiti drva.

Znao je Milijan da plan nije idealan, ali je, u želji da pomogne i spase popadiju, bio spreman da se uključi u njegovu realizaciju. Ipak je zamolio Živanu i popadiju da još jednom temeljito razmotre sve aspekte plana, naročito okolnost - ko sve zna za popadiju.

Plan bi bio ostvariv, mislio je Milijan, ako zaista za popadiju znaju samo Zeka i njegov pratilac, onda bi njihovom eliminacijom krug bio zatvoren. Međutim, šta ako je Zeka tajnu o popadiji detaljno ispričao nekom svom rođaku ili prijatelju. Njegovim nestankom oni ne bi više bili obavezni da tu tajnu čuvaju, već bi odmah ispričali četnicima A onda bi usledio novi pokolj, kao drastična odmazda.

Posle razmatranja svih okolnosti, plan je privremeno odložen, a popadija zadužena da oprezno, ali uporno, ispituje Zeku, da li još neko za nju zna i da prati njegovo ponašanje. Ako oceni da joj preči neposredna opasnost, plan bi se realizovao bez obzira na cenu.

Plan je ipak delimično realizovan krajem septembra 1944. godine. Popadija je po Živani obavestila Milijana, da se nalazi u neposrednoj opasnosti, Zeka je neće ostaviti u životu, ili će je silom povesti sa sobom - glasila je njena poruka.

Sledeće noći, Milijan i Ilija Marinković naoružani puškama bombama, oprezno su propešačili 5 km do Živanine kuće. Po dogovoru, preuzeli su popadiju u Živaninom voćnjaku i istim putem se vratili za Rašić kraj.

Bila je već zora, kada se popadija sa nekoliko ćebadi smestila u sklonište.

Ilija je bio zadužen da u četničkom štabu prati ponašanje četnika i odmah obavesti, ako sazna, za neku opasnost.

Naime, Ilija Marinković je bio mobilisan u četnike i kao izuzetno pismen čovek raspoređen da radi u četničkom štabu. On se, kao partizanski simpatizer, nalazio na izvoru mnogih važnih informacija, naređenja, saslušanja, imao je evidenciju cinkaroša i raznih provokatora.

On je pomagao uhapšenima, prenosio poruke, ublažavao priznanja prilikom kucanja. Iz kartoteke je prikupio sve podatke i adrese Zekinih koljaša Prilikom povlačenja četnika, lično je organizovao konzerviranje i skrivanje oružja i municije, kao i četničke arhive, a spiskove i planove gde šta nalazi predao je Milijanu.

Kada su četnici, pred naletom partizana, panično odstupali, Velimir Janković, četnički komandant sela, naredio je Iliji da i on pođe njima - Svakako - odgovorio je Ilija, samo idem

kući da se presvučem i uzmem neke stvari. Uzeo je pušku i otišao kod Milijana, gde su se već bili okupili neki partizanski saradnici.

Ilija je, posle rata, radio u Komisiji za utvrđivanje ratnih zločina. Podaci koje je prikupio u četničkom štabu, bili su dragoceni za rad komisije, a i za pisanje ove knjige.

Živana je oprezno pratila dalji razvoj događaja Dani su sporo prolazili. Zeka nije dolazio, a strah je kulminirao. Najteže je umreti na kraju ta - mislila je Živana.

Jednog dana, oko 14 časova, videla je Živana, Zekinog pratioca, kako brzim koracima dolazi njenoj kući. Prvi put je dolazio danju, još sa kapije kao je: - Naredio Zeka da se popadija odmah spremi i sa mnom krene u štab.

-Pa, ona je već otišla - odlučno reče Živana

-Gde je otišla?

-Pre pola sata, došao je jedan četnik i odveo je. Kaže da je naredio Zeka. Kada sam vas videla, mislila sam da je popadija nešto zaboravila, pa vas poslali.

-To je nemoguće! - zbuni se četnik, nesigurno uđe u kuću i pregleda prostorije. U sebi je mislio: možda je Zeka zaista poslao drugog četnika kad je već rešio da popadiju legalizuje.

-Pazite, ako me lažete sve ćemo vas poklati - zapreti četnik.

-Ne lažem, duše mi - hrabo odgovori Živana.

Živana je, posle toga, sve ukućane hitno poslala u šumu Babinovac, uz napomenu da se ne vraćaju dok im ona ne javi.

Ona se popela na komšijski tavan i kroz skriveni otvor pratila okolinu.

Čekajući popadiju, Zeka je nervozno šetao po sobi. Kada mu je pratilac saopštio šta mu je Živana kazala, urlikao je od besa: - Klipane jedan, i ti si joj poverovao. Smesta uzmi još dva četnika i najsvireprijim mukama naterajte Živanu da prizna gde je sakrila popadiju. Ako prizna, doterajte u štab i popadiju i celu Živaninu porodicu. A ako ne prizna, pokoljite ih sve na licu mesta.

Pola sata kasnije, pojavio se Zekin pratilac sa još dva četnika, skoro trčeći ušli su u avliju. Detaljno su pretresli kuću, ostale zgrade i dvorište. Vikali - pretili. Zatim su stali na sred dvorišta i nešto se dogovarali. Živana je strahovala da će joj kuću zapaliti.

Iznenada, od Stepojevca zagrmeše topovi i bacači, do Živaninih ušiju dopre glas: - Hajdemo, pusti popadiju i onako je sve otišlo u majčinu. - Brzo su odmicali uskim seoskim putem.

Kada je popadija, u oslobođenom Vraniću, krenula od Milijanove kuće, sa njegovim kćerkama, u goste kod Živane, ljudi su se čudili, niko nije mogao da veruje da je ona još živa.

U 1943, a naročito u 1944. godini, veliki broj Beograđana je preko ove teritorije otišao u partizane.

Nažalost, nije mali broj onih, koje su četnici, tom prilikom, uhvatili i po kratkom postupku zaklali. Svi koji su, misleći od četnika da su partizani, izjavili da su krenuli u partizane, bili su zaklani. Međutim, doktorka Julija Marić bila je mnogo opreznija, kada je krajem leta 1944. godine pošla partizane i nabasala na četnike. Ispričala je dugo pripremanu i sasvim ubedljivu priču, da sa partizanima nema ama baš nikakve veze. To je četnike dovelo u zabludu i zato je nisu odmah zaklali. Dugo su je saslušavali i vukli svojim štabovima u Boždarevcu, Velikom Borku i na kraju u Vraniću.

U istrazi, doktorka se vrlo uspešno branila, pa usled nedostatka dokaza nije zaklana, ali je i dalje bila četnički zarobljenik. Držali su je, je vreme, u četničkoj stražari, a zatim je smestili u jednu sobu u kući Kate Marinković, u čijoj je avliji i bila stražara

Četnička seoska straža bila je obavezna da danonoćno čuva doktorku da ne pobegne u partizane. U prvo vreme, sa doktorkom niko nije kontaktirao jer su četnici znali, da umesto partizanskog saradnika "drže u zatvoru" provokatora, koji čeka da mu partizanski saradnici ponude pomoć, a onda ih prijavi četnicima.

Imajući sve ovo u vidu, Milijan je upozorio Katu da bude izuzetno oprezna u kontaktu sa doktorkom, dok se ne uveri da je ona zaista partizanski saradnik.

I Julija je bila dosta odbojna prema Kati, jer je od četničke strane saznala da je Katin sin Ilija mobilisan u četnike i da radi u njihovom štabu. Ipak, jednog dana upitala je Katu za kim nosi crninu. Znala je Kata, da je prava prilika, da sazna ko je doktorka, pa je oprezno i detaljno ispričalaj joj četnici zaklali oca, brata, snaju, bratiće, unuke - ukupno deset najbližih rođaka, jer je ona rodnom iz te kuće. Doktorka je sa pažnjom saslušala Katu i svim iznenada upitala: - A kako to da vam sin radi u četničkom štabu? Kata je očekivala takvo pitanje, ali pošto još nije znala ko je doktorka, odgovorila je dvosmisleno: - On je u četnike mobilisan, a to što radi u štabu, ocenjeno je da može mnogo da nam koristi. Iako je odgovor bio dvosmislen, doktor shvatila da su i Kata i njen sin Ilija partizanski saradnici. Iz daljeg razgovora je saznala da je Kata Milijanova tetka i da sve to što radi, radi organizovano i po zadatku Partije.

Po prvi put od kada je uhapšena, doktorka se razvedrila i nasmešila - shvatila je da više nije sama, da je njena sudbina od tada u mnogo sigurnijim rukama. Otvorila je srce i pred Katom više nije imala tajni. Kazala je; opredelila za partizanski pokret još 1941. godine. Bila je među onima koji su obavestili Partiju da je Leka Ranković uhapšen. Pomagala je prilikom njegovog oslobađanja. Zatim je hapsi specijalna policija, stric i ujak daju ogroman novac kao kauciju da je puste. Potom prelazi u ilegalu i kada je postojala realna opasnost da bude otkrivena i ponovo uhapšena, krenula je u partizane, ali su je četnici uhapsili. Smatrala je da će je četnici sigurno zaklati. Zamolila je Katu da o svemu obavesti Milijana, uz molbu da se nešto preduzme za njeno oslobađanje.

Milijan je obećao da pomogne u oslobađanju doktorke, samo treba sačekati pogodan trenutak, jer su četnici i dan i noć pazili na svaki njegov korak. Dogovoreno je da doktorka pažljivo prati situaciju i, ukoliko uoči neposrednu opasnost, odmah obavesti Katu.

Dani su prolazili, a neizvesnost je rasla. A onda, sasvim iznenada, kod Kate je došla Ljubinka Marinković, žena četničkog komandanta. Posle priče o svemu i svačemu, Ljubinka ugleda doktorku i reče Kati: - Gledam ovu jadnu doktorku i čini mi se da je ona neka dobra žena, a noćas će četnici da je zakolju. - Kata se trže, kao da je grom udari, ali se brzo pribra i skoro nezainteresovano upita: - Ko kaže da će da je zakolju?

- Malo pre je došao Sutula našoj kući i kaže drugim četnicima, da je naređeno da se noćas doktorka zakolje.

Kata je pravo sa kapije otišla kod Milijana Pantića i ispričala šta je čula od Ljubinke.

-Ako je tako, onda moramo brzo da delujemo, zamišljeno reče Milijan.

-Odmah pronađi Živojina Marinkovića i kaži mu da sa još nekoliko omladinaca, večeras u prvi mrak, ukrade doktorku i odvede je na bezbedno mesto. On će to najbolje da izvede. Žoja je istaknuti partizanski saradnik, a i najbliži je vaš komšija, što umnogome olakšava izvršenje akcije - rekao je Milijan.

Žoja je rekao Kati: - Organizovaću akciju spasavanja doktorke i, ukoliko sve bude išlo kako treba, u određeno vreme, stajaću u svom voćnjaku mestu koje se dobro vidi iz sobe u kojoj je doktorka zatvorena. Čim me doktorka ugleda, neka pođe prema voćnjaku, gde ćemo je prihvatiti. Međutim, ako voćnjaku ne pojavim, znači da akcija nije uspela.

Za izvršenje akcije, Žoja je angažovao Đorić Milivoja, R savljević Iliju i Trišić Milovana.

Kada je pala noć, na dogovoreno mesto, došli su samo Žoja i Đždžs Milivoje, dok se druga dvojica iz nepoznatih razloga nisu pojavili. Zavladao je panika. Ići u akciju, bilo je izuzetno rizično. Odustati, znači sigurnu smrt doktorke. Žoja je izneo pretpostavku, da su se ona druga dvojica sigurno uplašila i ceo slučaj možda prijavili četnicima. Milivoje se slaže sa Žojom, da su se Ilija i Milovan verovatno uplašili i odustali od akcije, smatra da nisu prijavili četnicima i da akciju treba odmah izvesti.

Kasnije se ustanovilo, da nije bilo razloga za paniku, Ilija i Milovan se nisu uplašili i odustali od akcije, već su samo neki minut kasnije stigli na dogovoreno mesto kada je akcija već bila izvršena, i zahvaljujući mnogim srećnim okolnostima izbegli su četničku poteru, koja je već bila preduzeta.

Kata je sa izuzetnom pažnjom očekivala da se Žoja pojavi u svom voćnjaku. Ona je, za svaki slučaj, imala pripremljenu rezervnu varijantu. Naime, u slučaju da se Žoja ne pojavi, Kata je htela na svoju ruku da izvede doktorku i odvede je u pripremljeno sklonište kod Milijana.

Kada se Žoja pojavio u voćnjaku, doktorka je izašla iz sobe i kazala četničkoj straži da ide u klozet, koji se nalazio u dnu dvorišta, iza sadevenih stogova sena i slame.

Prvih dana četnici su pratili svaki doktorkin korak, pratili je do klozeta i nazad, ali kasnije im je pažnja popustila, pa su samo klimnuli glavom u znak odobrenja i rutinski pogledali za njom.

Doktorka je samo prošla pored klozeta, preskočila prvo u Katin, pa u Živojinov voćnjak, gde su je drugovi čekali. Da bi zavarali trag gonjocima, prvo su potrčali prema zapadu, a onda napravili zaokret prema jugu.

Despot, Katin muž, koji ništa nije znao o akciji, kad je doktorka preskočila ogradu i potrčala niz njegov voćnjak, tek je sa vilama poneo denjak slame da prostre pod goveda. Srećom, on nije odmah bacio slamu da bi obavestio četnike, već je odneo u štalu, pa tek onda otišao u stražaru i rekao: - Pobeže doktorka!

Brzo je organizovana potera u kojoj je učestvovala seoska straža i jedan broj aktivnih četnika, koji su se nalazili u četničkom štabu nedaleko od stražare. Međutim, potera se završila na ivici šume, jer se četnici nisu usuđivali da noću traže doktoru po gustoj šumi.

Sutradan se pričalo da je u akciji oslobađanja doktorke učestvovala jedna kompletna partizanska četa.

Žoja i Milivoje su doktoru odveli u jednu usamljenu kuću na kraju sela. Kako domaćin nije prethodno pitan da li prihvata da primi doktoru i brine o njenoj bezbednosti, znali su da jedini adut kojim raspolažu da domaćina nateraju na poslušnost i žrtvovanje jeste gola pretnja. Pa su tako i postupili. Kazali su: - Domaćine, sloboda je blizu, doveli smo ti doktoru da je čuvaš kao oči u glavi. Ako je četnici kod tvoje kuće otkriju i zakolju, verovatno ćemo i nas dvojica stradati, ali, budi siguran, da i ti nećeš slobodu dočekati.

Tako je doktorica Julija Marić - Gvozdinović u poslednjem trenutku izbegla četničku kamu i dočekala slobodu.

NAJZAD SLOBODA

Oni koji sada predlažu nacionalno pomirenje, treba da znaju da srpski narod nikad nije isticao podele na partizane i četnike, ali ne dozvoljava ni da ih neko izjednačava, jer u istoriji mora da bude mesta i za borbe za slobodu i za izdajnike, a što se naroda tiče, on je uvek bio na pravoj strani i on se izmirio još 1945. godine. Primera za to ima bezbroj, a jedan to nedvosmisleno potvrđuje: posle rata, primani su u Partiju sinovi i kćeri četnika, jer se i tada smatralo da deca ne treba da snose nikakve posledice zbog zločina svojih roditelja.

Međutim, ako neko misli da mogu da se izmire zločinci i njihove žrtve, grdno se vara, jer to se nikad neće dogoditi.

Posle svega što se za vreme rata događalo u Srbiji, zdrav razum ne može da shvati i prihvati povampirenje četništva i njihovih simbola, jer bi to značilo povratak fašizma u Srbiju i nova krvoprolića

U cilju istinitog informisanja o zbivanjima u Srbiji za vreme drugog svetskog rata, pozivamo sve dobronamerne ljude, pisce, novinare i naučnike, učesnike rata, kao i one koji rat ne pamte, da dođu u Vranić i da se na licu mesta, na osnovu dokumenata, uvere ko su žrtve, a ko zločinci.

Svi dobronamerni koji dođu u Vranić, biće nam dragi gosti.

